

T.C

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MACARİSTAN'DA TÜRKOLOJİ

(1870-1945)

"YÜKSEK LİSANS TEZİ"

HAZIRLAYAN

MÜJDAT KARAGÜLMEZ

DANIŞMAN

Prof. Dr. MELEK ÇOLAK

HAZİRAN-2013

MUĞLA

T.C

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MACARİSTAN'DA TÜRKOLOJİ

(1870-1945)

HAZIRLAYAN

MÜJDAT KARAGÜLMEZ

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 24.06.2013

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 07.06.2013

Tez Danışmanı : Prof Dr. Melek ÇOLAK

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Bayram AKÇA

Jüri Üyesi : Doç Dr. Mehmet Naci ÖNAL

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

HAZİRAN - 2013

MUĞLA

## TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 31/05/2013 tarih ve 582/8 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesine göre, Parib Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Mujdat Karapölmec'in "Macaristan'da Psikoloji (1870-1945)" adlı tezini incelemiş ve aday 07/06/2013 tarihinde saat 8:30 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul olduğuna o.y.b.v.l.g. ile karar verildi.

Prof. Dr. Melek COLAK  
Tez Danışmanı

Üye  
Doç. Dr. Hayrettin Ak  
Jüri Üyesi

Üye  
Doç. Dr. Mehmet Naci ÖNAL

## YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Macaristan'da Türkoloji (1870-1945)" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24.06.2013

Müjdat KARAGÜLMEZ



**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ**  
**TEZ VERİ GİRİŞ FORMU**

**YAZARIN** **MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.**

**Soyadı** : KARAGÜLMEZ

**Adı** : Müjdat

**Kayıt No:**

**TEZİN ADI**

**Türkçe** : Macaristan'da Türkoloji (1870-1945)

**Y. Dil** : Turcology in Hungary (1870-1945)

**TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans**

**Doktora**

**Sanatta**

**Yeterlilik**

**X**

**O**

**O**

**TEZİN KABUL EDİLDİĞİ**

**Üniversite** : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

**Fakülte** : Edebiyat Fakültesi

**Enstitü** : Sosyal Bilimler Enstitüsü

**Diğer Kuruluşlar** :

**Tarih** :

**TEZ YAYINLANMIŞSA**

**Yayınlayan** :

**Basım Yeri** :

**Basım Tarihi** :

**ISBN** :

**TEZ YÖNETİCİSİNİN**

**Soyadı, Adı** : ÇOLAK Melek

**Ünvanı** : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 126

**TEZİN KONUSU (KONULARI) :**

1. Türk-Macar İlişkileri
2. Türkologlar ve Çalışmaları
3. Macaristan'da Türkoloji

**TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER :**

1. Macar
2. Türk
3. Türkologlar
4. Türkoloji

**İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:**

1. Magyar
2. Turk
3. Turcolocist
4. Turkology

1- Tezinden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezinden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :



Tarih : 24/06/2013

## İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

## I. BÖLÜM

### MACARİSTAN'DA TÜRKOLOJİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

#### I.1. MACARİSTAN'DA TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARININ BAŞLAMASINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

##### I.1.1. TARİH BOYUNCA TÜRK-MACAR İLİŞKİLERİNİN VARLIĞI

I.1.1.1. Türk-Macar Siyasi İlişkileri.....14

I.1.1.2. Türk-Macar Kültürel İlişkileri.....36

I.1.1.3. Türk-Macar Ekonomik İlişkileri.....42

I.1.2. TURANCILIK DÜŞÜNCESİ.....44

I.2. MACARİSTAN'DA TÜRKOLOJİ KÜRSÜSÜ'NÜN KURULMASI.....47

## II. BÖLÜM

### MACARİSTAN'DA TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARINA KATKI SAĞLAYAN MACAR TÜRKOLOGLAR VE ÇALIŞMALARI

II.1. János Repiczky (1817-1855) .....	57
II.2. Antal Reguly (1819-1858).....	58
II.3. Ármin Vámbéry ( 1832-1913).....	59
II.4. József Budenz (1836-1892).....	66
II.5. Bernát Munkácsi (1860-1937).....	67
II.6. József Thúry (1861-1906).....	68
II.7. Ignác Kúnos (1862-1945).....	72
II.8. Imre Karácson (1863-1911).....	74
II.9. Zoltán Gombocz (1877-1935).....	76
II.10. Gyula Németh (1890-1976).....	77
II.11. Lajos Fekete (1891-1969).....	85
II.12. László Rásonyi (1899-1984).....	88
II.13. Lajos Ligeti (1902-1987).....	90
II.14. János Eckmann (1905-1971).....	91

## III. BÖLÜM

### MACAR TÜRKOLOJİ'SİNİN TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARINA OLAN KATKISI VE TÜRK-MACAR İLİŞKİLERİ'NDEKİ ROLÜ

III.1. Türkoloji Çalışmalarının Türkiye'deki Öncüleri.....	93
III.2. Dergiler, Dernekler ve Yayınların Türk-Macar İlişkileri'ne Olan Katkısı.....	96
III.3. Macar Bilim Adamlarının Türkiye Seyahatleri.....	101



SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA .....	109
EKLER.....	118

## ÖNSÖZ

Tarihi süreç incelendiğinde, Türkler ile Macarların tanışıklığının tarih öncesi çağlara kadar uzandığı görülmektedir. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında Macarların milli benliklerini arama çabasından doğan "*Turancılık*" ve "*Türkoloji*" çalışmaları, bu dönemde Türk-Macar ilişkilerinin daha da artmasına neden olmuştur.

Ülkemizde "*Turancılık*" la ilgili olarak çalışmalar yapılmasına karşın, henüz Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarıyla ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Bu durum, konunun seçilmesindeki en önemli etkeni oluşturmaktadır.

Bu çalışmamızda Macaristan'da Türkoloji Kürsüsü'nün kurulması ve Türkoloji çalışmalarının Türk-Macar ilişkilerine etkisi anlatılmıştır. Çalışmada, konuyla ilgili olarak yerli ve yabancı uzmanlar ve yazarların makalelerinden ve kitaplarından faydalanılmıştır.

Ele alınan çalışmamız üç bölüm halinde şekillenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde farklı ülkelerde XIV. yüzyılda başlayan Türkoloji çalışmalarından bahsedilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, ilk olarak Macaristan'da Türkoloji'nin kurulmasında etkili olan faktörlerden bahsedilmiştir. Burada tarih boyunca Türk-Macar ilişkilerinin varlığı siyasi, kültürel ve ekonomik açıdan değerlendirilerek Turancılık düşüncesinden bahsedilmiştir. Birinci bölümde son olarak Macaristan'da Türkoloji Kürsüsü'nün kurulması işlenmiştir.

İkinci bölümde, Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarına katkı sağlayan Macar Türkolog'lar ve bu Türkolog'ların çalışmalarından bahsedilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarının ülkemizdeki Türkoloji çalışmalarına olan katkısı ve Türk-Macar ilişkilerindeki rolü aktarılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında, karşılaştığım tüm zorlukları aşmamda bana büyük desteği olan aileme, değerli arkadaşım ve hocam Arş. Gör. Özgür TÜRKER ve Pınar Yiğit TÜRKER'e, araştırma konumun seçiminde bana yol gösteren; çalışmalarıyla, kişiliğiyle bizlere örnek olan ve her daim yardımını bizlerden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Melek ÇOLAK'a büyük sevgilerimi sunuyorum ve çok teşekkür ediyorum.

Müjdat KARAGÜLMEZ

## ÖZET

Türkler ile Macarlar, eski çağlardan itibaren bir arada yaşamış ve kaynaşmış olan kavimlerdir. Ural dağlarının eteklerinde başlayan ortak yaşam, Macarların "*yurt tutuş*" ile yerleştikleri şimdiki Macar topraklarında da devam etmiştir. XI. yüzyılda öncelikle Peçenek ve Uzlar, Macar topraklarına gelip yerleşmiş, ardından da XIII. yüzyılda Kumanlar Macar topraklarına yerleşmiştir. Bu tarihe kadar Türkler ile yakın ilişkiler kuran Macarlar Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra bu politikalarını değiştirmişlerdir.

Osmanlı'nın batıya doğru ilerleyişi sırasında Macarlar, bu ilerleyiş karşısında oluşturulan Avrupa ittifakının öncü kuvvetini oluşturmuşlardır. Osmanlı'nın Mohaç Zaferi'nden sonra Macaristan, yaklaşık 150 yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır. Osmanlı'nın ardından Macar topraklarına Habsburglar egemen olmuştur. Habsburgların Macarları yok sayan politikaları nedeniyle Macar milliyetçileri Habsburglara karşı ayaklanmıştır. Giriştikleri özgürlük mücadelesini kaybeden Macarlara Osmanlı Devleti kucak açmıştır. Bu olay, Macarların Türklere karşı derin bir sevgi beslemesine neden olmuştur.

Macarlar, Osmanlı'nın Macar topraklarındaki hâkimiyeti döneminde Türk tarihine ve Türk kültürüne büyük ilgi duymuşlardır. Bu dönemde Türklerden pek çok konuda etkilenen Macarlar, özellikle XIX. yüzyıldan itibaren sistemli şekilde Türk dilini ve Türk kültürünü araştırmaya başlamıştır.

Avrupa'da Germenler ve Slavlar arasında sıkışmış olan Macarlar, milli benliklerini aramak için Doğu'ya yönelmiştir. Bu sayede Türklerle olan akrabalık düşüncesi ortaya çıkmış ve Türklerle ilgili araştırmalar yoğunlaşmıştır. Bu araştırmalar, Türkoloji'nin ilk olarak 1870'de Macaristan'da ortaya çıkmasını sağlamıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında hızlanan araştırmalar Türk-Macar ilişkilerinin daha da gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, Türkoloji çalışmaları Türkiye'deki bilim adamlarını da etkilemiştir. Türk milliyetçiliği Macaristan'daki bu düşüncelerden beslenerek doğmuştur.

Türk-Macar ilişkileri I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Atatürk döneminde de gelişerek devam etmiştir. M. Kemal, Macarlara karşı büyük bir saygı duymuş ve pek çok Macar bilim adamını Türkiye'ye davet etmiştir. Bu bilim adamları hem Türk-Macar ilişkilerinin daha da gelişmesini sağlamış hem de Türkiye'nin kalkınmasında önemli görevler üstlenmişlerdir.

**Anahtar Kelimeler:** Türk, Macar, Mohaç Savaşı, Macaristan, Türkoloji, Türkolog, Osmanlı, Habsburg, Türkiye.

Muğla, 2013

## ABSTRACT

Turks and Hungarians were the two tribes who lived together and got close since the old times. The mutual life that began on the foothills of Ural Mountains continued on the present Hungarian soil on which they settled down with "*Hungarian Conquest*". At first Pechenegs and Uzs immigrated to Hungarian soil and settled down on it in XI. century. Then Kumans followed the same process in XIII. century. Hungarians who were in close relationships with Turks up to that time changed their policy about this after they adopted Christianity.

During the time Ottomans moved forward to West, Hungarians formed the vanguards of the European Alliance which aimed to stop this proceeding. Hungary was under the control of Ottomans for almost 150 years after the Ottomans Mohac victory. Habsburgs dominated Hungarians after Ottomans. Habsburgs acted like Hungarians didn't live on those lands. Because of this attitude Hungarian nationalists rebelled against them to be free, but they lost this conflict. Ottomans welcomed these defeated nationalists in Ottoman's country. After this event, Hungarians started to feel a deep respect and love for them.

Hungarians were interested in Ottomans history and culture while they were under the control of this important and magnificent power. This led Hungarians to start a research about Ottoman language and culture in 19th century.

Hungarians were stuck between Germans and Slavs in Europe. So they decided to go to East to look for their own line of descent. As a result of this process a new idea was put forward. They could be relative with Ottomans and after this claim more research were done on this empire. With the help of these efforts, With the help of these efforts, Turcology emerged in Hungary in 1870 for the first time. In the second half of the XIX. century these researches were concentrated on more and this situation enabled developing relationships between in the cultures. Moreover, Turcology studyings influenced the scientists the Turkey. Judging from all these

things we can say that Turkish Nationalism emerged with the help of inspiration of the researches done in Hungary.

Turk-Hungary relationships continued to develop during the World War I and Atatürk's time. Mustafa Kemal Atatürk respected Hungarians much and invited many Hungarian scientists to Turkey. These important persons both contributed to the relationship between the two countries and development of Turkey.

**Key Words:** Turk, Hungarian, Mohac War, Hungary, Turcology, Turcologist, Ottoman, Habsburg, Turkey

Muğla, 2013

**KISALTMALAR**

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu



## GİRİŞ

Türkler, tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren dünya tarihinin seyrini değiştirmeye başlamışlardır. Özellikle hemen teşkilatlanarak kolay devlet kurmaları ile bilinen Türkler, anayurtları olan Orta Asya'da ve göç ettikleri diğer topraklarda birçok devlet kurarak çeşitli kavimleri etkilemişlerdir. Bu etkileşim neticesinde ise Türk kültürü dünya coğrafyasının çeşitli bölgelerinde yayılma olanağı bulmuştur.

Bilinen en eski Türk Devleti olan Asya Hun Devleti ve ardından kurulan Türk devletlerinin coğrafyaları Orta Asya'dan Orta Doğu'ya, Avrupa'dan Afrika'ya kadar geniş bir bölgeyi içine almaktadır. Buradan da anlaşılabilir olduğu gibi dünya üzerindeki birçok medeniyet ile Türk toplulukları iç içe yaşamışlar ve komşu olmuşlardır. Türk devletlerinin ve topluluklarının bu denli geniş coğrafyalar üzerinde etkili olmaları sebebiyle, birçok devlet kendi tarihini, kültürünü, dilini ve edebiyatını araştırırken, Türk kültürünü ve Türk dilini de bilme ihtiyacı duymuştur. Bu bilme ihtiyacı doğrultusunda ise Türk diline ve Türk tarihine olan merak giderek artmıştır.

Türkler ile ilişki kuran Avrupa ulusları, sadece Türklere ve Türk diliyle ilgili bilgi veren kaynakları araştırmakla sınırlı kalmamışlar, bunun yanında türlü dillerde yazılmış eski çağlardan kalma eserleri de bir araya getirip, bu bilgileri işlemeye başlamışlardır. İşte bu çalışmalarda "*Türklük Bilimi*" olarak adlandırabileceğimiz Türkoloji'nin doğmasına sebep olmuştur.

Türkoloji, bizdeki eski terim anlamıyla Türkiyat, Fransızcada Turcologie, Almandada Turkologie, İngilizcede ise Turkology olarak adlandırılmıştır. Reşit Rahmeti Arat tarafından da Türklük bilgisi olarak karşılığı önerilmiş olan Türkoloji,<sup>1</sup> dar anlamı ile Türk dili ile uğraşan bilim dalı olarak adlandırılırken, genel anlamıyla

---

<sup>1</sup> Hasan Eren, **Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar**, TDK Yayınları, Ankara-1998, s.23

Türklükle ilgilenen, bunun yanında özellikle Türk dil ve diyalektleriyle uğraşan bilim koluna verilen addır.<sup>2</sup>

Bu bilim dalının tarihi Avrupa'da XIV. yüzyıla kadar gitmektedir. Fakat Türklerden söz eden bilim dalı olarak adlandırdığımız bu bilim dalıyla ilgili bilgiler daha da eskilere dayanmaktadır. En eski Türk boyları hakkında bilgi veren Latin ve Bizans kaynaklarını bu kaynakların öncüsü olarak gösterebiliriz. IV. yüzyılda yaşamış olan Ammianus Marcellinus, Priskos, Menandros Protektor, Gregoire gibi Avrupalı yazarlar Türkler hakkında ilk bilgi verenlerdendir. Daha sonra ise yazılışı 948 ile 952 yıllarına rast gelen Konstantinos Porphyrogenetos'un "*De Administrando Imperio*" eserinde Türklerle ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Bizans İmparatorluğu'nda yaşamış hanedan üyelerinden olan Anna Komnena da yazdığı eserinde Türklerle ilgili bilgilere yer vermiştir. Türklerin Orta Asya'dan göçleri sonrası Anadolu'ya gelmeleriyle ilgili olarak Pian Del Carpine, Papa IV. Innocentius'un elçisi olarak Asya'ya bir gezi düzenlemiş, 1246'da Karakorum'a kadar ilerlemiştir. Bu dönemdeki kaynakların içinde ise Kaşgarlı Mahmud'un oluşturmuş olduğu "*Divan-ı Lügati't-Türk*" adlı büyük eseri, Türk dili ve Türk kültürü için ana kaynak niteliği taşımaktadır.

Yukarıda bahsedilen bu kişilerin eserlerinin ardından XIV. yüzyılda Avrupa'da Türk dili üzerine önemli bir eser yazılmıştır. Bilim dünyasında "*Codex Cumanicus*" olarak bilinen bu yazma eserde Kuman Türklerinin dili ve kültürü üzerine geniş bilgilere yer verilmiştir. Yazmanın başında verilen tarihten, bu eserin 1303-1362 yılları arasında yazılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Rusya'nın başkenti Moskova'da ise "*Codex Cumanicus*"tan daha eski bir yazıt ortaya çıkarılmıştır. Rus harflerinden meydana gelmiş bazı Kumanca sözlerden oluşan küçük bir sözlük, 1850'de M. A. Obelenskiy tarafından yayımlanmıştır.

---

<sup>2</sup> Şükrü Haluk Akalın, "*Türkiye'de ve Dünyada Türk Dili Üzerine Çalışmalar ve Türk Dil Kurumu*", **Yeni Türkiye (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I)**, Yıl.8, Sayı.43, Ocak-Şubat 2002, s.11

Türklerin Anadolu'yu fethetmeleri ve burada büyük bir Türk Devleti kurmalarının ardından Avrupa'da, Türklerle ilgili olan merak daha da artmış, bunun yanında Türklerle ilgili çalışmalar giderek yayılmıştır.

Avrupa'da Türkoloji'nin gelişmeye başladığı ilk dönemde özellikle savaş tutsaklarının büyük rolü vardır.<sup>3</sup> Osmanlı döneminde yapılan savaşlarda esir alınan birçok Avrupalı esir buldukları yerlerde Türk kültürünü yakından tanıma fırsatını bulmuş ve Türk dilini öğrenmişlerdir. Bunlardan Johann Schildtberger, Macar Kralı Sigismund'un ordusuyla Osmanlı arasındaki Niğbolu Savaşı'nda Yıldırım Beyazıt'a esir düşmüş ve Türk ordusuyla Mısır'ı, Anadolu'yu gezmiştir. Yıldırım Beyazıt ile Timur arasındaki Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazıt'ın yenilmesinin ardından bu kez de Timur'a esir düşen Johann Schildtberger, Timur'un ordusuyla Semerkant'a götürülmüştür. Timur'un ölümünden sonra ise Altın Orda'ya gönderilen Johann Schildtberger, buradan çeşitli bölgelere geçerek birçok farklı bölgeyi tanıma fırsatı bulmuştur. En sonunda da bir fırsatını bularak yurduna geri dönmüştür. Almanya'ya döndükten sonra Schildtberger, tutsaklık yıllarını anlatan bir seyahatname yazmıştır. İngilizceye de çevrilen "*The Bondale and Travels of Johann Schiltberger*" (Bondale ve Johann Schiltberger'in Seyahatleri) 1879'da yayımlanmıştır. Onun tutsaklık yıllarındaki yaşamını anlatan bu eser gittiği bölgelerdeki gözlemlerini ve Türklere ait önemli bilgiler içermektedir. Eser ayrıca birçok dile de çevrilmiştir.

XVII. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı'nın Batı'daki büyük ilerleyişinin ardından, Türk güçlerinin doğrudan Avrupa'ya ulaşması ve Avrupa'nın iç meselelerine karışmaya başlaması ile Türkiye'ye ve Türk diline olan ilgi daha fazla artmıştır. XVI. yüzyıl sonu ve XVII. yüzyıl başlarındaki bu gelişmelerin ardından Avrupa'da birtakım Tercüman Okulları da açılmaya başlamıştır.<sup>4</sup>

XVII. yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa ülkeleri başta olmak üzere bir çok ülkede Türklere karşı olan ilgi daha da artmış ve çeşitli araştırmalar yürütülmüştür. Bu ülkelerden biri olan İtalya'da, Türkoloji çalışmaları çok eskilere dayanmaktadır.

<sup>3</sup> Akalın, **a.g.m.**, s.12

<sup>4</sup> Eren, **a.g.e.**, s.23-34

XVI. ve XVII. yüzyıllarda başlayan bu çalışmalar farklı tarihlerde ve farklı merkezlerde birçok Türkolog tarafından sürdürülmüştür. Bu geleneğin kökleri Latin tarihçilerin geride Parthılar, Persliler, Sarmatyalılar, Hunlar gibi çeşitli halklar hakkında ayrıntılı betimlemeler bıraktığı Roma döneminde bulunabilir.<sup>5</sup> Bu konuda araştırma yapan Türkologlardan biri Roma Üniversitesi'nde Türkiye'de ki yazı ve dil reformlarıyla uğraşan Ettore Rossi'dir. Rossi, Dede Korkut'un Vatikan yazmasını yayımlamıştır. Napoli Üniversitesi'nde de Türkoloji çalışmaları önemli tutmaktadır. Burada da Türkoloji kürsüsünü Luigi Bonelli yönetmiştir(1865-1947). Bonelli, Türkçedeki İtalyanca ve İtalyancadaki Türkçe öğeleri işlemiş ve bir Türkçe gramer-sözlük yazmıştır.<sup>6</sup> Üçüncü bir merkezde Roma'daki Doğu Enstitüsü'dür. Burada genellikle Yakın Doğu sorunları üzerinde durulmuş ve "*Oriente*" adında bir dergi çıkartılmıştır. Türkoloji'nin İtalya'da önemli bir yere sahip olmasına ve yetenekli uzmanların yetişmesine karşın, yeterli derecede destek verilmeyen bu çalışmaların ve bu çalışmaları ortaya çıkaran uzmanların sayısı oldukça azdır.<sup>7</sup>

XVII. yüzyılda Avusturya ile Osmanlı arasındaki ilişkiler yoğunlaştığı için Avusturya'da Türk dilini bilen tercümanlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple 1752'de Avusturya'da bir doğu dilleri okulu açılmıştır. Osmanlı tarihini araştıran Josef von Hammer-Purgstall'ın çalışmaları Fransızcaya da çevrilmiş, bunun yanında Türkçeye de çevrilerek Türkçeye büyük bir eser kazandırılmıştır. Fr. Babinger'de, Hammer'e gelinceye kadar olan çalışmaları toplayarak Türkoloji araştırmalarına katkıda bulunan diğer bir önemli isimdir. 1886 yılında da Viyana Üniversitesi'nde Doğu Enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitüdeki Türk çalışmaları genelde Osmanlı çalışmaları ve Türk Filolojisi üzerine odaklanmıştır.<sup>8</sup> Bu Enstitünün kurulması ve yaptığı çalışmalar Avusturya'da Türkoloji'nin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu isimlerden Duda, Türk diliyle ve Türk tarihiyle ilgili önemli çalışmalar yapmıştır. "*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*" adlı eseri ve İbni Bibi'nin "*Selçuklu Tarihi*" ni Almancaya çevirmiştir. Jansky'de, özellikle Türk soylu savaş tutsaklardan toplanan

<sup>5</sup>Matteo Compareti, "*İtalya'daki Avrasya Araştırmaları*", Çev. Erhan Yükselci, **Yeni Türkiye (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I)**, Yıl.8, Sayı.43, Ocak-Şubat 2002, s.60

<sup>6</sup> Eren, **a.g.e.**, s.48

<sup>7</sup> Eren, s. 61

<sup>8</sup>Gabrielle Rasuly Paleczek, "*Avusturya'daki Türkoloji Çalışmaları*", Çev. Levent Bulut, **Yeni Türkiye (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I)**, Yıl.8, Sayı.43, Ocak-Şubat 2002, s.52-53

örnekleri yayımlamıştır. Bu çalışmalarda Jansky'in Türk dili alanındaki bilgisini ve yeteneğini ortaya koyan çalışmalardır.

İngiltere'de de Türkoloji çalışmaları büyük bir önem arz etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasındaki ilişkiler I. Elizabeth döneminde gelişmeye başlamışlardır. Daha çok ticari ve siyasi alanda gerçekleşen bu ilişkilerin yanında pratik olarak Türk dili öğretimi öne çıkmaktadır. Harold Bowen, "*British Contribution to Turkey Studies*" (Türkiye Araştırmalarına İngiliz Katkısı) adlı eserinde İngiltere'de yapılan Türk araştırmalarını toplu şekilde değerlendirmiştir. E.J. W. Gibb ise Türk şiiri alanında önemli bir çalışmaya imza atmıştır.

Türk dili üzerine çalışan İngilizler arasında William Seaman ve Thomas Vaughan'ın özel bir yeri vardır. William Seaman'ın "*Grammatica Language Turcicae*" (Türk Dil Grameri) adlı yapıtı ile Thomas Vaughan'ın "*Grammar of the Turkish language*" (Türk Dil Grameri) adlı yapıtları Türkoloji çalışmaları açısından önemli bir yere sahiptir. Bu uzmanlar Türk dili alanında uzun süre araştırmalar yapmış ve bu alana büyük faydaları olmuştur. XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise yazılan Türkçe gramerlerin genellikle pratik amaçlar doğrultusunda oluşturulmaya başlandığını gözlenmiştir. 1811-1892 yılları arasında yaşamış olan Sir James Redhouse karşımıza sözlük yazarı olarak çıkmaktadır. Redhouse'nin yazdığı "*Turkish and English lexicon*" (Türkçe ve İngilizce Sözlük) adlı sözlüğü Türkçenin en zengin sözlüğü olarak tanınmıştır. Ayrıca Redhouse'un iki önemli gramer çalışması da bulunmaktadır.

İngiltere'deki Türkoloji çalışmalarında önemli bir yere sahip olan bir diğer kişi de Sir Edward Denison Ross olmuştur. Ross, Londra Doğu Dilleri Okulu'nda müdürlük yaptığı sırada "*Bulletin of the School of Oriental Studies*" (Şarkiyat Fakültesi Bülteni) adlı dersini kurmuştur. İngiliz Türkoloji'sinin sınırlarını genişleten Ross, bu alana büyük bir katkı sağlamıştır. İngiliz Türkologu Sir Gerard Clause'nin de eserleri ortak Türkçe bakımından önemli yayınlardır. Onun, Çağatayca-Farsça sözlüğü, daha sonra Türkçe ve Moğolca araştırmalarının toplandığı eseri ile

Türkçenin etimolojik sözlüğü adlı eserleri İngiltere'de Türkoloji alanındaki değerli çalışmalardır.

Almanya'daki Türkoloji çalışmaları, Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında doğrudan bir ilişkinin kurulamaması ve Almanya'nın siyasi birliğini geç tamamlaması gibi nedenlerden dolayı XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Almanya'da Türkoloji çalışmalarında bulunan değerli bilim adamları olmuştur. Almanya'da Türkoloji'nin kurucuları arasında önemli bir yere sahip olan Julius von Klaproth bu kişilerden sayılabilir. Klaproth, Asya dilleri ile ilgili birçok bilgi toplamış ve "*Asia Polyglotta*" adlı büyük eserinde Türk dil ve diyalektlerini toplu bir şekilde işlemiştir. Wilhelm Schoot'da Klaproth gibi Almanya'daki Türkoloji'nin kurucuları arasında sayılabilir. Schoot, eski ve yeni Türk dil ve diyalektleriyle uğraşmıştır. Schoot, "*De Lingua Tshuwaschorum*"(1841), adlı eserinde Yakutçanın bir Türk diyalekti olduğunu ispat etmiştir. Bunun yanında "*Über die Jakutische Sprache*" (1843)" (Yakut Dili Hakkında) adlı eseri de Yakutçanın grameri üzerine yazılmış ilk deneme olması yönünden büyük önem taşımaktadır.<sup>9</sup> Otto von Böhtling'de Yakut diyalektiği ile ilgilenmiş ve bu alanda düzenli ve önemli eserlerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur.

Alman Türkologlar, yaptıkları çalışmalarda genellikle Türkoloji'nin genel sorunlarını işlemişlerdir. Bu Türkologlardan Wilhelm Bang-Kaup, eski Türk yazıtları "*Codex Cumanicus*" ve Uygur yazmaları ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Bu eserler alanında yapılmış önemli birer çalışmadır. Bu çalışmalar ve diğer pek çok çalışma Berlin'deki Türkoloji araştırmaları kürsüsünde de başarıyla işlenmiştir.<sup>10</sup> Alman bilim adamları ayrıca Orta Asya'da bulunan yeni kaynakların daha fazla incelenmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Prusya Bilimler Akademisi ve Berlin Üniversitesi'ndeki Macar Enstitüsü'nde bu alanda çalışan parlak bir araştırma grubu ortaya çıkmıştır. Bu bilim adamlarının çalışmaları Türk dili tarihi biliminin doğuşuna yol açmıştır. İki dünya savaşı arasında Berlin bu alandaki çalışmaların kalbini

<sup>9</sup> Eren, a.g.e., s. 51-53

<sup>10</sup>Nebi Özdemir, "*Almanya ve Berlin'deki Türkoloji Araştırmaları Tarihi ve Berlin-Türkoloji Enstitüsü*", **Milli Folklor**, Yıl.11, C. 19, Sayı.68, Kış-2005, s. 32-33

oluşturmuştur. Buradaki çalışmalar, Türkoloji tarihine altın harflerle yazılmıştır. Ayrıca Osmanlı araştırmaları Almanya'da I. Dünya Savaşı'ndan önce kurulmuştur.<sup>11</sup> Almanya'da Annemarie von Gabain, Albert von Le Coq, Friedrich Karl Müller, Josef Marquart, Carl Brockelmann, Karl Foy, Friedrich Giese, Georg Jacob, Theodor Menzel gibi Türk dili ve diyalektiğiyle ilgili değerli çalışmalar yapan bilim adamlarının eserleri de Türkoloji'nin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Finlandiya, bulunmuş olduğu konum nedeniyle birçok kültürün etkileşim alanında bulunmuş ve özellikle Rus ve İsveç'in siyasi-kültürel baskısına maruz kalmıştır. Daha sonra ise Finliler, baskıya maruz kaldığı bu ülkelere karşı milli kimliklerini korumak amacıyla bir savaş açmak zorunda kalmıştır. Bu sebeple ülkede dil, tarih ve etnografya gibi ulusal bilimlere önem verilmiştir. Yaşanan gelişmelere paralel olarak Matias Aleksanteri Castrén, Finlilerin geçmişini araştırarak dil konusunda büyük araştırmalarda bulunmuştur. Castrén, verimli çalışmalara imza atsa da sağlık sorunları sebebiyle kısa süre sonra hayatını kaybetmiştir. Castrén ölmeden önce yalnız bir eser yayımlayabilmiştir. Bu eserinde Fin, Türk, Moğol ve Tunguz dilleri arasındaki benzerlikler üzerinde çalışmıştır. Castrén'in "*Altay Dilleri*" adını verdiği bu diller arasındaki benzerliği tam olarak ortaya çıkartmasa da özellikle Castrén'den sonra gelen Finli bilim insanları yaptıkları çalışmalarla Castrén'in amacını gerçekleştirmesine katkıda bulunmuşlardır. Günümüzde de bu çalışmalar genel olarak bilim çevrelerince "*Ural-Altay dilleri*" olarak geçmektedir. Castrén'den sonra bu alanda çalışan Finli bilim insanları Asya'da bulunan en eski Türk yazıtları ile uğraşmışlardır. Buldukları bilgileri de bir atlas içinde toplamışlardır. Otto Donner'de hazırlanmış bu bilgileri kullanarak Yenisey yazıtlarının sözlüğünü yayımlamıştır. Bu sözlük Türk yazıtlarının okunmasından önce yazılmış değerli bir eserdir. Otto Donner ayrıca bilim dünyasına Fin-Ugor Derneği'ni kurarak büyük bir katkı sağlamıştır. Bu dernek birçok değerli çalışmaya imza atmış ve çeşitli konuların işlendiği dergiler yayımlamışlardır.<sup>12</sup>

<sup>11</sup> György Hazai, "*Türkoloji'nin Türkiye'de Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesinin Bazı Sorunları Üzerine*", **I. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri-Atatürk'ün 120. Doğum Yıldönümü'ne Armağan**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara-2001, s.155

<sup>12</sup> Eren, **a.g.e.**, s. 53-61

Finli bilim insanları, Fin-Ugor dillerinin Türk diyalektlerinden önemli ölçüde etkilendiğini bildikleri için Türk dillerine büyük önem vermişlerdir. Örneğin, Heikki Paasonen Türk diyalektleri arasında gösterilen Çuvaşça üzerine çalışarak değerli bir sözlük meydana getirmiştir. Otto Donner'in tavsiyeleri üzerine Finli bilim adamı Ramstedt de, "*Ural-Altay dilleri*" üzerine çalışmalar yapmış ve bu alanda birçok araştırmaya imza atmıştır. Ramstedt, ayrıca eski ve yeni Türk dilleri alanında da birçok eser ortaya çıkarmıştır.

Hollanda'da da doğu bilimleri ile ilgili olan çalışmaların tarihi çok eskidir. M.J. Goeje ve M. Th. Houtma gibi araştırmacılar, Arapça, Farsça ve Türkçe kaynakları tahlil etmişlerdir. Houtma'nın Leiden'de bulunan eski bir Kıpçakça yazmayı yayımlaması Türk dili açısından büyük önem arz etmektedir.

Avrupa'daki Türkoloji'nin gelişmesinde önemli yere sahip olan savaş tutsaklarından biri olan İsveçli Philipp Johann von Strahlenberg, 1709'da Poltova Savaşı'nda esir olarak Rusların eline geçmiştir. Sibiryaya sürülen Strahlenberg, tutsaklık yıllarında yaşadığı bölgedeki toplulukların dillerini, gelenek ve göreneklerini öğrenmeye başlamıştır. Burada öğrendiği bilgiler ile oluşturduğu "*Das Nord-und Ostliche Theil von Europa und Asia*" (Avrupa ve Asya'nın Kuzey ve Doğu Kesiminde) adlı eserinde de Tatarların dilleri üzerinde durmuş, ayrıca yerli dil ve diyalektleri ilişkin örnekler vererek bu diller arasındaki benzerlikleri ortaya çıkarmak adına çalışmalar yapmıştır. Strahlenberg'in bu çalışmaları İsveç'teki Türkoloji'nin de ilk örnekleri olmuştur.

Strahlenberg'den sonra Matthaeus Norberg İsveç'teki Türkoloji'nin öncülerinden sayılmaktadır. Norberg, Kâtip Çelebi'nin "*Cihannüma*" 'sını Almancaya çevirmiştir. Ayrıca C.J. Tornberg'in Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalar katalogunun yanında İsveçli Gustaf Richard Raquette'nin Doğu Türkistan'la ilgili çalışmaları da önem arz etmektedir.

Danimarka ise Türkoloji tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Hiç şüphesiz Danimarka'da Türkoloji'nin bu denli önemli bir yere sahip olmasında Vilhelm



Thomsen'in büyük yankı uyandıran keşfinin katkısı büyüktür(Bkz. Ek-1). Thomsen, Türk dili ve Türk kültürü açısından büyük değer taşıyan Orhon ve Yenisey yazıtlarını çevirmeyi başarmıştır. Bu buluş son dönemlerin en büyük buluşlarından birini teşkil etmektedir.<sup>13</sup> Thomsen, ortaya çıkardığı bu buluşunu 15 Aralık 1893'teki toplantısında açıklamıştır. Bu buluşu o zaman büyük yankı uyandırmış ve bilim dünyasının yüzünü buraya çevirmesine sebep olmuştur. Bu tarihten itibaren İngiliz, Fransız, Alman, Japon ve İsveçli bilim adamları ve arkeologlar bu bölgeye akın akın gelmeye başlamıştır.

Bilim adamlarının yaptıkları çalışmalar doğrultusunda Orta Asya'nın gerçek keşfi olarak nitelenen gelişmeler yaşanmış ve böylelikle bilinmeyen birçok yazı ve dil ortaya çıkartılmıştır. Bu çalışmalar, bölgenin geçmişi hakkındaki bilgileri zenginleştirmiş, aynı zamanda Türk dilleri konusunda birçok bilimsel sahada tamamen yeni ve uzun vadeli bakış açısı ortaya çıkarmıştır.<sup>14</sup> Thomsen, 1897'de XI. Doğu Bilimleri Kongresine de katılmış, burada Uygur dilinin ünsüzler düzenini tartışan değerli bir bildiri sunmuştur. Thomsen, Türk yazıtları ile ilgili çalışmalarına devam ederek 1916'da yeni bir eser daha vermiştir. Ardından Orhun Yazıtları'nı Dancaya çevirmiş ve onun yapmış olduğu bu çeviriyi de H.H. Schaeder Almancaya çevirmiştir. Schaeder'ın yapmış olduğu çeviriyi de Ragıp Hulusi Özdem'de Türkçeye çevirerek bu büyük eseri Türk bilimine kazandırmıştır.

Thomsen, sadece bilim dünyasındaki önemli çalışmalarıyla yetinmemiş, bu alanda çalışacak birçok bilim adamı da yetiştirmiştir. Yetiştirdiği bu bilim adamları da Thomsen'den sonra önemli eserler ortaya koyarak Danimarka'daki Türkoloji'nin gelişmesinde büyük rol oynamışlardır.

İlk kurulduğu tarihten itibaren Batı'ya doğru genişleme politikası, Osmanlı'nın Balkan toprakları üzerindeki yaşayan devletler ile büyük mücadeleler içine girmesine neden olmuştur. Uzun savaşlar sonunda Osmanlı hâkimiyetine giren Balkan toprakları uzun yıllar Osmanlı idaresi altında kalmıştır. Bu dönem içinde ise

---

<sup>13</sup> Eren, s.72

<sup>14</sup> Hazai, a.g.m., s.155

bölge kültürü ile Türk kültürü iç içe yaşamıştır. Bu nedenle, Balkan ülkelerinden biri olan ve Türkler ile eski bir tarihi geçmişi olan Bulgaristan'da Türkoloji çalışmaları özellikle son yıllarda gelişme göstermiştir. Geçmişe bakarsak bu iki milletin büyük bir etkileşimden geçtiği görülmektedir. Fakat Bulgarların, özellikle Osmanlının 500 yıllık Bulgaristan hâkimiyeti boyunca ortaya çıkan eserleri düzenli bir şekilde toplayıp işleyebildiklerini söyleyemeyiz.<sup>15</sup>

Bulgaristan'da yapılan Türkoloji çalışmalara örnek olarak Türkolog Dimitr Gadjanov(1874-1947) gösterilebilir. Gadjanov, Sofya Üniversitesi'nde Osmanlıca okutmanlığı yapmıştır. Bulgaristan'da Türklük bilimi onunla üniversite düzeyine çıkmıştır. Gadjanov, ayrıca Balkanlardaki Türk ağızlarıyla da uğraşmıştır.

Gadjanov'dan sonra bir başka önemli Bulgar Türkolog da Veselin Beşevliev'dir. Beşevliev, Bulgarlardan kalma eski yazıtlar ile ilgilenmiş ve bu alanda eserler vermiştir. Bulgar dili ve diyalektiği ile tanınmış Macar Türkolog Gyula Németh de uzun yıllar uğraşmış ve değerli bulgular toplayarak bu bilgileri eserlerinde işlemiştir. Bulgaristan'da Türkoloji'yle ilgilenen diğer bilim adamları olarak, Stefan Mladenov, Emil Boev, Mosko Moskov ve Mefkûre Mollova gösterilmektedir.<sup>16</sup>

Son olarak Türkoloji çalışmalarında önemli bir yere sahip olan ülke Rusya'dır. Rusya'da da Türk dili ve diyalektiğine olan ilgi uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Türkler ile Ruslar arasında siyasi ve askeri ilişkiler özellikle Çar I. Petro zamanında giderek artmaya başlamıştır. Çar I. Petro, Rus İmparatorluğu'nun gücünü arttırmak ve topraklarını genişletmek amacıyla Orta Asya'daki Türk bölgelerinde ve özellikle Osmanlı üzerinde bir büyük güç haline gelmesi gerektiğini biliyordu. Bu sebeple uygulamak istediği bu politikanın bir gereği olarak Türk dilinin pratik olarak öğretilmesi ve özellikle Türkçe tercümanların yetiştirilmesi için birtakım kararlar alınmıştır. Rusya, sadece Türk bölgeleriyle değil Arap ve Fars

<sup>15</sup>Hasan Eren, "*Balkan Ülkelerinde ve Macaristan'da Türkoloji Çalışmaları*", **Dünyada Türklük Araştırmaları ve Türkiye Sempozyumu (29–30 Eylül 1986)**, Fatih Yayınevi, İstanbul-1987, s.78

<sup>16</sup>Eren, **Türklük Bilimi..**, s.79-80

bölgeleriyle de ilgilendiği için Arapça ve Farsça bilen tercümanlarda yetiştirmeye başlamıştır. Çar I. Petro'nun Yakın Doğu siyasetinin giderek genişlemesi ve 1711 Prut Seferi üzerine Türkçe, Arapça ve Farsça bilen tercümanlara olan ihtiyaç giderek artmış ve bu amaçla 1716 ve 1724'te yazılı emirler çıkartılarak doğu dilleri bilen tercümanlar yetiştirilmeye başlanmıştır.

Rus Çarı'nın Türkler ile ilgili konularda danışmanlığını yapan eski Boğdan Voyvodası Dimitri Cantemir, Çar'ın bu yönlendirmelerine bağlı olarak 1716 yılında Osmanlılar hakkında bilgi veren "*Incrementa atque Decramenta aulae Othomanicae*" adlı Latince bir eser yazmıştır. D. Cantemir, Deli Petro'nun İran Seferi'ne (1722) katılmış ve Derbend'de gördüğü bir takım yazıtları toplamış, Kazan Valisi Saltıkov da yine Deli Petro'nun emriyle eski Bulgar şehirlerindeki mezar kitabelerini tespit ve tercüme etmiştir.<sup>17</sup>

Çar I. Petro, bu gelişmelerin ardından büyük bir adım daha atarak 1724-1725 yıllarında Bilimler Akademisi'ni kurdurarak Doğu bilimleri ve özellikle Türkoloji çalışmalarına yeni olanaklar sağlamış ve yapılan çalışmalara yeni bir ivme kazandırmıştır. Açılan Bilimler Akademisinde de görev alan ilk Türkolog Berlin'deyken Doğu dilleri ile ilgilenmiş olan Gottlieb Siegfried Bayer olmuştur. Bayer, Yenisey yazıtlarının bir bölümü ile ilgilenmiş ve Ebulgazi Bahadır Han'ın "*Secere-i Türk*"'ünden bir bölümü Latinceye çevirisini yapmıştır. XVIII. yüzyılda Rusya'da Holdermann'ın gözetimi altında yayımlanan "*karşılaştırılmış sözlükler*" de bütün Türk diyalektlerine ilişkin değerli veriler verilmiştir. İ. Giganov'da Tatarcannın ilk gramerini yazmıştır. Bu gelişmelerin ardından Moskova, Kazan ve Harkov Üniversiteleri'nde ve 1819'da yeniden kurulan St. Petersburg Üniversitesi'nde de Doğu Dilleri Bölümü açılmış; bu bölümlerdeki çalışmalarda Türk dili araştırmaları özel bir yer almıştır.

---

<sup>17</sup>Ahmet Buran, "*Sovyet Türkoloji'si ve Birinci Türkoloji Kurultayı*", **Turkish Studies**, Volume 4-3, Spring-2009, s.431-432

Rusya'da 1822'ye gelindiğinde ise Józef Julian Sekowski ilk orjinal Türk dili kılavuzunu yazmıştır. Sekowski'nin bu eserinden sonra onun eserini izleyen birçok sözlük yazılmıştır.<sup>18</sup>

Rusya'da Doğu Bilimleri tarihinde Mirza Kazım Bey özel bir yer tutmaktadır. Mirza Kazım Bey, Türkoloji alanında yazdığı eseri "*Türk-Tatar Grameri*" ile çok önemli bir eser yayımlamıştır. Mirza Kazım Bey'in grameri Rusya'da olduğu kadar Batı Avrupa'da da uzun dönem kullanılmıştır.

Mirza Kazım Bey'in ardından Rusya'da Türklük Bilimi'ne katkı sağlayan en önemli isimlerden birisi de Otto Böhtlingk olmuştur. Otto Böhtlingk'in Yakut dili üzerine yazdığı eseri Türkoloji'nin önemli klasiklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Yukarıda bahsedilen değerli Türkologların yanında Wilhelm Radloff'un<sup>19</sup> ayrı bir yeri vardır(Bkz Ek-2). Radloff, Alman asıllı olmasına rağmen eserlerinin büyük bir bölümünü Rusya'da vermiştir. Ayrıca Radloff, Sovyet Türkoloji'sinin kurucusu olarak da nitelendirilmektedir. Radloff'un yaptığı çalışmaların içinde en önemlilerinden biri olarak gösterilen "*Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*" (Türk Lehçeleri Denemeleri Sözlüğü) Türk diyalektlerinin anıtsal bir sözlüğü olarak görülmektedir. Radloff, bunun yanında daha birçok değerli esere imza atmıştır. "*Codex Cumanicus*" ve "*Kutadgu Bilig*" gibi eski eserleri de incelemiş, Anadolu Türkçesi alanında çalışmalarda bulunmuş ve Türk dili üzerine daha birçok inceleme yaparak eserlerinde bu konuları işlemiştir. Türkoloji alanında Rusya'daki bu gelişmeler ve Radloff'un ortaya koyduğu çalışmalar burada birçok değerli bilim adamının yetişmesini sağlamış ve birçok eserin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu eserlerde Türkoloji'nin bu ülkede hızlı şekilde gelişmesini sağlayarak Türkiye'deki Türkoloji çalışmalarına da kaynaklık etmiştir.<sup>20</sup>

<sup>18</sup> Eren, a.g.e., s.87

<sup>19</sup> Bu konuda detaylı bilgi için Bkz. Ahmet Temir, **Türkoloji Tarihi'nde Wilhelm Radloff Devri Hayatı-İlmi Kişiliği-Eserleri**, TDK, Ankara-1991

<sup>20</sup> Eren, a.g.e., s. 88-96

Burada önemle üstünde durulması gereken bir başka ülke ise çalışmamızın konusunu teşkil eden Macaristan'dır. Türkoloji alanındaki çalışmaların dünyada sistemli bir şekilde ilk olarak 1870 yılında Macaristan'da başlamış olması Macar Türkoloji'sinin önemini arttırmaktadır.

## I. BÖLÜM

### MACARİSTAN'DA TÜRKOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

#### I.1.MACARİSTAN'DA TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARININ BAŞLAMASINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

##### I.1.1. TARİH BOYUNCA TÜRK-MACAR İLİŞKİLERİNİN VARLIĞI

###### I.1.1.1. Türk-Macar Siyasi İlişkileri

İlk kez Macaristan'da sistemli bir disiplin olarak kurulan Türkoloji çalışmalarının ortaya çıkış sebebini ve gelişimini açıklamak için, öncelikle geçmişten günümüze kadar olan Türk-Macar ilişkilerini ve etkileşimini iyi analiz etmek gerekmektedir.

Dünya üzerinde ortaya çıkmış birçok kavim çok eski tarihlerden itibaren birbirlerini etkilemiş, bu etkileşim sonucunda da ortaya zengin bir kültür mirası bırakmışlardır. Türkler ile Macarlar da bin yılı aşkın bu tarihi süreç içerisinde karışıp kaynaşmış, gerek siyasi, ekonomik, askeri; gerekse kültürel alanda birbirlerini önemli ölçüde etkilemişlerdir.<sup>21</sup>

Batı Sibirya'dan Aral Gölü'ne, Altay Dağlarından Hazar Denizi'ne ve güneyde Hindikuş Dağları'na kadar uzanan büyük bir coğrafyayı içine alan bozkır kuşağında yaşayan eski Türk kavimleri milattan önce çeşitli sebeplerden dolayı anayurtlarından göç ederek batıya ve doğuya doğru ilerlemişlerdir.<sup>22</sup> Macarların ataları ise milattan binlerce yıl önce Ural Dağlarının batı tarafında, Fin-Ugor kavimlerinin atalarıyla birlikte yaşamışlardır. Bu bölgede yaşayan Fin-Ugor ana kavmi milattan iki bin yıl önce iki kola ayrılmıştır. Fin ve Perm kavimlerinin

<sup>21</sup> Cemil Öztürk, "Macarlarla Kardeş miyiz?", **Tarih ve Toplum**, C.18, Sayı.105, Eylül-1992, s. 181

<sup>22</sup> Şerif Baştav, " Tarihte Türk-Macar Münasebetleri ve Macar-Türk Akrabalığı", **Tarih ve Toplum**, Sayı.215, Kasım-2001, s.316

oluşturduğu batı kolu, bundan bin sene sonra Züryen, Votyak, Çeremiş, Mordvin kollarıyla Baltık Denizi'ne doğru çekilirken, Ugor adıyla anılan doğu kolu ise Ostyaklar, Vogullar ve Ana Macarlardan oluşmuştur. Bu kol da Volga üzerinden Ural bölgesine doğru yayılmıştır.<sup>23</sup> Fin-Ugor anayurdu, Ugorların ayrılmasından önce birlikte yaşadıkları, büyük olasılıkla Volga'nın büyük kıvrımı ile Ural dağları arasındaki alanı kapsamaktadır.<sup>24</sup> Görüldüğü gibi Macarlarla Türklerin anayurdu birbirlerine komşu bölgelerdir.<sup>25</sup> Bu iki topluluk arasında eski dönemlerde bazı küçük etkileşimler yaşanmıştır. İki halkın daha anayurtlarındayken başlayan bu bağları, dillerine de yansımıştır. Tarihi dil araştırmaları bu dönemlerde bile Macar diline, Macar diliyle akraba olan Türk asıllı kelimelerin girdiğini göstermektedir.<sup>26</sup>

Fin-Ugorların doğu koluna mensup olan Ön Macarlar, Ural Irmağı bölgesinde ve Batı Sibiry'a'da Türklerin batı kolunu oluşturan Bulgar Türkleri ile temas kurmuşlardır. Bulgar Türkleri, Ön Macarları hâkimiyetleri altına almışlar ve Ön Macarların kendi kültürlerine ve hayat tarzlarını oluşturmalarında önemli bir rol oynamışlardır. Ön Macarların uğradıkları bu kültür değişiminin en çarpıcı özelliği de Macarcada rastlanan ve bu dile çok erken dönemlerde girdiği düşünülen Türkçe kelimelerdir. Ural bölgesinde Macar kabileleri ile Türkler arasındaki ilk etkileşim sonucunda Macarlar, Türklerin teşkilatçı yapısını öğrenmeye başlamış ve dağınık boylar halinde yaşarken Türk etkisi ile sıkı bir topluluk haline gelmişlerdir. Böylece kolayca hareket edebilme kabiliyeti kazanarak siyasi olarak bir düzen kurmaya başlamışlardır.<sup>27</sup>

Bu iki topluluğun her ne kadar komşu olsalar da V. yüzyıla kadar önemli sayılabilecek sıkı temaslarda bulunmadığı varsayılmaktadır.<sup>28</sup> Fakat bu tarihten itibaren Macarların Türk kavimleriyle olan etkileşimi giderek artmaya başlamıştır.

<sup>23</sup> F. Eckhart, **Macaristan Tarihi**, TTK Basımevi, Ankara-2010, s. 3

<sup>24</sup> László Rásónyi, **Tarihte Türklük**, Örgün Yayınevi, İstanbul-2008, s.178

<sup>25</sup> György Hazai, **Tarih Boyunca Türk-Macar Bağları**, Budapest-1963, s.2

<sup>26</sup> Bu kelimelere örnek olarak: ir-yazmak, betü-harf, törvény-yasa, töre, (İsmail Doğan, "*Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi*", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.47, Sayı.2, Ankara-2007, s.3); Hazai, **a.g.e.**, s.2-3

<sup>27</sup> Baştav, **a.g.m.**, s.316-.317

<sup>28</sup> Hazai, **a.g.e.**, s.3

Macarlar V. yüzyıl dolaylarında çeşitli Türk kavimlerinin baskısı sonucunda yaşadıkları bölgeyi terk etmek zorunda kalmış ve buradan Kafkasya'ya ve Karadeniz'in kuzey bölgelerine doğru ilerleyerek bu bölgelere yerleşmişlerdir. Macarlar göç sonrası yerleştikleri bölgede ise Sabirler, Ogurlar, Hazarlar, Kök Türkler ve Avarlar ile komşu olmuştur. 517 yılında bölgede yaşayan Sabir Türkleri Macarları hâkimiyeti altına almış ve bu iki topluluk birbirlerini etkilemiştir. Sabirler, 558 yılında Avarlar tarafından hâkimiyetlerine son verilince bu bölgedeki etkin güç kısa bir süreliğine Avarlar olmuştur. Fakat Avarların bölgedeki hâkimiyet dönemi de kısa sürmüştür. Avarlar, Kök Türklerin bölgeye nüfus etmeye başlaması ile Batı'ya doğru kaçarak Macar topraklarına kadar ilerlemişlerdir. Bu tarihten sonra da bu bölgede Kök Türkler etkin güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Macar tarihi açısından Kök Türklerin, VI. yüzyıldan IX. yüzyıla kadarki hâkimiyet dönemi büyük önem taşımaktadır. O dönemde Macarların Kök Türk yazısını (Sekel oyma yazısı) kullanmış olmaları da Türk etkisinin önemini ortaya çıkarmaktadır.<sup>29</sup>

Tarihi kaynaklarda Macarlara, IX. yüzyıla kadar ayrı bir topluluk olarak rastlanmamaktadır. Bunun sebebi Macarların bu tarihe kadar farklı Türk topluluklarının hâkimiyeti altında yaşamalarıdır. Bunun yanında daha önce bahsedildiği üzere Macarların XVI. yüzyıla kadar Kök Türk oyma (runik) yazısının sadece iki harfi farklı olan oyma yazısını kullanmaları da Macarların Türkler ile olan sıkı etkileşimini gösteren sağlam delillerdir.

Macarlara Batı dillerinde "*Ungar*" adının verilmesi bu kavmin daha önce bir birlik içinde yaşadığının ve Macarların özellikle "*Onogur*" Türklerine ne derece sıkı bağlarla bağlanmış olduklarının önemli bir göstergesidir. "*Ungar*" sözcüğü Türkçedeki "*Onogur*" kelimesiyle aynı anlamı taşımaktadır. Buradan Macarların daha önceden "*On Kabile (Onok) Birliği* " içinde Kök Türklere bağlı olarak yaşadıkları rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu isimler, iki halk arasındaki bağların tek göstergesi değildir. Daha birçok kavim adı Türk-Macar bağlarından bahsettiği gibi, özellikle Macar dilinde bugün dahi kullanılan birçok kelime Türk ve Macar

---

<sup>29</sup> Eckhart, **a.g.e.**, s. 5



halklarının arasındaki ortak ve derin ilişkilere tanıklık etmektedir.<sup>30</sup> Kök Türk hâkimiyetinin zayıflaması ve ardından parçalanması ile Macarlar yedi kabile halinde Kök Türklere bağlı olan başka bir Türk topluluğu olan Hazarların hâkimiyeti altına girmişlerdir.<sup>31</sup> Hazarlar, Büyük Kök Türk Devleti'nin en batı tarafında yaşamışlardır. VII. yüzyılda Bulgar Devleti'ne son veren Hazarlar, VI. - X. yüzyıllarda Dinyeper ve Oka ırmakları arasındaki geniş bölgeye hükmediyorlardı. Macarlar işte bu dönem içerisinde Hazarların hâkimiyeti altındayken yeni bir hayata kavuşmuşlardır.<sup>32</sup> Macarlar Hazar hâkimiyeti döneminde Hazarlardan pek çok şey öğrenmişlerdir. İkili Krallık teşkilatı ve başka daha birçok müessesenin Hazarlardan alındığını bilinmektedir. Macarları en derinden etkileyen Türk topluluklarının arasında şüphesiz Hazarlar sayılabilir. Macarlar, Hazar Devleti'nden ayrıldıkları zaman "*Kabarlar*" yani "*başkaldıranlar*" olarak adlandırılan üç Hazar boyunun Macarlar ile birlikte batıya doğru gitmeleri, bunun çok iyi bir göstergesidir.<sup>33</sup>

Macarlar, yaklaşık olarak 200 yıl kadar Hazar hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Bu dönemde Hazarlar ile bütün savaşlara katıldıklarını bilinmektedir.<sup>34</sup> VIII. yüzyılın sonu ve IX. yüzyılın başlarında Hazarların merkezi idaresinin zayıflamasının ardından giderek teşkilatlı bir yapıya bürünmüş ve Karadeniz ve Azak Denizi kıyılarındaki, Donets ve Dinyeper ırmakları arasındaki Levedia bölgesine göç etmişlerdir.<sup>35</sup> Macarların bu yeni vatanının adı o zaman ki Macarların reisi olan Levedi'ye izafetle "*Lebedya*" (Lebedia) olarak anılmıştır. Macarlar 889 yılına kadar bu bölgede yaşamışlardır.<sup>36</sup>

Macarlar V.-IX. yüzyıllar arasında yaşadıkları bölgede, çeşitli Türk toplulukları ile komşu olmuş ve Türklerden önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Aynı zamanda Macarların hangi Türk topluluğu ile bağlantısının olduğunu Macarlara verilen adlardan da anlaşılmaktadır. Örneğin, bu adlara göre Batı Türklerine mensup

<sup>30</sup> Hazai, **a.g.e.**, s.4-5

<sup>31</sup> Yücel Namal, **Türk-Macar İlişkileri**, İskenderiye Yayınları, İstanbul-2009, s. 15

<sup>32</sup> Baştav, **a.g.m.**, s. 313

<sup>33</sup> Tibor Halasi-Kun, "*Türk-Macar Akrabalığı Üzerine*", **Erdem**, C.6, Sayı.18, s.888, Ankara-1990; Eckhart, **a.g.e.**, s.6-7

<sup>34</sup> Baştav, **a.g.m.**, s. 313

<sup>35</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 15

<sup>36</sup> Eckhart, **a.g.e.**, s.5

Onogur, bir de Sabir ve Kök Türk devletlerine mensup oldukları kanısına ulaşabiliriz. Geçmişten gelen bu ortak bağlara bakacak olursak, Macarlar dil itibariyle Fin-Ugor dil ailesine bağlı oldukları düşünülebilir. Fakat ahlak, kültür, gelenek-görenekleri ve diğer pek çok konuda büyük ölçüde Türk oldukları rahatlıkla söylenbilir. Bu sebepten dolayı da, Bizans, Arap ve Doğu kaynakları Macarların, Türk olduklarını yazmaktadır.<sup>37</sup>

860-880 yılları arasında Uzların baskısıyla batıya doğru ilerleyen Peçenekler, Hazar h kimiyetindeki Macarları yerlerinden çıkarıp batıya doğru sürüklemişlerdir. Bunun neticesinde Hazarların önemli noktalarından birini teşkil eden Sarkel kalesi düşmüş ve Hazarların yıkılışı hızlanmıştır. IX. yüzyılın ortalarında da Hazar Devleti'nin yıkılmasıyla Macar kavminin başına, en zengin ve en kahraman kabile olan ve bütün ulusa adını veren "*Macar*" kabilesi geçmiştir.

Fin-Ugor kökenli olup uzun bir dönem Türk hakimiyeti altında yaşamış ve Türkleşmiş olan Magyar, Magyer (Macar) kabilesine katılan bazı kabileler şunlardır:

1. Nyek: Görevi sınırları korumak olan kabiledir.
2. Kürt: Bu kabilenin adı Türkçedir. Kürt Türkçede "*iğ, kar yığını*" anlamında olup Macarların Yenisey'deki bir Türk kavmi ile ilişkilerinin hatırasıdır.
3. Gyarmat: Bu kabilenin adı da Türkçedir. Türkçede "*yorulmak bilmez*" anlamındadır.
4. Tarjan: Daha sonra kabile ittifakına "*Tahran, ikinci kral, demirci kral*" anlamına gelen katılmıştır. Bu kelime Türk kavimlerinde sık sık rastlanan bir unvandır.
5. Jen : Bu kabilenin adı da "*Tarjan*" gibi bir Türkçe unvandır. Bu unvan, kralların devlet islerinde danıştığı kişiye verilirdi. (Unvanlar Türklerde birçok defa kabile adı olmuştur.)

---

<sup>37</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 16

6. Ker: Daha sonra adı Türkçede "*pek büyük, dev gibi*" anlamına gelen "*Ker*" kabilesi gelmektedir.

7. Keszi: Adının anlamı "*kesik, parça, bakiye*" demek olan ve büyükçe bir Türk kavminden ayrılmış bir grup olması muhtemel olan "*Keszi*" kabilesi ise ittifaka sonuncu olarak katılmıştır.<sup>38</sup>

Macarlar, 889 yılında Doğu'dan gelen Peçeneklerin baskısı sonucunda Batı'ya doğru ilerlemek zorunda kalmış ve Tuna ve Dinyester ırmakları arasındaki Etelköz (Irmaklararası) olarak bilinen bölgeye gelmişlerdir. Macarlar yeni yerleştikleri bölgelerinden de bu defa Bulgar Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulmuş olan Tuna Bulgar Devleti ile Peçeneklerin ittifak kurup Macarları bu yerleşme sahasından da uzaklaştırmaları sonucunda çıkarılmışlardır.<sup>39</sup> Bu olaydan sonra Macar kabileleri Karpat Havzası'na doğru yol almak zorunda kalmışlardır.<sup>40</sup>

Macarlar Etelköz'deki bölgelerini Peçenek ve Bulgar saldırıları sonucunda terk etmek zorunda kalınca Batı'ya doğru bir yönelişe geçmiş ve 7 kabile olarak Karpat Havzası'ndaki Verecke geçidini geçerek bugünkü yaşadıkları Macar topraklarına gelmişlerdir. Macarların bugünkü yurtlarına gelip yurt edinmelerine "*Macar yurt tutuşu*", bu Macarlara da "*Yurt tutan Macarlar*" denmiştir.<sup>41</sup>

Yurt tutan Macarlar, sosyal ve kültürel alanda Bulgar-Türk karakterini, siyasi ve askeri alanda ise Doğu-Türk hatta Kök Türk özelliklerini taşımaktadır. Türk kavimlerinin içerisinde uzun zaman yaşamaları ve oluşturdukları heterojen devlet yapısı, komşu devletler ile olan ilişkilerinde Macarların yüksek bir seviyede olmalarına ve seçkin bir yer edinmelerine sebebiyet vermiştir.<sup>42</sup>

<sup>38</sup> Namal, s. 17; Eckhart, s.6

<sup>39</sup> Baştav, **a.g.m.**, s. 313-314

<sup>40</sup> Halaşi-Kun, **a.g.m.**, s.889

<sup>41</sup> Hicran Yusufoglu, "*Macarlarda Hun-Macar Akrabalığı Geleneği*", **Türk Kültürü**, Yıl.XXXIII, Sayı.387, Temmuz-1995, s. 397; Eckhart, **a.g.e.**, s. 9

<sup>42</sup> Baştav, **a.g.m.**, s. 319

Yurt tutuşa kadar gevşek bağlarla bir arada yaşayan Macarların yedi kabilesi, Karpat Havzası'ndaki yerlerine yerleşmelerinin ardından güçlü bir devlet yapısına sahip olmaya başlamıştır. Yeni yurtlarında eski yaşayış tarzlarını devam ettiren Macarlar, burada çeşitli milletlerin topraklarına akınlar düzenleyerek ganimet elde ediyorlardı. Macarların bu konudaki başarısı Türkler gibi atı çok iyi şekilde kullanabilmeleri ve okçuluktaki üstün marifetleri sebebiyle idi.

Bu yoğun etkileşim Macarların bugünkü yaşadıkları yurtlarına yerleşmelerine kadar devam etmiştir.<sup>43</sup> Ayrıca başlangıçtan 896 yılına kadar ki süreçte yaklaşık olarak 300 Türkçe kelime Macarcaya geçmiş ve bu da Macarlarla Türkler arasındaki dil etkileşiminin ne denli yoğun şekilde gerçekleştiğinin apaçık bir göstergesidir.<sup>44</sup>

Macarlar Yurt tutuş sonrası yerleşik hayata geçtikten sonra da Türkler ile olan ilişkileri sona ermemiştir. XI. yüzyılda Uz ve Peçenekler Macaristan'a gelmiş, daha sonra ise Moğol baskısında kaçan Kumanlar, Macar topraklarına yerleşmişlerdir.<sup>45</sup> Macar topraklarına yerleşen Peçenek ve Kıpçaklar zamanla Türkleşmişler, bu da Türk-Macar akrabalık ve kardeşlik ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur.

İlk etkileşimin başladığı tarihten Macarların Yurt tutuşlarına ve burada Macar hâkimiyetini sağlamalarına kadar ki süreçte Türk-Macar ilişkileri geniş bir coğrafyada uzun yıllar süregelmiştir. Yurt tutuş döneminde iki dil konuşan Macarların en eski şahıs, yer ve Macar adları da genellikle Türkçedir. Macar kabileleri, Ural bölgesi ve Kafkasya'daki dönemleri boyunca önce Batı Türkleriyle (Ogur, Onogur, Şarogur, Bulgar-Türkleri), daha sonra Doğu Türkleriyle ( Hun, Sabir, Avarlar, Bulgar-Türkleri, Hazarlar) sıkı bir ilişki kurmuşlardır. Bu etkileşim sırasında Doğu ve Batı Türkleri, Macar diline ziraat, hayvan yetiştirme ve kültürel

<sup>43</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 22

<sup>44</sup> İsmail Doğan, "*Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi*", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Sayı.47, Ankara-2007, s.3

<sup>45</sup> Eren, "*Balkan Ülkelerinde...*", s.81; Hazai, **a.g.e.**, s. 8

alanda birçok kelimenin yerleşmesine sebep olmuştur.<sup>46</sup> Bunun yanında Macar topraklarına yerleşen Peçenekler ve Kumanların da Macar diline kazandırdıkları birçok kelime Türklerden kalan ve Türk-Macar etkileşiminin yoğun şekilde gerçekleştiğine kanıt sayılabilecek önemli delillerdir.<sup>47</sup>

Macarlar, yurt tutuş sonrası şimdiki Macar topraklarında giderek güçlenmeye başlamış ve bu topraklara yerleşmişlerdir. Hıristiyanlığı kabul etmelerinin ardından da Avrupai bir kimlik kazanmaya başlayan Macarlar ile Türkler arasındaki ilişkiler Macar topraklarında da devam etmiştir.

Türk-Macar ilişkileri ilk dönemki etkileşimin ardından, en yoğun aşamasını Osmanlı Türklerinin Balkanlardaki ilerleyişi ile başlayan ve uzun yıllar devam eden fetihler zamanında geçirmiştir. İlk olarak 1354 yılında Bizans'ın elinde bulunan Çimpe Kalesi'nin alınmasıyla Avrupa'ya ayak basan Osmanlılar, ardından Macaristan'a bağlı olan Balkan devletlerini tehdit etmeye başlamış ve batıya doğru ilerlemişlerdir.<sup>48</sup>

Osmanlı'nın Balkanlardaki hızlı ilerleyişi sonrasında Papa ve Bizans, Macarlardan ve Avrupa'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. İlk zamanlarda Macar kralı Büyük Lajos bu yardım talebine pek ilgi göstermemişse de iki güç ilk kez Sırpsındığı Savaşı'nda karşılaşmışlardır. Osmanlılar, Büyük Lajos komutasındaki Haçlı ordusunu kendilerinden fazla olmalarına rağmen yenilgiye uğratmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlara yerleşme politikası, Türk kuvvetleri ile Balkanlardaki Haçlı güçlerini tekrar karşı karşıya getirmiştir. Osmanlı padişahı I. Murat zamanında Macar ordularının önderliğindeki Haçlı güçleri ile yapılan I. Kosava Savaşı kazanılmış ve bu yenilginin ardından Balkanlardaki ittifak dağılmaya başlamıştır.

---

<sup>46</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 22-23

<sup>47</sup> Hazai, **a.g.e.**, s. 8

<sup>48</sup> Hicran Yusufoglu, "*Tarihten Günümüze Türk-Macar İlişkileri*", **2023**, Sayı.59, Mart-2006, s.14

Osmanlı'nın, Niğbolu ve Varna Savaşlarını kazanmasının ardından, Macar kralı olarak tahta geçen Hunyadi, 1448 yılında tekrar güçlü bir Haçlı ordusu kurmuş ve Osmanlı'ya karşı saldırıya geçmiştir. Yapılan II. Kosova Savaşı'nda da Osmanlı güçleri Hunyadi komutasındaki Haçlı birliklerini yenmiştir. Bu savaştan sonra artık Hunyadi Türklere karşı büyük çapta bir hücum düzenlemekten vazgeçmiştir.

Osmanlı Devleti'nin 1453 yılında İstanbul'u fethetmesinin ardından Fatih Sultan Mehmet, yönünü tamamen batıya çevirmiş ve "*Macaristan'ın Kilidi*" olarak bilinen Belgrad'ı almak için Macar topraklarına büyük bir sefer düzenlemiştir. Yapılan bu sefer başarısızlıkla sonuçlanmış ve Macar kralı Hunyadi, 22 Temmuz 1456'da Osmanlı birliklerini yenmiştir. Fakat Macarların bu başarısı Macar kalesini korumaktan ileri geçememiştir.<sup>49</sup>

Hunyadi'nin ölümünden sonra Macar tahtına oturan oğlu Mátyás döneminde, Osmanlı birlikleri ile Macarlar arasında, Balkanlardaki toprakların ve kalelerin hâkimiyeti için önemli mücadeleler olmuştur. Bu mücadelenin ardından Kral Mátyás, dış siyasetinde yeni yollar takip etmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı büyük bir darbe vurulamayacağını anlayan Kral Mátyás, bu mücadelesinden vazgeçerek Doğu'ya doğru ilerlemek yerine yönünü Batı'ya çevirmek zorunda kalmıştır.<sup>50</sup>

Fatih Sultan Mehmet döneminin ardından II. Beyazıt ve I. Selim dönemlerinde Macaristan ile Osmanlı İmparatorluğu arasında barış ve ateşkes dönemi yaşanmıştır. Macaristan bu dönemde ekonomik nedenlerden dolayı silahlı ve donanımlı bir ordu kuramamıştır. Bu sebepten dolayı 1510'lu yıllara doğru sınır bölgesindeki güç dengesinde Türkler ağır basmaya başlamıştır.<sup>51</sup>

Kanuni Sultan Süleyman dönemi Türk-Macar çekişmesinin en yoğun yaşandığı dönemlerden birini teşkil etmektedir. Sultan Süleyman, Fatih'in alamadığı

---

<sup>49</sup> Yusufoglu, **a.g.m.**, s. 15

<sup>50</sup> Eckhart, **a.g.e.**, s. 101

<sup>51</sup> Yusufoglu, **a.g.m.**, s.16

Belgrat'ı ve birçok kaleyi yoğun bir kuşatmanın ardından 29 Ağustos 1521'de fethederek stratejik olarak önemli bir üssü Osmanlı hâkimiyetine katmıştır. Osmanlılar Belgrat'ın fethinden sonra Tuna Nehri'nin doğu yakasına daha kolay yerleşmeye başlamıştır. Buda Osmanlı'nın zorluk çekmeden Macar topraklarına ilerlemesini sağlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman, 29 Ağustos 1526'da Macar Krallığı'nın yabancı askerler ile de güçlendirdiği hareketli ordusunu Mohaç Meydan Muharebesi'nde bir buçuk saat içerisinde ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bu savaş sonrasında Kral II. Lajos hayatını kaybetmiş ve Ortaçağ Macar Krallığı tamamen çökmüştür. Kanuni, kısa bir süre sonra bir engelle karşılaşmadan Macar Krallığı'nın yönetim merkezi olan Budin'e girmiştir. Kanuni burada Mátyás Corvin'in av mahallinde kalmış ve Mátyás'ın "*Korvina*" (Corvina) denilen elyazması değerli kitaplarını alıp İstanbul'a getirmiştir.<sup>52</sup> Bu değerli elyazmalarının bir kısmı uzun yıllar sonra II. Abdülhamit döneminde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na iade edilmiştir.<sup>53</sup>

Mohaç Meydan Muharebesi'nde sonra Ortaçağ Macar Devleti'nin çökmesi ile ülkenin önemli stratejik bölgeleri Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. Böylece ülke topraklarının üçe bölünüşünün temelleri atılmıştır. Mohaç'ta hayatını kaybeden II. Lajos'un çocuğu yoktu. Bu nedenle Erdel Voyvodası János Szapolyai Belgrat'ta Macar tacını giymiştir. Ancak muhalif gruplar Pozsony<sup>54</sup> Meclisi'nde Avusturya dükü ve V. Şarlken'in kardeşi olan Ferdinand'ı kral seçmişlerdir. Uzun yıllar Macar topraklarında gözü olan Habsburglar bu tarihten itibaren yaklaşık olarak 400 yıl boyunca Macaristan tahtında kalacaklardır. Böylece Macaristan'da biri Osmanlı himayesindeki János Szapolyai, diğeri de Alman himayesindeki I. Ferdinand olmak üzere iki kral bulunmaktadır.<sup>55</sup>

<sup>52</sup> Namal, **a.g.e.**, s.24

<sup>53</sup> Şahabettin Tekindağ, "*Türk-Macar Münasebetlerine Toplu Bir Bakış(Başlangıçtan II. Abdülhamit'e Kadar)*, **Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs–3 Haziran)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1976, s.156

<sup>54</sup> Pozsony, bugünkü Bratislava'nın adıdır.

<sup>55</sup> Yusufoglu, **a.g.m.**, s. 16

Macaristan'ın verimli ve ekonomik yönden en önemli parçası olan orta kısmı zamanla Osmanlının hâkimiyetine geçmiştir.<sup>56</sup> Osmanlı güçleri Szapolyai'yi de yanına alarak 26 Eylül 1529'da Viyana önlerine gelerek hem Avrupa'nın son karşı kalesini yıkmak hem de Habsburg tehlikesini önlemek amacıyla Viyana'yı kuşatmıştır. Fakat kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu tarihten sonra Kanuni ile Ferdinand arasında birçok savaş olmuş ve bölgedeki güç dengelerinin el değiştirmesi devam etmiştir. Osmanlı idaresindeki Macar halkı uzun yıllar savaş alanı olan topraklarında, Budin Vilayeti'nin kurulmasından II. Viyana Kuşatması'na kadar tam bir sükûnet içinde yaşamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Macar halkına karşı hoşgörülü bir politika izlemiş ve memleketin her türlü ihtiyacını karşılamıştır. Hatta devletin zaman zaman buradaki ihtiyaçları karşılamak için kendi bütçesinden ilaveler yapmıştır. Bu dönemde özellikle Osmanlı'nın adaletli bir yönetim sergilemesi Türk-Macar ilişkilerinin gelişmesine ve Macar halkının Osmanlı'ya karşı bir saygının oluşmasına katkıda bulunmuştur.<sup>57</sup>

Macaristan'ın Türkler tarafından fethi sonrasında iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Transilvanya'nın Türk dostu politikasına karşılık Batı Macaristan'ın politikası Türk düşmanlığı üzerine kurulmuştur. Avusturya İmparatoru I. Leopold'un (1657-1705) Macaristan ve Bohemya'yı Avusturya'ya bağlama girişimi, Avusturya ile işbirliği içinde olan Macar ileri gelenlerini de Avusturya aleyhine çevirmiştir. Bunun yanında Avusturya kendine karşı gelen hareketleri kanlı bir şekilde bastırmıştır. Bu yaşanan olaylardan sonra Macar halkı Habsburg egemenliğine karşı birlik kurmaya ve silahlanmaya başlamıştır. Macaristan'da ki bu direnişi savunan "*Kuruc*" adındaki milliyetçiler, Avusturya'ya sadık "*Labanc*" grupları arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.<sup>58</sup> Bu iş savaş Macaristan'ı tahrip etmiş, halk arasındaki huzursuzluk artmış ve düzen giderek sarsılmıştır. 1699 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalı kutsal ittifak orduları ile yaptığı mücadeleden mağlubiyetle ayrılması sonrasında imzalanan Karlofça Anlaşması ile Avrupa'da ilk defa büyük bir toprak kaybetmiştir. Türklerden sonra Macaristan yine özgürlüğüne

---

<sup>56</sup> Eckhart, **a.g.e.**, s. 119

<sup>57</sup> Tekindağ, **a.g.m.**, s.157

<sup>58</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 19



kavuşmamıştır.<sup>59</sup> Karlofça'dan sonra Macar topraklarındaki güç Habsburgların eline geçmiştir. Macar milliyetçileri bu tarihten itibaren Habsburgların, Macarları ezen ve yok sayan politikasından sonra karşı bir direniş hareketi başlatarak özgürlüklerini kurtarmaya çalışmıştır. İmre Thököly(1657-1705), II. Ferencz Rákóczi(1703-1711) ve Lajos Kossuth(1848-49) gibi Macar milliyetçileri Habsburgların kötü yönetimine karşı ayaklanmış, Macar Özgürlük Savaşı'nı başlatmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyılda başlayan Macar hâkimiyeti yaklaşık olarak 150 yıl sürmüştür. Bu dönem içerisinde Osmanlılar, Macar topraklarında dirayetli bir yönetim sergilemişlerdir. Kendi gelenek ve göreneklerini sürdüren Macarlar dini olarak da serbest bırakılmıştır. Bu sebeple özellikle Mohaç'tan sonra Protestanlık Macaristan'da yayılmaya başlamıştır. 1545 yılında Protestan reformcu Sigmund Torda: "*Protestanlığın yayılışına bakılırsa, Türklerin Macaristan'ı fethetmesinin Tanrının bir lütfu*" olduğunu yazmıştır.

Hoşgörülü politika izlenmesine rağmen, Osmanlı Türk kültürünün etkileri Balkanların aksine Macaristan'da daha sınırlı kalmıştır. Bunun sebebi de, Osmanlı'nın Macaristan hâkimiyetinin kısa sürmesi ve imparatorluk merkezine uzak olması gösterilebilir. Fakat hâkimiyet dönemi kısa sürse de Macar halkı Osmanlı'nın adaletli ve hoşgörülü politikası nedeniyle Osmanlı'ya gönülden bağlı kalmışlardır. Hiç kuşkusuz Osmanlı'nın bölgede din özgürlüğünü sağlayabilmesi bunu pekiştiren en önemli sebeplerden birini oluşturmuştur. Osmanlı Türkleri, Macar topraklarındaki hâkimiyetleri boyunca bu toprakları sömürme düşüncesine sahip olmamıştır. Aksine Macarlar, XVI. yüzyılda topraklarının üçe bölündüğü bir dönemde, Macar Krallığı'nın gelirlerinde artış olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altındaki topraklarda Macarlara güvenli şekilde ticaret yapma olanağı sağlaması bunun en önemli delilidir. Bu dönemde sığır ticareti ve doğudan gelen ticari değer taşıyan malların alış-verişi Macaristan'da ki ticari hayatı olumlu yönde etkilemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu XVI. ve XVII. yüzyıllarda Macaristan'da birçok önemli Türk anıtı kazandırmıştır. Bunlardan bazıları, Buda'da Gül Baba Türbesi,

---

<sup>59</sup> Öztürk, a.g.m., s.184

Sokullu Mustafa Paşa ve Veli Bey Hamamları, Yeşil Direkli Ilıca, Pecs'teki Gazi Kasım Paşa, Yalovalı Hasan Paşa Camileri ve İdris Paşa Cami'sidir. Macaristan'da yapılmış olan Türk hamamları, Türklerin ılıcaları kullanma kültürü Doğu hamam kültürlerinin Macaristan'da yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.<sup>60</sup>

Macar tarihçisi Sándor Takáts da arşivlerde yaptığı uzun çalışmaların ardından "*Macaristan'da Türk Âleminde Çizgiler*" (Rajzok a Török Világbol) adlı eserinde Türklerin Macaristan'daki egemenliği boyunca yapıcı bir rol üstlendiğini ileri sürmüştür.<sup>61</sup>

Bunlardan anlaşılacağı üzere Türkler ile Macarlar, Osmanlı'nın Macar topraklarındaki hâkimiyeti boyunca bir çok konuda birbirlerinden etkilenmiştir. Macarların Yurt tutuşlarına kadar olan süredeki etkileşim, Macarların Hıristiyanlığı kabul edip Avrupalı bir kimlik kazanmasının ardından kısa bir dönem azalsa da, Osmanlı'nın Macar topraklarına hâkim olmasıyla birlikte tekrar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Türk hâkimiyeti boyunca Macarlar, Macarlıklarını koruyabilmiştir. Türkler, Macarların dinlerine, dillerine ve kültürel değerlerine dokunmamış, hatta dillerini siyasi haberleşmede kullanmalarına dahi izin vermişlerdir.<sup>62</sup>

Osmanlı ordularının XVII. yüzyılın sonlarında ikinci kez Viyana önlerinde bozguna uğraması ve sonrasında Avrupalı haçlı ittifakı önünde aldığı büyük yenilgi, 1699 yılında Karlofça Anlaşması'nı imzalamasına sebep olmuştur. Şartları çok ağır olan bu anlaşma ile Macar topraklarındaki güç dengesi de Habsburgların eline geçmiş, Osmanlı'nın bu bölgedeki etkisi azalmaya başlamıştır. Habsburglar, elde ettikleri bu başarıları kendi lehlerine çok iyi kullanarak, Macar topraklarındaki hâkimiyeti eline almıştır.

XVII. yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılın başlarında Macar halkı ülkesinin tam bağımsızlığını elde etmek ve Macarları ezen Habsburgların boyunduruğundan

<sup>60</sup> Hazai, **a.g.e.**, s. 14

<sup>61</sup> Bu konuda detaylı bilgi için Bkz. Sandor Takáts , **Macaristan Türk Âleminde Çizgiler**, Çev. Sadrettin Karatay, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1970

<sup>62</sup> Namal, **a.g.e.**, s.32

kurtulmak için birçok defa isyan etmiştir.<sup>63</sup> Macarları yok sayan ve ezen bu baskı sonucunda "*kuruc*" olarak adlandırılan ve Habsburg karşıtı bazı Macar milliyetçileri örgütlenerek Habsburglara karşı bağımsızlık için ayaklanmıştır. Macar Özgürlük Savaşı'nın başlangıcı olarak tarihe geçen bu büyük direniş, 1697 senesinde Macarları Habsburglara karşı bir isyana sevk etmiştir. Bu isyanın başına da Habsburglara karşı yapılan özgürlük mücadelesinin simgelerinden biri olan Imre Thököly geçmiştir. Thököly, Avusturya'ya karşı Osmanlı'nın yanında yer almış ve Osmanlı padişahı tarafından kendisine "*prens*" ünvanı verilmiştir.<sup>64</sup>

Thököly'nin önderliğindeki Macar direnişi, Avusturya askerilerinin "*Hegyalja Ayaklanması*"nda Macar milliyetçilerini bozguna uğrattınca sekteye uğramıştır. Fakat isyanın bastırılması gizli örgütü yok edememiştir.<sup>65</sup> Thököly, uğradığı yenilgiler ve Karlofça Anlaşması'nın maddeleri gereğince Macaristan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Imre Thököly karısı II. Ferenc Rákóczi'nin annesi olan İlona Zirinyi ve mahiyetindeki iki bine yakın yandaşıyla İstanbul'a iltica etmiştir.<sup>66</sup> İstanbul'dan da 23 Eylül 1701 tarihinde ise İzmit'e yerleştirilen Thököly ve mahiyetindekilere Padişah tarafından hayatları boyunca maaş ödenmesi için emir verilmiştir.<sup>67</sup> Thököly, 1703'te gerçekleşen Özgürlük Savaşı'na sağlık sorunları nedeniyle katılamamıştır. Fakat mahiyetindeki pek çok asker ülkesine geri dönerek bu savaşa destek vermiştir. İzmit'te kendine tahsis edilen evinde sakin bir hayat süren Thököly, 13 Eylül 1705'te geçirdiği ağır hastalık nedeniyle hayatını kaybetmiştir. İzmit sakinleri de Thököly'in mezarına sahip çıkmış ve muhafaza etmişlerdir.<sup>68</sup> 1906 yılında da Thököly'in külleri yurduna gönderilmiş ve Kesmark Luteryan Kilisesi'ne yerleştirilmiştir.<sup>69</sup>

Imre Thököly'den sonra Macar Özgürlük Savaşı, asilzade sınıfın önde gelen isimleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Yeniden canlanan hareketin başına 1698

<sup>63</sup> Hazai, **a.g.e.**, s.17

<sup>64</sup> Nesrin Gürkan, "*Tarihteki Macar Misafirlerimiz*", **2023**, Sayı.59, Mart-2006, s.53

<sup>65</sup> Namal, **a.g.e.**, s.36

<sup>66</sup> Gürkan, **a.g.m.**, s. 53

<sup>67</sup> **Türk-Macar İlişkilerinden Kesitler**, Haz. T. Cengiz Göncü, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul-2009, s. 155

<sup>68</sup> Hazai, **a.g.e.**, s. 17

<sup>69</sup> Gürkan, **a.g.m.**, s. 53

yılından itibaren II. Ferenc Rákóczi geçmiştir.<sup>70</sup> II. Ferenc Rákóczi, daha gençlik yıllarından itibaren Avusturya'nın Macar halkına yaşattığı zulmü ve sefaletini kalbinin en derinlerinde yaşamış ve görmüştür.<sup>71</sup>

Rákóczi'nin bu yıllardaki bağımsızlık düşünceleri ve attığı her adım, Habsburglar tarafından dikkatle izlenmiştir. 1698'den sonra politik ve ekonomik koşullara dair bilgi edinmeye başlayan Rákóczi, Macar Özgürlük Savaşı'nın başına geçerek bağımsızlık meşalesini tekrar yakmıştır. Rákóczi'nin bağımsızlık düşüncesi onun Habsburglar tarafından hapse atılmasına sebep olmuştur. Ölüm cezasına çarptırılma ihtimalinden çekinen Rákóczi, Fransız eşinin de yardımıyla hapisten kaçmış ve 1701 yılında Polonya'ya iltica etmiştir. Bu yıllarda Avrupa'nın önemli güçleri İspanya'nın boşalan tahtı için mücadele içine girmişlerdir. Rákóczi, bunu fırsat bilmiş ve Miklos Bercsenyi ile birlikte Fransa kralına bir mektup yazarak, ülkeyi Habsburg egemenliğinden kurtaracağını söyleyerek destek istemiştir.

Rákóczi, iltica ettiği Polonya'dayken Macaristan'dan gelen bir heyet tarafından yurda dönmesi ve Macar Özgürlük Savaşı'nın başına geçmesi istenmiş, ayrıca Macar halkının Rákóczi'ye her konuda destek vereceği söylenmiştir. Rákóczi, ülkesine dönmesi konusundaki çağrılarının ardından "*Brezna Beyannamesi*" ile Macarları Habsburglara karşı ayaklanmaya çağırarak 14 Haziran 1703'te serflerin ve soyluların kendisini karşılamasıyla sınırı geçerek Macar topraklarına dönmüştür.<sup>72</sup>

Rákóczi'nin Macar Özgürlük Savaşı'nın başına geçmesinden sonra Habsburglara karşı büyük bir isyan başlatılmış ve halk Rákóczi önderliğinde ayaklanmıştır. Rákóczi, oluşturulan yaklaşık 70 bin kişilik ordusu ile ilk zamanlarda Habsburg ordularını yenmiştir. Fakat ilerleyen zamanlarda Rákóczi'nin Avrupalı devletlerden umduğu yardımı bulamayışı, askerlerin maaşlarının ödenememesi,

<sup>70</sup> Namal, **a.g.e.**, s.36-37

<sup>71</sup> Şerif Baştav, "*Macar İstiklal Mücahidi II. Ferenc Rákoczi'nin 300. Doğum Yıldönümü*", **Makaleler-3**, Berikan Yayınevi, Ankara-2005, s. 438

<sup>72</sup> Gürkan, **a.g.m.**, s. 53-54

ordunun başında yetenekli kumandan ve subayların bulunmayışı gibi sebeplerden dolayı ordu, Habsburg orduları karşısında tutunamamıştır.<sup>73</sup>

Macar orduları 1708 Trencsen yenilgisinden sonra büyük bir sıkıntıya girmiştir. Birçok Macar askerinin Habsburg safına geçmiştir. Bu olayın ardından ordunun dağılmaya başlaması üzerine, Rakoczi'nin tüm karşı çıkımlarına rağmen Macar General Sandor Karoly tarafından 30 Nisan 1711'de Habsburglar ile Szatmar Barış Anlaşması'nı imzalanmıştır.<sup>74</sup> Bu anlaşma ile Macaristan'ın Habsburgların hâkimiyetine girmesine rağmen İmparatorluk içinde özerkliğini büyük ölçüde yeniden elde etmiştir. Macar Özgürlük Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanmasına rağmen iki güç arasında tekrar bir denge kurulmuş, özgürlük savaşı amacına ulaşmıştır.<sup>75</sup>

Savaşın sona ermesinden sonra Rákóczi, yapılan bu anlaşmayı hiçbir zaman kabul etmemiş, hatta bu anlaşmayı imzalayanları da hain olarak nitelendirmiştir. Kendisine affedileceği söylene de bu teklifi reddederek Macaristan'a geri dönmemiştir. Rákóczi, önce Fransa'ya ardından da Osmanlı padişahı III. Ahmet'in daveti üzerine 1717 yılında Edirne'ye gelmiştir. O sırada Osmanlı ile Avusturya arasındaki savaş bitince de Macarlar, "*Rodoştó*" dedikleri Tekirdağ'a geçmiştir. Padişah, Osmanlı yetkililerine Rákóczi'nin kalabileceği bir konak tahsis edilmesini emretmiştir. İbrahim Müteferrika'yı da Rákóczi ve mahiyetine tercüman olarak vermiştir.

Avusturyalılar, Osmanlı- Avusturya Savaşı sonrasında imzalanan Pasarofça Anlaşması sırasında Rákóczi ve mahiyetindekilerin geri iade edilmesini istemişlerdir. Ancak Osmanlı Sadrazamı Damat İbrahim Paşa bu isteği sert bir dille ret etmiştir. Bu isteğin Osmanlı Devleti'nin kanun ve geleneklerine, her şeyden önemlisi Osmanlı misafirperverliğine uygun olmadığını vurgulamıştır. Avusturya elçisi Kont Virmont aynı isteği tekrarladıysa da Padişah'ın sert tavrıyla karşılaşmıştır.

---

<sup>73</sup> Eckhart, **a.g.e.**, s. 146-147

<sup>74</sup> Gürkan, **a.g.m.**, s. 54

<sup>75</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 39

Osmanlı'ya sığınan Rákóczi ve mahiyetindeki Macarlar tekrar bağımsızlık için savaşacakları günleri beklemiş, hatta 1716-1718 ve 1736-1739 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya üzerine yaptığı seferlere katılmışlardır. Osmanlı Türkleri Tekirdağ'da yaşayan Macar misafirperverlere büyük saygı duymuş, her konuda yardımlarını bu misafirlerden esirgememişlerdir. Tekirdağ halkı Macar mültecilerin yaşadığı bu topraklara Macar mülteciler öldükten sonra bile elini sürmemişler, buraya "*Macar Kralı'nın toprakları*" olarak saymışlardır.<sup>76</sup>

Osmanlı ülkesindeyken hem Sadrazam hem de Padişah ile görüşen Rákóczi, büyük bir içtenlik ve samimiyet gördüğünü şu ifadelerle itiraf etmiştir: "*Sultan ve Sadrazam, Hıristiyan beylere kıyasla daha centilmen davranmışlardır.*"<sup>77</sup>

Rákóczi'nin sürgün hayatını geçirdiği Tekirdağ'daki yaşamı boyunca Kelemen Mikes'in özel bir yeri vardır. Henüz 17 yaşındayken II. Ferenc Rákóczi'nin hizmetine giren Mikes, efendisinin son nefesine kadar onun yanında olmuştur.<sup>78</sup> Mikes, Rákóczi ile sürgün hayatını yaşadığı Tekirdağ'da O'nu ölümsüzleştiren eseri "*Türkiye Mektupları*" adlı mektuplardan oluşan değerli bir eser yazmıştır.<sup>79</sup> Macar mültecilere gösterilen misafirperverlikten büyük bir şükranla bahseden ve Tekirdağ'da yazılmış olan bu kitap Macar edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır.<sup>80</sup> Kelemen Mikes yazdığı bu eserinde hayali teyzesine birçok mektup yazmıştır. Bu mektuplarda, II. Ferenc Rákóczi'nin Tekirdağ'daki günlük hayatını, yaşamını, düşüncelerini, hastalanarak ölümünden ve çok kapalı bir biçimde Zsuzsika'ya (Jujika Suzi) karşı ümitsiz aşkından bahsetmiştir. Ayrıca, Tekirdağ'daki o zamanki Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi ahalinin yaşantılarını, gelenek ve göreneklerini uzun uzun kaleme almıştır.

---

<sup>76</sup> Hazai, a.g.e., s.18

<sup>77</sup> **Türk-Macar İlişkilerinden Kesitler**, s. 167

<sup>78</sup> Gürkan, a.g.m., s.55

<sup>79</sup> Namal, a.g.e., s.40

<sup>80</sup> Hazai, a.g.e., s. 19

Mikes'in "*Türkiye Mektupları*" adlı eseri, aynı zamanda Türkler ve Türkoloji açısından da çok önemli ve değerli bir eserdir. Macarca eserinde kullandığı Türkçe sözcükler, Türk dilinin tarihi açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.<sup>81</sup>

Rákóczi'nin önderliğindeki Özgürlük Mücadelesi Macarların kalbinde derin izler bırakmış ve bağımsızlık ruhunun daha fazla hissedilmesini sağlamıştır. Macar tarihinde de Özgürlük Savaşı'nın fedakâr kahramanı olarak bilinen Rákóczi, on beş yılın sürgün hayatının ardından 8 Nisan 1735'te Tekirdağ'da hayatını kaybetmiştir. Naaşı İstanbul'daki St. Benoit Kilisesi'nde annesi İlona Zrinyi'nin mezarının yanında toprağa verilmiştir.<sup>82</sup>

Rákóczi ve mahiyetindeki Macar mültecilerin Türkiye'ye sığınması ve Osmanlı Devleti'nin bu mültecilere kucak açıp yardım etmesi iki halk arasında derin bir kardeşliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Macar Özgürlük Savaşı'na büyük destek veren Türklere karşı Macarlar, derin bir sevgi ve saygı ile bağlanmaya başlamışlardır. Türkiye'deki yaşamları boyunca Türk halkı da Macar direnişçilere sahip çıkmış, davalarını da sonuna kadar desteklemişlerdir. Bu karşılıklı etkileşim Türk-Macar İlişkileri'nin giderek gelişmesine ve güçlenmesine sebep olmuştur.

Macar milliyetçileri, II. Ferenc Rákóczi'nin bağımsızlık mücadelesinden yenik ayrılmasına rağmen bağımsızlık düşüncelerinden vazgeçmemiştir. XIX. yüzyılda Habsburglara karşı verilen Macar Özgürlük Mücadelesi'nin sembolü Lajos Kossuth olmuştur. Lajos Kossuth, İmre Thököly ve Rákóczi'nin ardından bu direnişin başına geçmiştir.

Kossuth, 1848 yılında Avrupa'daki devrimler ve imparatorluğun sarsılan dış politikası sonrasında uygun ortamı bulmuş ve Macar reformistleri örgütlemiştir. Avusturya aleyhine örgütlenen bu reformistler, 15 Mart'ta Peşte'de başta ünlü şair Petöfi olmak üzere yaklaşık 10.000 kişi büyük bir gösteri düzenleyerek

<sup>81</sup>Kelemen Mikes, **Osmanlı'da Bir Macar Konuk Prens Rákóczi ve Kelemen Mikes'in Türkiye Mektupları**, Çev. Edit Tasnadi, Aksoy Yayıncılık, İstanbul-1999, s. 8-9

<sup>82</sup>Rákóczi'nin külleri 1906 yılında görkemli bir devlet töreninin ardından Macaristan'a geri götürülmüştür.(Gürkan. **a.g.m.**, s.54)

ayaklanmışlardır. Avusturya Hükümeti bu ayaklanmayı yatıştırıramayınca, Kossuth önderliğindeki Macar özgürlükçüleri önce Avusturya'ya bağlı ayrı bir hükümet kurmuş, ardından da bağımsız Macar Cumhuriyeti'ni ilan ederek Habsburg Hanedanlığı'nı tahttan uzaklaştırmışlardır. Macar Parlamentosu 14 Nisan 1849'da bu kararı onaylayıp ilan etmiştir. Bu gelişmeler meşruti krallığın yerini cumhuriyete bırakacağı bir sürecin başlangıcı olarak kabul edilmekteydi.<sup>83</sup>

Macar Özgürlük Mücadelesi'nin lideri olan Lajos Kossuth, Avrupa'daki büyük güçlerin Macaristan'daki özgürlük hareketini destekleyerek bağımsızlıklarını tanıyacaklarını düşünüyordu. Fakat Lajos Kossuth'un beklentisi gerçekleşmemiştir. Macarların bağımsızlık hareketi ilk başlarda Lajos Kossuth ve ihtilalcilerin lehine gelişmiştir. Daha sonra ise Avusturya hükümeti Macar bağımsızlık hareketinin önüne geçemeyeceğini anlayınca Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Rusya, Polonya'daki bağımsızlık hareketlerinden de rahatsız olduğu için Macaristan'daki bu isyan üzerinde önemle durmuş ve sonunda da büyük bir orduyu isyanı bastırmak için Macaristan'a göndermiştir. Avusturya ve Rus İttifakının güçlü ordusu Lajos Kossuth ve Macar ordusunu büyük bir bozguna uğratmıştır. İsyân, kanlı bir şekilde bastırılmış ve Macar özgürlükçülerinin çoğu yaşamını yitirmiş, geri kalanların büyük çoğunluğu da Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Bu sırada Polonya'daki isyan da Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırılınca, bazı Polonyalı ihtilalciler de Macarlarla birlikte Osmanlıya sığınmıştır.<sup>84</sup>

Osmanlı İmparatorluğu, yıllar önce İmre Thököly ve Rákóczi'ye gösterdiği Türk misafirperverliğini şimdi de Lajos Kossuth ve mahiyetindeki Macar özgürlük savaşçılara göstermekten geri kalmamıştır. Geçmişten gelen Türk-Macar akrabalığı ve Osmanlı'nın Macar topraklarındaki hâkimiyet dönemi boyunca güçlenen bağlar, Macarların özgürlük savaşları döneminde daha da artmıştır.

Avusturya ve Rus ordularından kaçan ve Osmanlıya sığınan mülteciler, 23 Temmuz 1849'da Eflâk'tan Osmanlı topraklarına giriş yapmıştır. Dembinski, Lazar

<sup>83</sup> **Türk-Macar İlişkilerinden Kesitler**, s. 179

<sup>84</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 53; **Türk-Macar İlişkilerinden Kesitler**, s. 179; Gürkan, **a.g.m.**, s. 56



Meszaros ve Perczel kardeşler gibi üst düzey Macar komutanlarının da aralarında bulunduğu 1120 kişilik Macar mülteci kafilesinin ardından Lajos Kossuth'da Sultan Abdülmecit'e bir sığınma mektubu yazarak sığınma talebinde bulunmuştur. Osmanlı Sultanı Abdülmecit, bu sığınma talebini olumlu karşılayarak Lajos Kossuth ve beraberindekilerden Osmanlı ülkesine ilticalarına izin vermiştir.

Osmanlı'ya sığınan Macar kabilelerinin ardından üçüncü ve kalabalık bir grup daha Osmanlıya sığınmıştır. Son kabile ile Osmanlıya iltica edenlerin sayısı artması üzerine son gelenlerin kabul edilmeyeceği söylenmiştir. Bunun üzerine mülteciler "*kendilerini Tuna'ya atıp geri dönmeyeceklerini*" söylemişlerdir. Bu denli kalabalık bir grubun varlığı kısa zamanda yiyecek ve giyecek sıkıntısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.<sup>85</sup>

Osmanlı'ya iltica eden Lajos Kossuth ve beraberindekiler önce Vidin'den Şumnu'ya gönderilmiş, buradan da Kütahya'ya yerleştirilmiştir.<sup>86</sup> Kafiledeki bazı Macar mültecilerden geri dönmek isteyenler olmuş ve bu istekleri yerine getirilmiştir. Birçok Macar ve Polonyalı mültecinin Osmanlı'ya sığınması, Avusturya ve Rusya'yı rahatsız etmiştir.<sup>87</sup> Özellikle Avusturya bu mültecilerin ileri de tekrar başına dert olabileceğini düşünmesinden dolayı Lajos Kossuth ve beraberindeki Macar mültecilerin geri iade edilmesi gerektiğini Osmanlı'ya bildirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, mültecileri geri vermenin egemen bir devletin şeref ve haysiyetine yakışmayacağını düşünmüş ve ayrıca konuyu Meclis-i Mahsusa'da görüşerek Şeyhülislam'ım bu durumun İslam kanunlarına uymadığını söylemesinden sonra teklifi ret etmiştir. Bu karar ile Avusturya ve Rusya'yı karşısına alan Osmanlı Sultanı Abdülmecit, uzun yıllar Macar milletinin kalbinde yer edinen şu sözü ile bu konudaki kararlığın dile getirmiştir<sup>88</sup>: "*Her bir Macar için elli bin Osmanlı kanı döker, yine de iade etmem.*"

<sup>85</sup> Bayram Nazır, "*Macar ve Polonyalı İhtilalcilerin Osmanlı Devleti'ne İlticası ve Diplomatik Kriz*" **Türkler**, C. 12, Ankara-2005, s. 814-815

<sup>86</sup> Edit Tasnadi, "*18.-19. Yüzyılda Osmanlı'da Macar Mültecileri*", **Tarih ve Toplum**, C.36, Sayı.215, Kasım-2001, s. 330

<sup>87</sup> Nazır, **a.g.m.**, s. 816-817

<sup>88</sup> Ebubekir Sofuoğlu, "*Abdülmecit ve Macar Mültecileri*", **Tarih ve Toplum**, C.36, Sayı.215, Kasım-2001, s. 297

Osmanlı hükümeti Lajos Kossuth ve beraberindeki Macar mültecilerden bir kısmını Kütahya'ya yerleştirmiştir. Müslüman olan mülteciler de önce Diyarbakır'a, oradan da Halep'e yerleştirilmiştir. Türkiye'ye sığınan Macar mültecilerden bazıları kendi istekleri doğrultusunda Müslüman olurken, içlerinde Polonyalı mültecilerinde bulunduğu bazı gruplar da Avusturya'ya karşı geri iade edilmemeleri için Müslüman olmuşlardır. Osmanlı, Müslüman olan mültecilere hiçbir zorlayıcı baskıda bulunmamıştır. Müslüman olan mülteciler Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaası sayılacağından artık onlara nasıl davranılacağı hususunda hiçbir devletin karar verme hakkına sahip olmayacağı vurgulanmıştır.<sup>89</sup>

Lajos Kossuth, yerleştirildiği Kütahya'da yaklaşık bir buçuk yıl kalmıştır. Kossuth, Kütahya'da gününün büyük kısmını çalışmakla geçirmiş ve birçok yabancı ve Türk diplomatla görüşerek toplantılara katılmıştır. Lajos Kossuth, Türkiye'de geçirdiği yıllarla ilgili şu sözleri söylemiştir: *"Ben Türk halkına şükran borçluyum ve bu borcu aziz ve mukaddes bir mükellefiyet olarak kabul ediyorum. Türk halkının milli özelliklerine ve asil seciyesine karşı büyük bir saygı duymakta ve bu seciyeyi takdir etmekteyim."*<sup>90</sup>

Lajos Kossuth ve az sayıdaki mülteci grubu, 1 Eylül 1851'de Türkiye'den ayrılarak önce İngiltere'ye oradan da Amerika'ya giderek davalarını sürdürmüşlerdir. 14 Temmuz 1852 yılında İngiltere'ye geri dönen Lajos Kossuth ve ailesi, 1861 yılında İtalya'nın Torino şehrine yerleşmiş ve Kossuth 20 Mart 1894'te bu şehirde hayata veda etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ve Türk halkı, Macar özgürlük mücadelesine ve bu mücadeleyi veren Macar direnişçilere karşı büyük bir sevgi göstermişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Macar Özgürlük mücadelesinin büyük isimleri olan İmre Thököly ve II. Ferenc Rákóczi'nin ardından Lajos Kossuth ve arkadaşlarına da yaptığı yardım, Türk-Macar ilişkilerinin en güzel bölümüdür. Türklerin yaptıkları bu yardımlar,

<sup>89</sup>Abdullah Saydam, "Müslüman Olan Macar-Leh Mültecileri Meselesi" **Toplumsal Tarih**, C.4, Sayı.24, Aralık-1995, s.19

<sup>90</sup>Hazai, a.g.e., s. 22

Macar halkının kalbinde Türklere karşı büyük bir sevginin oluşmasını sağlamıştır. Bu olaylar Macaristan'da Türklere karşı bir sempati duyulmasına vesile olmuştur.<sup>91</sup>

Türk-Macar yakınlaşması, XIX. yüzyılın son döneminde giderek artmıştır. İmre Thököly ve II. Ferenc Rákóczi'nin ardından 1848'deki Lajos Kossuth'un önderliğindeki bağımsızlık mücadelesi Avusturya tarafından kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra, Macar özgürlük savaşçılarının Osmanlı'yı tercih etmelerinde iki ülke arasındaki etnik, kültürel yakınlık olduğu kadar, yaklaşık 200 yıl kadar Macaristan'da yapıcı bir rol oynayan Osmanlılara duyulan güvenin de büyük etkisi vardır. Macarlar, 1848 İhtilali'nin ardından bağımsızlık mücadelesinden vazgeçmemişlerdir. Bunun sonucunda da Avusturya ile iki başlı bir yönetim altında birleşerek 1867'de bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.<sup>92</sup>

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler bu tarihten itibaren iyileşmeye başlamıştır. Özellikle Avusturya, Osmanlıya karşı olan düşmanlığından vazgeçmiştir. Bunun nedeni ise Osmanlıya karşı ittifak kurduğu Rusya'nın Balkanlardaki Slav ırkını kendine bağlayarak bölgedeki hâkimiyeti eline almak istemesindedir. Avusturya bu sebeple bölgede güçlü bir Rusya yerine güçsüz durumdaki Osmanlı İmparatorluğu'nu tercih etmeyi yeğleyerek Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumaya yönelik bir siyaset izlemeye başlamıştır. Bununla birlikte Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik ve özgürlük düşüncelerinin çok uluslu yapıdaki imparatorlukları etkilemeye başlaması, Osmanlı ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu birlikte hareket etmeye iterek daha da yakınlaştırmıştır. Bu yakınlık ileri de devletlerarası kutuplaşmada da kendini göstermiş ve bu iki imparatorluk I. Dünya Savaşı'nda aynı safta yer almıştır.

<sup>91</sup> Ali Engin Oba, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İmge Kitapevi, Ankara-1995, s.129

<sup>92</sup> Melek Çolak, "19. Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması", **Toplumsal Tarih**, Sayı.89, Mayıs-2001, s.4

### I.1.1.2. Türk-Macar Kültürel İlişkileri

Macarlarla Türklerin uzun yıllar birlikte yaşamaları, iki milletin birbirini etkilemesine ve kültürlerinde derin etkiler bırakmasına neden olmuştur. Bu etkileşim Macarların şimdiki yurtlarına geldikleri tarihten sonra da devam etmiştir. Gerek çeşitli Türk topluluklarının bu bölgeye yerleşmesi, gerekse Osmanlı'nın bu topraklara yaklaşık iki yüz yıl boyunca hâkim olması bu etkileşimi arttırmıştır.

Osmanlı'nın egemenliği ile Macaristan'da bazı değişikliklerde olmuştur. Osmanlı egemenliği altındaki Macaristan'da gündelik yaşam Osmanlı yaşam tarzına benzemeye başlamıştır. Osmanlı yönetimi ile resmi yazılarda kullanılan Latinceye yerine Macarca almıştır. İncil ilk kez yayımlanmış ve Latince-Macarca grameri yayımlanmıştır. Böylelikle Macar kültürel kimliğinin önemli bir ögesi öne çıkartılmıştır. Macaristan'da Osmanlı hâkimiyeti Osmanlı Türkçesinden bazı kelimelerin Macarcaya girmesine de neden olmuştur. Bununla beraber Macaristan'a yerleşen Türk askerleri kendi yörelerinin müzik ve edebiyat geleneğini de Macaristan'a taşımıştır. Bu dönemde Protestanlık Macaristan'da kültürel ve dini bir kimlik olarak desteklenirken Müslüman halk arasında da Bektaşilik, Mevlevilik ve Kadirilik gibi örgütlenmeler de Macar kent ve şehirlerinin yaşamına büyük bir katkı sağlamış ve birçok yenilik getirmiştir.<sup>93</sup>

Macar halkıyla Türklerin uzun yıllar beraber yaşamaları Macarların kültüründe pek çok iz bırakmıştır. Türk hâkimiyeti boyunca Macarların müziğinden şiirlerine, toprağı işleyişlerinden meyve-sebze yetiştiriciliğine, avcılıktan balık yetiştiriciliğine, silah hazırlayan ustalardan çömlekçilere, kuyumculuktan dokumacılığa vb. daha birçok alanda Türklerden etkilenmişlerdir. Bahsettiğimiz bu kaynaşma ve etkileşim ile Macarların günlük kıyafetleri de değişmeye başlamıştır. Macarların törenlerde giydikleri süslü elbiseler Türklerden alınmıştır.

---

<sup>93</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 28-29

Macar kültüründeki değişim sadece bu değişikliklerle sınırlı kalmamıştır. Örneğin kahve Macaristan'da Türklerin etkisiyle yayılmıştır. Tütün yetiştiriciliği ve istihdamı da Türklerden öğrenilmiştir. Türklerden Macarlara geçen kültür araçları arasında tanınmış Macar müzik aleti "*Tarogato*" yu da sayılabilir. Bu müzik aletinin aslı Türklerdeki tanınmış müzik aletlerinden olan zurnadan gelmektedir.

Türkler ile Macarlar arasındaki bu güçlü ilişkiler Macarların diline de yansımıştır. Bu dönemde birçok Türkçe kelime Macar diline geçmiştir. Bu devirde Türkçeden Macarcaya geçen bazı kelimeler Türklerin Macar kültüründeki etkisini daha açık göstermektedir. Örneğin; kave/kahve, csibuk/çubuk, handzsar/hançer, kalpag/kalpak, kefe/kefe vb. gibi kelimeler buna delil olarak gösterilmektedir. Macarların ünlü şairi Bálint Balassi de Türk dilini öğrenmiş ve Türk saz şairlerinin eserlerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Balassi tarafından yazılan birkaç mısra şairin Türk dilini ne kadar iyi bildiğini göstermektedir:<sup>94</sup>

Macaristan'da Türk dili ve tarihinin araştırılması ve ilmi eserlerin verilmesi de bu devirlere rastlamaktadır. 1536 yılında Miklos Olah "*Hungaria*" isimli eserinde Macarlarla Hunların aynı kökten geldiğini savunmuş ve Türklerin atalarının da bu halklara bağlı olmaları üzerinde durmuştur. Ayrıca Türk hâkimiyeti altında uzun zaman yaşamış olan Bartholomaeus Georgievits'in 1555 yılında kaleme aldığı "*De Turcarum Moribus Epitome*" adındaki eserinde küçük bir dil kılavuzu bulunmaktadır. Georgievits, aynı yıl "*De Origine Imperii Turcarum*" (Türk İmparatorluk Kökeni Üzerine) adlı eserinde de tarihi bir konuyu işlemiştir. Bu eserlerden başka, 1668 yılında Miklos Illeshazy küçük bir Türkçe lügat hazırlamıştır. L. Toppeltinus de Medgyes 1667 yılında "*Origines et Occasus Transsylvanorum*" isimli eserinde bir çok Macar kelimesinin aslının Türk dilinde aranması gerektiğini

---

<sup>94</sup>Dedim ol Şah güzele; var'm ola bir mah bedeli?  
Gül gibi güldü, dedi kim: ya ne sandm be deli?

Yine ebrulerin kurmuş kemanı  
Atar gamzın oku, canım nişanı  
Yoluna komuşum oku, cism-i canı  
Sever dilber beni ben dahi anı (Hazai, **a.g.e.**, s.11)

savunmuştur.<sup>95</sup> Türkiye'de uzun yıllar yaşamış olan Jakab Harsanyi Nagy ise 1672'de büyük bir Türkçe-Latince konuşma kitabını kaleme almıştır. Bahsi geçen bu eser aynı zamanda, bir yabancıya Türk tarihini ve Türklerin günlük hayatlarını, adetlerini, gelenek-görenekleri anlatması bakımından da önem arz etmektedir. Ayrıca Nagy'in bu eseri dil tarihi araştırmaları bakımından da çok önemli bir kaynak olup, değerli Türk dili yapıtları arasında sayılmaktadır.

Türkler ile Macarların bu denli sıkı ilişkiler kurması Macarların Türk tarihine de büyük bir ilgi duymalarını sağlamıştır. Bunlardan biri olan David Rozanyai'nin "*Humayunname*" yi "*Horlogium Turcium*" ismi altında çevirmesi bu büyük ilginin açık ve güzel bir örneğidir.

Macarların Türk tarihine olan ilgileri Osmanlı Türklerinin Macar topraklarındaki hâkimiyetinin sona ermesinden sonra azalmamış, aksine daha da artmıştır. 1788-1789 yılları arasında Samuel Decsy'nin üç ciltlik "*Osmanografia*" adındaki eseri Macarların Türk tarihine olan ilgisinin çok açık bir ispatı olarak nitelendirilebilir.

Kültürel ilişkiler, Macar Özgürlük savaşı yıllarında da yoğun şekilde devam etmiştir. Macar Özgürlük Savaşı'nın lideri olan Kossuth, Türkiye'de ki yıllarında Türkçe de öğrenmiş, ikamet ettiği Kütahya'daki günlerinde 1851 yılında Macaristan'ın yeni Anayasası'nı hazırlayarak "*Türk Grameri*" adında bir eser ortaya çıkarmıştır.<sup>96</sup>

1848 Macar Özgürlük Mücadelesi'nin başarısızlığa uğramasının ardından Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan Macar ve Polonyalı mülteci grupların içerisinde komutanlardan sanatkârlara, şairlerden müzisyenlere kadar pek çok farklı insan grubu bulunmaktaydı. Osmanlı'ya sığınan bu mülteci birlikleri ileriki yıllarda Osmanlı'nın modernleşmesine katkıda bulunmuşlar; orduda, sivil bürokraside ve kültür hayatında önemli hizmetler sunmuşlardır. Mülteciler arasında birçok Macar ve Polonyalı asker

<sup>95</sup> Hazai, s. 15-17

<sup>96</sup> **Türk-Macar İlişkilerinden Kesitler**, s. 180 ; Gürkan, **a.g.m.**, s. 56

Türk ordusuna hizmet etmiştir. Bunlardan, Miksa Stein Ferit Paşa; Joszef Kollaman Fevzi Paşa; Macarların ünlü komutanı Joszef Bam de Murat Paşa ismini almıştır. Türkiye'de yaşamış olan Adolf Fenyés'in kızı Nigar Hanım da ilk Türk kadın şairi olarak ün salmıştır. Osmanlı idari ve askeri hayatında János Szendrey ve Ödön Széchenyi'nin önemli katkıları olurken, Ödön Széchenyi İstanbul itfaiye teşkilatını kurmuştur. Széchenyi'nin itfaiye teşkilatını kurması İstanbul'da sık sık yaşanan yangın tehlikesinin de önüne geçilmesinde büyük faydası olmuştur. Bu tarihleri takip eden yıllarda Türk-Macar ilişkileri gelişmeye devam etmiş ve iki millet arasındaki kardeşlik duygusu giderek kuvvetlenmeye başlamıştır. Osmanlı-Macar savaşları sırasında Türklerin eline geçen pek çok değerli eser el yazmaları ve Corvina'lar bu dönemde Macaristan'a geri iade edilmiştir. İki ülke arasındaki bu kültürel ve siyasi adım, iki halkın birbirine duyduğu hisleri derinleştirmiş, kardeşlik ve dostluk temeline dayanan ilişkilerin yeni şeklini şuurulu bir hale sokmuştur.<sup>97</sup>

Son dönemlerde yaşanan bu gelişmeler, Türkler ile Macarlar arasındaki kültürel, siyasi ve ekonomik alandaki ilişkilerin Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra, Cumhuriyet döneminde de hız kesmeden devam etmesini sağlamıştır. Macar Türkolog Mária Nyíri'ye göre, "*vaktin nakit olduğunu*" herkesten önce anlayan M. Kemal Atatürk, Macar uzmanların yanında ülkenin her alanda kalkınmasını sağlamak amacıyla Fransa, İtalya, Sovyet Rusya ve Almanya gibi ülkelere uzmanları Türkiye'ye davet etmiştir. Birçok Macar uzmanın bu dönemde Türkiye'ye gelmesinde kuşkusuz, Macar kültürünü yakından tanıyan ve onu Türk kültürüne benzeten Atatürk'ün Macarlara duyduğu sempatinin de önemli etkisi olmuştur.

Atatürk'ün Türkiye-Macaristan ilişkilerini uyumlu bir dostluk temeline oturtmasının yanında siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerin karşılıklı olarak geliştirilmesine özen göstermesi çerçevesinde çok sayıda Macar uzmandan yararlanılmıştır. Bu uzmanlar, büyük bir kalkınma hareketine girişen Türkiye'de birçok alanda çalışmışlardır. Bu uzmanlar Adana, Konya, Bursa, İzmir, Uşak, Edirne, Antalya, Diyarbakır, İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Türkiye'nin yeniden inşasında katkıda bulunmuşlardır. Örnek olarak, jeoloji ve hayvancılık alanlarında

---

<sup>97</sup> Hazai, a.g.e., s. 22-23

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde görev yapan Lajos Lóczy ve Oszkar Welmann, önce Adana'da daha sonra da Ankara Gazi Orman Çiftliği'nde çalışan makine mühendisi János György, Atatürk'ün Ankara'da yeşil alanlar, parklar oluşturması için görevlendirdiği bahçecilik uzmanı János Máthé'yi bu uzmanlara örnek olarak gösterilebilir.<sup>98</sup>

Atatürk'ün Türkiye'ye davet ettiği ve yararlandığı uzmanlardan bir tanesi de Macar meteorolojisinin en tanınmış isimlerinden birisi olan Antal Réthly'dir. 1924 yılında çok sayıda Macar uzmanla iş sözleşmesi yapan Türkiye, 1925 yılının başlarında da Macar meteoroloji uzmanları ile ilgilenmekteydi. Macar Turan Derneği'nin Antal Réthly'i tevsiiye etmesinin ardında da, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin daveti üzerine 1925 yılından 1927 yılına kadar uzman idareci olarak Türk meteorolojisini düzenlemesi için Antal Réthly Türkiye'ye gelmiştir. Réthly'nin Türkiye'ye gelmesi ile Ankara'da pek çok araştırma ve gözlem yapmış, raporlarını da gerekli mercilere sunmuştur. Ankara'daki araştırmalarının yanında Anadolu'da çeşitli bölgelere giderek bir meteoroloji ağı kuran Réthly, görevli olduğu süre zarfında Türkiye'nin meteoroloji alanında neredeyse hiçbir bilgiye sahip değilken, Anadolu'nun pek çok bölgesinde artık kolaylıkla meteorolojik bilgileri elde edebilmesini sağlayacak çalışmaları yapmıştır. Kendisi de Atatürk tarafından başarılı çalışmalarından dolayı yüksek devlet nişanıyla ödüllendirilmiştir, ayrıca Nafia Vekâleti'nce de takdirname verilmiştir.<sup>99</sup>

Atatürk döneminde daha da gelişen Türk-Macar yakınlaşmasının yaşandığı bu süre zarfında, Türkiye'ye gelen bir başka Macar uzman da, Lajos Fekete olmuştur. Türk tarihi ve arşivcilik konularında uzman olan Fekete, Atatürk'ün daveti üzerine Türk arşivlerinin düzenlenmesi için Türkiye'ye davet edilmiştir.

1936 yılında Türkiye'ye gelen Fekete, Topkapı Sarayı Arşivi ile Başbakanlık Arşivi'nde tasnif ve düzenlemelerde bulunmuştur. Fekete, Türk belgelerinin önemine

<sup>98</sup> Melek Çolak, **Türk Meteorolojisi'nin Kuruluşu-Aksakallı Havabakan Antal Bey**, Yapı Kredi Yayınları, Ankara-2012, s.20-21

<sup>99</sup> Çolak, **a.g.e.**, s.95-96; Hazai, **a.g.e.**, s.32



vurgu yaparak, bu belgelerin sadece Osmanlı'yı değil birçok ulusu bağladığını ifade etmiştir. 1936-1937 yılları arasında Türkiye'de kaldığı süre içinde uyguladığı tasnif yöntemi olan ve "*Fekete Tasnifi*" olarak da bilinen "*provenience*" (provenans) sistemi ile modern arşivciliğin öncülüğünü de yapan Fekete'nin çalışmaları, Milli Arşivlerde de bir reform hareketinin altyapısı oluşturulmuştur. Fakat Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde halen "*Fekete Tasnifi*" olarak bilinen tasnif sisteminin uygulamasına geçmek ancak 1956 yılında mümkün olmuştur.<sup>100</sup>

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Macaristan'da kurulan Türkoloji Kürsüsü ve faaliyetleri sayesinde, Türk-Macar kültürel ilişkilerinin daha da güçlenmesini sağlamıştır. Ankara'da Atatürk'ün girişimleriyle açılan Hungaroloji Kürsüsü'de Türkiye'deki bu alanda kurumlaşmanın güzel bir örneğini teşkil etmiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kurulurken, Atatürk'ün arzusu üzerine Hungaroloji de fakülte kapsamına dâhil edilmiştir.<sup>101</sup> Hungaroloji'nin kurulmasındaki en büyük amaç ise, çok eski tarihlerden itibaren yoğun bir şekilde ilişkide bulunduğumuz Macarları daha iyi tanımak ve özellikle XIX. yüzyılın son çeyreğinde giderek artan Türkoloji alanındaki eserlerin Türkiye tarafından da bilinip işlenmesini sağlamaktır. Bu bölümde ders vermek amacıyla da, Atatürk'ünde yakından tanıdığı ünlü Macar Türkolog Laszló Rásonyi, Türkiye'ye davet edilmiştir. Rásonyi'nin Türkiye'ye gelip bölümün başına geçmesinin ardından, Türk kültürüne en yakın ve Türkoloji'nin en kuvvetli yardımcısı olarak görülen Hungaroloji, Atatürk'ün uzağı gören bir politik girişimiyle Türk bilim ve kültür alanında yerini almıştır. Hungaroloji, örgütsel olarak Türkoloji öğrenimi ile ilişki içinde bulunarak, ülkeye ait Türkoloji'nin aynı türden tamamlayıcısı olmuştur. Rásonyi, Hungaroloji Kürsüsü'nün yöneticisi olduğu bu dönemde, Türk-Macar ilişkilerinin geliştirilmesinde büyük bir rol oynamıştır. Rásonyi ayrıca, 1937'de Türk biliminin merkezi olan Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen serginin Orta Asya Türklüğüne ve Macar tarihine dair belgelerini toplamıştır. Bu dönemde Türkiye'de faaliyet gösteren Nándor Fettich, Gyula Moravcsik, András Alföldi, Kont István Zichy, Gyula Németh gibi Macar

<sup>100</sup> Melek Çolak, "*Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri(1919-1938)*", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, Sayı.2, Güz 2000, s.69

<sup>101</sup>Şerif Baştav, "*Türk-Macar Münasebetlerinde Hungaroloji'nin Yeri*", **Makaleler-2**, Berikan Yayıncılık, Ankara-2005, s.381

bilim adamları Türk tarihinin ve dilinin zenginleşmesini sağlamışlardır. Ayrıca bu dönemdeki gelişmeler ile Türk-Macar dil akrabalığı ve ırkdaşlık düşüncelerinin Rönesans'ı yaşanmıştır denilebilir.<sup>102</sup>

### **I.1.1.3. Türk-Macar Ekonomik İlişkileri**

Türkler ile Macarlar arasındaki ekonomik ilişkiler, çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. En eski ekonomik ilişkiler Macarlarla Türklerin anayurtlarında gerçekleşmiştir. Bu dönemde bu iki millet birbirlerinden soyutlanmamış ve ticaret veya değiş tokuş gibi ekonomik faaliyetlerde bulunmuşlardır. İki milletin dillerinde bulunan Szatócs (satıcı), szucs (kürkçü), sölcön (ödünç) gibi ticaretle ilgili kelimeler bu bağları kanıtlamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Macar topraklarına hâkim olmasının ardından buraya yerleşmesi ile Macarların hayatında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Osmanlı'nın bu topraklara yerleşmesi bölgedeki güvenliğin artmasını sağlayarak, ekonomik faaliyetlerin daha da artmasına neden olmuştur. Bunun yanında, Macar topraklarının fethedilmesinin ardından pek çok zanaatkâr, tüccar ve memur bu topraklara yerleşmiştir. Türklerin gruplar halinde bu topraklara yerleşmesi ekonomik hayatında canlanmasına katkı sağlamıştır. Bu dönemde, doğudan gelen mallar, Macar pazarlarına canlılık kazandırmıştır.

Osmanlı'nın bölgedeki hâkimiyetinin sona ermesinin ardından Macarlar, ekonomik faaliyetlere daha da önem vermiştir. Özellikle ilerlemek ve Avusturyalılarla mücadele edebilmek için eğitim, ticaret, sanat, ticaret ve ziraat gibi alanlarda büyük ilerleme sağlamıştır. XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise, Avusturya-Macaristan monarşisinin bir parçası olan Macaristan, önemli bir ekonomik ve kültürel merkez haline gelmiştir. Bu dönemde Macaristan'da her türlü

---

<sup>102</sup> Melek Çolak, "Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı. 27, Bahar-2010, s. 384-385

eşya için fabrikalar mevcut bulunmakta ve büyük küçük 157 fabrika bulunmaktadır.<sup>103</sup>

XX. yüzyılın başlarında, Macarlar ile Türkler arasındaki ticari ve ekonomik gelişmeler hız kazanmıştır. Turan Cemiyeti'nin kurulması ve faaliyetleri doğrultusunda, Türkiye'ye Macar bilim adamları gönderilmiş ve yabancıların elinde bulunan Türk ticaretinden ve sanayisinden Macarların yararlanması gerektiği vurgulanmıştır.<sup>104</sup> Macar Turancıları, Macar ticaretinin geleceğini Türkiye ve Orta Asya devletlerini içeren ülkelerin ticari ilişkilerinde görmüşlerdir. Türkler ile Macarlar arasındaki bu samimi bağların daha da gelişmesi için bazı Macar tüccar ve iş adamları Osmanlı Devleti tarafından ödüllendirilmiştir. Örneğin, Budapeşte'de tulumba fabrikatörü olan Fransuva Valser (Valser Ferenc)'e 16 Ekim 1890'da dördüncü rütbeden Mecidi Nişan'ı verilmiştir.<sup>105</sup>

XIX. yüzyılın sonlarına bakıldığında Macaristan'ın demiryolu ulaşımı konusunda çok ileri bir seviyede olduğu görülmektedir. 1870'li yıllarda Macaristan Meclisi'nde Macar demiryollarının Türk demiryollarına ulaşması konusunda çalışmalar yürütülmüştür. Bu sayede iki ülke arasındaki ekonomik faaliyetlerin daha ileri boyuta çıkarılması amaçlanmıştır. Bu dönemde Osmanlı ve Avusturya-Macaristan ticari ilişkileri, Avusturya-Macaristan'ın 1870'de Osmanlı topraklarında ilk yabancı ticaret odasını açmasının ardından önemli bir döneme girmiştir.

XIX. yüzyıl sonlarında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yapılan ticaret anlaşmasından sonra, ekonomik anlamda Türk-Macar ilişkileri gelişmeye başlamıştır. 11 Mayıs 1872'de Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı Serdar Paşa ve Avusturya-Macaristan Devleti'nin İstanbul'da bulunan orta elçisi Kont Lodolf arasında imzalanan Yeni Gümrük Tarifesi'nin 15 Haziran 1892 yılından itibaren uygulanmasına başlanarak beş yıl süreyle yani 15 Haziran 1877 yılına kadar sürdürülmesine karar verilmiştir. 21 Mart 1899 yılında da, Macaristan Ticaret Bakanı

<sup>103</sup> Namal, **a.g.e.**, s.131-132

<sup>104</sup> Nizam Önen, **İki Turan Macaristan ve Türkiye'de Turancılık**, İletişim Yayınları, İstanbul-2005, s.83

<sup>105</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 134

Mösyö Hedekas'a birinci rütbeden Nişan-ı Ali Osmanî verilmiştir. Bu dönemde ayrıca Osmanlı topraklarında pek çok Avusturya-Macaristan işletmesi varlığını sürdürmüştür.<sup>106</sup> Görüldüğü gibi XIX. yüzyılın ortalarında yoğun şekilde işlenen Türk-Macar dostluğu, kendini ekonomik alanda da göstermiştir. Bu etkileşim, I. Dünya Savaşı'nda aynı safta yer almanın yanında, Atatürk Dönemi'nde de yoğun şekilde devam etmiştir.

### I.1.2. TURANCILIK DÜŞÜNCESİ

Avrupalı devletler en baştan beri Macarları kendilerinden saymamış ve Macarların doğulu bir kavim olduğunu söyleyerek onları dışlamışlardır. Bir taraftan Slav diğer yanda da Germen ırkları arasında sıkışmış kalmış olan Macarlar bu milletlerin baskısı altında kalmıştır. Macarlar bu sebepten dolayı kendi tarihlerini, dillerini ve kültürlerini araştırma ihtiyacı duymuş ve çalışmalarını dil ve tarih araştırmaları üzerine yoğunlaştırmışlardır.<sup>107</sup>

Macarların Avrupa dillerine benzemediğini araştırmacılar daha XVII. yüzyılda belirlemişlerdir. Macar bilim adamları bu tarihten itibaren yoğun ve maceralı bir araştırmanın içine girmişlerdir. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Macaristan'da Macarcanın birçok dil ile olan akrabalığına dayanan tezler ortaya atılmıştır. Bu tezler ve yapılan çalışmalar net bir sonuca ulaşamasa da, Macar halkının kökenlerini arama çalışmaları filoloji dünyasına önemli katkılar sağlamıştır.<sup>108</sup> Macarların ünlü bilim adamı Csoma Körösi, Macarların kökenini bulmak, Macar tarihi ve diliyle ilgili gizli kalmış yönleri ortaya çıkarmak için Doğu'ya yönelmiş ve gizli kalmış soruların cevabını burada aramıştır. Csoma Körösi'nin bu adımı büyük bir kıvılcımı da ateşlemiştir. Csoma Körösi, daha kolej yıllarındayken Nagyenyed'deki profesörlerden Macarların Asya kökenli olabileceklerini duymuş, bu düşüncesi Göttingen Üniversitesi'ndeki

<sup>106</sup> Namal, s.140-142

<sup>107</sup> Çolak, **a.g.m.**, s. 4-5

<sup>108</sup> Tarık Demirkan, **Macar Turancıları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2000, s.8

araştırmalarından sonra daha da kuvvetlenmiştir. Csoma Körösi, Asya Tarihi'ne ait kaynakları araştırdıktan sonra bir profesörden Macarların Batı dillerinde "*Ungar*", "*Hongrois*", "*Hungarian*" adıyla anılmasının belki de İç Asya'daki Uygurların adıyla ilgili olabileceğini öğrenmiştir. Csoma Körösi bu öğrendiği bilgilerin ardından Macarların kökenini bulmak için Doğu'ya gitmeye karar vermiştir. 1818 yılında Doğu'ya doğru yola çıkan Csoma, Tibet'e kadar uzanan uzun bir seyahate çıkmıştır.

Csoma, Doğu'ya uzanan bu yolculuğunda Beyrut, Tahran, Buhara ve Kabil yoluyla Kuzey Hindistan'a kadar gitmiştir. Csoma son olarak Tibet'e ulaşmış ve burada Tibet dili üzerine önemli bir çalışma yaparak bir gramer hazırlamıştır. Hazırlamış olduğu bu eser Tibet dilciliğinin de temelini oluşturmuştur. Csoma, gerçek amacından uzaklaşmış olsa da 58 yaşındayken gençlik hayalini gerçekleştirmek üzere Uygurların yurduna doğru yola çıkmıştır. Fakat yolculuğu sırasında Himalaya dağlarının eteğindeki bir köyde, yakalandığı ağır hastalık sonucu hayatını kaybetmiştir.<sup>109</sup> Csoma Körösi'nin ardından 1843'te Antal Reguly'de Sibirya'ya giderek dil araştırmalarında bulunmuştur.<sup>110</sup>

Csoma Körösi'nin Macarların kökenini araştırırken ortaya çıkardığı eseri doğu biliminin tarihine adını altın harflerle yazdırmıştır. Ayrıca Csoma'nın Macarların anayurtları ile ilgili çalışmaları Macaristan'da yeni bir akımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Doğu'daki yurtlarına "*Turan*" adını veren Macarlar, ilk yurtlarının tarihine büyük bir ilgi duymaya başlamışlardır. İran Mitolojisi'nde tarihsel olarak İran krallığının kapsadığı toprakların kuzeyinde kalan bölgelere, Hazar denizi, Aral Gölü, Amuderya ve Siriderya nehirleri arasında kalan bozkırlara "*Turan*" adı verilmiştir. XIX. yüzyıl sonlarında Macar siyaset literatüründe giderek güçlenen "*Turan*" kavramı, ırksal ve dilsel değil, coğrafi ve entelektüel bir hareketin ürünü olduğu vurgulanmıştır.<sup>111</sup> Ortaya çıkartılan bulgular ve Turancılık düşüncesi, Türkoloji çalışmalarının Macaristan'da canlanmasını ve güçlenmesini sağlamıştır.

<sup>109</sup> György Hazai, "*Macaristan'da Türkoloji*", **Türk Dili**, Sayı.461, Mayıs-1990, s.204

<sup>110</sup>Eren, "*Balkan Ülkelerinde...*", s. 81

<sup>111</sup> Demirkan, **a.g.e.**, s. 21-22

Turan'ı, bir etnografik terim olarak Macar kamuoyuna tanıtan kişi, ünlü Macar Türkolog Ármin Vâmbéry olmuştur. Macar Türkolog, daha da ileri giderek Turan ırkı tanımlamasını da kullanmaktan çekinmemiştir. Bu kavram, Macar soylularının ve üst orta sınıflarının gereksindiği milliyetçilik türüne zemin oluşturacak biçimde XX. yüzyılın ilk yıllarında başlayarak coğrafi anlamlandırmanın sınırlarını aşmaya başlamıştır. Bu terime, coğrafyanın ötesinde anlamlar yüklenmesi aynı zamanda siyasal bir hareket olarak Turancılığı doğuran bir sürecin doğmasına sebep olmuştur. Bu döneme bakıldığında Osmanlı Türkleri ile Macar Türkologlar arasındaki bağlar da kurumsal ilişkilere doğru yönelme aşamasına girmiştir.<sup>112</sup>

Turancılık, bir yandan Türkçülüğün eş anlamlısı olarak kabul edilirken, diğer yandan Turan kavimlerinin birbirleriyle olan yakınlıklarına ait çok daha belirsiz bir eğilimi işaret etmektedir. Pan-Turanizm tabiri, özellikle Macaristan'da kullanılmıştır. Bu tabirin, burada uzak anayurt ideali manasında kullanılışı 1839'a kadar gitmektedir. Macar Turancılarından Kont Pál Teleki'ye göre "*anayurt ve asıl akrabalara karşı çok az romantik bir ilgi*" şeklinde ortaya çıkmıştır.<sup>113</sup> Macaristan'daki Turancı hareket, 1905 yılında başarısız bir örgütlenme döneminin ardından 1910 yılında Macar şarkiyatçıların yoğun çabaları sonrasında kurulmuştur. Turan Cemiyeti "Turáni Társaság"(Turan Cemiyeti) adıyla örgütlenmiştir. Bu cemiyet, Turan ve Turancılık kavramlarını aynı yorumlayan kişilerin birleşmesinden çok, doğu ülkeleri ve halklarıyla bilimsel düzeyde ilgilenen kişilerden meydana gelmiştir. Turan Cemiyeti, 1913 yılından itibaren Turan dergisini çıkarmaya başlamıştır. Bu dergi ile Macar kamuoyunda Turan hareketi daha da sık işlenmeye başlamıştır. Cemiyet'in çalışmaları bu özelliğinin yanında Türk-Macar ilişkilerinin de giderek gelişmesine yol açmıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında Doğu Kültür Merkezi (Keleti Kultúrközpont) adıyla pek çok Türk gencinin Macaristan'da eğitim görmesini sağlayan Macar Turan Cemiyeti, Türk-Macar ilişkilerinin daha ileri seviyeye çıkmasını sağlamıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında Macaristan'a gönderilen öğrenci sayısında azalma olsa da, gönderilen bu öğrenciler yurda geri döndüklerinde, Türkiye ve Macaristan arasındaki bağı güçlendirmek için çalışmalar yapmış, ayrıca

---

<sup>112</sup> Önen, **a.g.e.**, s. 8

<sup>113</sup> Namal, **a.g.e.**, s. 114

ekonomik, siyasi ve kültürel alanda Türkiye'nin kalkınmasına katkı sağlamışlardır. Cemiyet ayrıca, bilimsel olarak Türkiye'ye pek çok araştırma ve inceleme ekibi göndermiştir. Bu gelişmelerden de anlaşıldığı gibi, Turan hareketinin en değer verdiği ülkelerin başında Türkiye gelmektedir.

Macaristan'da ortaya çıkan Turan hareketi, I. Dünya Savaşı'nın ardından Macarların ülke topraklarının üçte ikisinin kaybettiği ve Avrupalı devletlerinde buna onay vererek desteklediği bir ortamda gelişip dünyaya yayılmıştır. Macar Turancıları, I. Dünya Savaşı'nda aynı safta yer aldıkları Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasının ardından, Anadolu'da İtilaf Devletleri'ne karşı M. Kemal önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'nı desteklemişlerdir. Macar halkı ve Macar Turancıları Kurtuluş Savaşı'nı ilgi ile takip etmişlerdir. Turan dergisinde çıkan pek çok yazı bunu göstermektedir.<sup>114</sup> Atatürk döneminde de Turan Cemiyeti, Türkiye'ye büyük önem vermiş ve ikili ilişkilerin gelişmesi için önemli adımlar atmışlardır. Bu karşılıklı ilişkiler döneminde, pek çok bilim adamı Türkiye'ye gelmiş ve Türk bilim adamları da Macaristan'a gitmiştir. Karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi için Türk-Macar Dostluk Derneği ve Tahsil-i Sanayi Cemiyeti gibi örgütlenmelerde kurulmuş, bu kardeşlik ortamı cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

## **I.2. MACARİSTAN'DA TÜRKOLOJİ KÜRSÜSÜ'NÜN KURULMASI**

XIX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde 1867 Uzlaşması'ndan sonra Macaristan'da Türk tarihi ve Türk diliyle ilgili çalışmalar beklenmedik bir şekilde hız kazanmıştır. İkili monarşi döneminde kültürel ve bilimsel olarak büyük bir atılım yapan Macarlarda Türk yanlısı popüler bir atmosfer oluşmuştur.<sup>115</sup> Geçmişte Macarlar ve Türkler arasındaki ortak coğrafi bölgelerde başlayan köklü ilişkiler, Macarların Türklerle iç içe yaşamaları ve birbirlerini etkilemeleri ile Karpat Havzası'na getirdikleri özgün kültürleri ile şekillenmiş, daha sonra Türklerin XVI.

<sup>114</sup> Melek Çolak, "*Macar Turancıları ve Atatürk(Macar Kaynaklarına Göre)*", **Türk Yurdu**, Sayı.290, Ekim-2011, s.94-95

<sup>115</sup> Gábor Ágoston, "*Siyaset ve Histografi: Macaristan'da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul'daki Macar Araştırma Enstitüsü*", Çev. Bülent Keneş, **Türkler**, C.15, Ankara-2002, s.92

yüzyılda Macaristan'a gelmesiyle uzun süren bir birliktelik halinde süregelmiştir.<sup>116</sup> Bu süreç Macar milletinin kültürüne büyük etki yapmıştır.<sup>117</sup>

Macaristan'daki Türk dili ve tarihi ile ilgili bilimsel çalışmaların incelenmesinin başlangıcına bakılacak olursa, Macaristan'daki Türk devrine yani XVI. ve XVII. yüzyıllara kadar gitmemiz gerekmektedir. Macarcadaki Türkçe alıntılar nedeniyle Macar dil bilgileri başlangıçtan itibaren Türk dil ve diyalektleriyle uğraşmak ihtiyacı duymuştur. Macarların Osmanlı hâkimiyetine girmesi Türklerle ve Türk diliyle olan uğraşlarını daha da arttırmıştır. Türkler, Macar topraklarındaki hamiyeti boyunca Macar diline pek çok alıntılar bırakmıştır. Bu nedenle Macarcadaki eski Türkçe (Bulgarca, Hazarca, Peçenekçe, Kumanca) kalıntılarının sayısı Osmanlı unsurlarıyla bir kat daha artmıştır.<sup>118</sup>

Osmanlı Dönemi'nde Macaristan'da Türk dili alanındaki çalışmalar da Macar asıllı tercüman Murad Paşa'nın (Macarca adı bilinmemektedir) özel bir yeri vardır. Macaristan doğumlu Sırp Georgievic de 1544 ve 1556-57 yıllarında Latin harfleriyle birtakım Türkçe metinler tespit etmiştir. İlk büyük Macar lirik şairi olan Bálint Balassi'de 1552-1556 yılları arasında Türkçeden Macarcaya bir takım şiirler çevirmiş ve birkaç Türkçe şiir yazmıştır.<sup>119</sup> Onun şiirlerinde doğu ile temasın pek çok izleri görülmektedir.<sup>120</sup> Bu dönemde Türkçe dil kılavuzları hazırlanmış, Macar dili ile Türkçe arasındaki benzerlikler ilk kez ortaya çıkartılmıştır.<sup>121</sup> Macarların Türk halkını yakından tanıma fırsatını bulmaları ve aradaki dostluğu pekiştirmek düşüncesi pek çok Macar gezginin Türkiye'ye gelmesine neden olmuştur. Türk halkının hayatını anlatan seyahat notları birbiri arkasına çıkmaya başlamıştır. Bu

<sup>116</sup> István Zimonyi, "Macaristan'daki Türkoloji Çalışmaları", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl.8, Sayı.43, Ocak-Şubat,2002, s.48

<sup>117</sup> Melek Çolak, "Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde Macar Türkoloji'si ve "Ugor-Türk Savaşı", **IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri**, C.1, Aralık-2011,Muğla, s. 528

<sup>118</sup> Eren, **Türklük Bilimi..**, s.37

<sup>119</sup> Eren, "Balkan Ülkelerinde...", s. 81

<sup>120</sup> Vural Yıldırım, "19. Yüzyıla Kadar Macar Edebiyatından Türkler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyetin 60. Yıldönümü Armağanı, C.31, Sayı.1-2, Ankara-1987, s. 463

<sup>121</sup> Çolak, **a.g.m.**, s. 528



seyahat notlarının hemen hepsinde İstanbul'un güzelliğinden ve İstanbul'daki hayattan bahsedilmiştir.<sup>122</sup>

Türklerle ve Türk diliyle ilgili çalışmaların bağımsız bir ekol olarak ortaya çıkışı Macar tarihinin yenileşme ve millileşme dönemine rastlamaktadır.<sup>123</sup> Osmanlı hâkimiyeti dönemi ile ilgili Türkçe yazılmış tarihi kaynakları Viyanalı arşivci Antal Gévay, 1837-38 yılları arasında Latince, Almanca, Macarca ve Türkçe olarak yayınlamıştır. Gévay, ayrıca Budin Paşalarının eşi bulunmayan "*Biyografi Sözlüğü*" adlı eserini de 1841'de yayımlamıştır.<sup>124</sup>

XIX. yüzyılda Avrupa'da Türk kültürüne, Türk diline ve Türk tarihine ilişkin zengin araştırmalar durmaktadır. Özellikle Macarlar, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türklerle ilgili araştırmalarını arttırmıştır.<sup>125</sup> Macarlar da, Antal Gévay'ın yanında Elek Fenyes ve ünlü Macar bilim adamı János Repiczky, Türk tarihinin ve özellikle Macar tarihindeki Türk hâkimiyeti devriyle ilgili çalışmaların temellerini atmıştır. Macaristan'da Türklerin hâkimiyeti devri ile ilgili Türk vesikalarının ve Türk kaynaklarının açıklanmasında bu bilim adamlarının çalışmaları sayesinde ortaya çıkarılmıştır. Birkaç yıl sonra ise Áron Szilády ve Antal Velics bu çalışmaları devam ettirmişlerdir.<sup>126</sup> Bununla birlikte Kalman Thaly, Macarların özgürlük mücadelesinin ardından, Macar mültecilerin iltica ettikleri Osmanlıdaki anılarını ve onlardan arda kalanları inceleyerek araştırmıştır.<sup>127</sup>

Macarların kendi kökenlerini arama ihtiyacı doğrultusunda Budapeşte Üniversitesi'nde Doğu dilleri öğretimi ilk kez 1846'da başlamıştır. Budapeşte'de kurumsal anlamda ilk kez 1846'da başlayan Doğu dilleri öğretimi ancak 1870

<sup>122</sup> Hazai, **Tarih Boyunca..**, s.24

<sup>123</sup> György Hazai, "*Macaristan'da Türkoloji*", **Türk Dili**, Sayı.461, Mayıs-1990, s.203

<sup>124</sup> Mária T. Nyiri, "*Macaristan'da Türkoloji Tarihi*", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı.139, Ağustos-2002, s. 202

<sup>125</sup> György Hazai, "*A Turkológia Hosszú 20. Évszázadának Mérlege*", **Keletkutatás**, Ösz-2011, Budapest, s.110

<sup>126</sup> Hazai, **a.g.e.**, s.24

<sup>127</sup> Hazai, s.26

yılından sonra sistemli şekilde yürütülmeye başlanmıştır.<sup>128</sup> XIX. yüzyılın ilk dönemlerinde Türklüğe karşı olan ilginin giderek artmasının ardından 1851 yılında da János Repiczky Doğu dilleri öğretim üyesi olarak Türk dili ve edebiyatı derslerini vermeye başlamıştır.<sup>129</sup> Türkçenin yanında Arapça ve Farsça dersleri de veren Repiczky, ayrıca "*Türk Grameri*" adında bir eser de ortaya koymuştur.<sup>130</sup> Bu gelişmeler sonrasında Macar bilim adamlarının Türk tarihi ve Türk diliyle ilgili olan merak ve çalışmaları daha da hızlanmıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı araştırmalarının yanında dil araştırmaları alanında da büyük bir canlılık yaşanmıştır. Ármin Vâmbéry, József Budenz, Bernát Munkácsi, Géza Kuun, Gábor Bálint, Ignáz Kunós, Pál Hunfalvy, Gyula Meszaros, Jozsef Thúry gibi Macar bilim adamları bu alanda dünyada ses getiren araştırmalara imza atmışlardır. Bu bilim adamları o sıralarda en çok Macar dilinin Türk dilleriyle olan ilişkisini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır.

Avrupa milletlerinin içerisinde Türklükle yoğrulmuş olan Macarlarda, Türk tarihi ve Türk diliyle ilgili çalışmaların artması; Türk tarihi, kültürü ve dilinin araştırılmasının Macarların kendi milli kültürlerinin ortaya çıkartılmasında gerekli olduğunun düşünülmesine yol açmıştır. Repiczky'nin genç yaşta ölmesinin ardından 1865'te Budapeşte Üniversitesi'nde Ármin Vâmbéry Türk dilinin araştırılması ve öğretilmesi konusunda görevlendirilmiş, böylece Macar üniversitesinde Türk dili ve Türk tarihi araştırmaları bakımından özel bir bölüm açılmıştır. Çok uzun yıllar önce Avrupa'da başlayan araştırmalar, Türkler ile Macarların geçmişten getirdikleri ortak bir kültürün ürünü olarak XIX. yüzyılda Macarların yenileşme ve değişim döneminde, Ármin Vâmbéry ve pek çok Macar bilim adamının çalışmalarının ışığında dünyada ilk olarak sistemli bir şekilde Türkoloji Kürsüsü, 1870 yılında Macaristan'da kurulmuştur.<sup>131</sup> Kurulan Türkoloji Kürsüsü'nün başına da Ármin Vâmbéry geçerek bugün bile etkileri devam eden pek çok değerli araştırmaya imza

<sup>128</sup>Tóth Ágnes, **Magyar Lendkerek az Új Törökország Gépezetében, Avagy Gazdasági és Kulturális Együttműködés Törökország és Magyarország Között az Atatürki Aranykor Időszakában**, Grotius E-Könyvtár, Budapest-2009, s.42

<sup>129</sup> Nyiri, **a.g.m.**, s.203

<sup>130</sup> Eren, **Türklük Bilimi..**, s.39

<sup>131</sup>Eren, "*Balkan Ülkelerinde...*", s. 82; Hazai, **a.g.e.**, s.26 ; Namal, **a.g.e.**, s. 124; Çolak, **a.g.m.**, s. 5

atmıştır. Vâmbéry'in giderek yaygınlaşan ünü ve yapmış olduğu çalışmalar Türk aydınlarının da dikkatini Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarına çevirmesine neden olmuştur. Bu gelişmelere bakıldığında Türkoloji'nin ilk kez Macaristan'da sistemli bir disiplin olarak kurulmasının tesadüfî olmadığı sonucu çıkartılabilir<sup>132</sup>

1870 yılında Türkoloji'nin Macaristan'da ilk olarak sistemli bir şekilde kurulması ile Macar bilim adamları birbiri ardına milletlerarası ilim enstitülerinin bu alandaki çalışmalarına katılmaya başlamışlardır.<sup>133</sup> Türklerle olan akrabalık tezinin getirdiği bulgular Türkoloji çalışmalarına hız kazandırmıştır. Lewis'e göre Türkoloji, Macaristan'da özellikle işlenmiştir. Ayrıca Macaristan'da Türkoloji çalışmaları Macarların, Panslavizm tehlikesine karşı Türk desteğini sağlama arzusundan güç almıştır.<sup>134</sup> Ármin Vâmbéry'nin Macar ve Türk dili alanındaki araştırmaları ve çalışmaları Macaristan ve pek çok ülkede dikkatle izlenmiştir. Vâmbéry, ortaya koymuş olduğu değerli çalışmaların yanında Macaristan'da Türkoloji'ye hizmet veren bir çok Türkolog da yetiştirmiştir. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında artarak devam eden Macar Türkoloji çalışmaları manevi kaynaklardan da faydalanarak kısa bir süre içinde genişletilmiştir. Türkoloji çalışmaları, XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında araştırmalara yeni sahalar eklenerek açık, özel ve zengin bir araştırma programına sahip bir bilim dalı haline gelmiştir.<sup>135</sup> Macaristan'daki bu çalışmalara genel olarak üç alanda yoğunlaşmıştır:

- 1) Avrasya bozkırlarında ve özellikle Batı bölgelerinde Ortaçağ Türk halklarının tarihi.
- 2) XIV. XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu tarihi. Bu dönem, Macar tarihinin bir parçası olarak görülmektedir.

<sup>132</sup>Edit Tasnádi, "Budapeşte Üniversitesi'nde Türkoloji 125 Yıllık" **Türk Kültürü**, Yıl. XXXIV, Sayı.400, Ankara-1996, s.54

<sup>133</sup>Hazai, **a.g.e.**, s. 26

<sup>134</sup>Çolak, "19. Yüzyıl..", s.6

<sup>135</sup>György Hazai, "Macaristan'da Türkoloji", **Türk Dili**, Sayı.461, Mayıs-1990, s.206

3) Türk-Macar İlişkileri'nin izleri Macar dilinde yoğun şekilde görüldüğünden Macaristan'da Türkoloji çalışmalarının temelini oluşturan dil tarihi araştırmaları.<sup>136</sup>

Bu ayrılan bölümlerdeki mevcut araştırma sahalarına daha ayrıntılı bakılacak olursa; Türk halklarıyla ortak tarih, Macarların yurt kurma devrine düşen temaslar, Macar topraklarındaki Peçenek ve Kumanlarla olan etkileşimi, Macar devrinde XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar süren Osmanlı devri, Macaristan'da 150 yıldan fazla süren Türkler âlemi, Macar hürriyet Savaşı önderi II. Ferenc Rákóczi'nin ve öncesinde İmre Thököly'in Türkiye'ye sığınması, 1848 İhtilali ile Lajos Kossuth ve Macar mültecilerin Türkiye'deki yılları ve ardından Habsburglar ile ikili bir yönetim dönemi olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dönemi sonunda ortaya çıkan dilde, kültürde derin izler bırakan karşılıklı etkileşim ve temaslar hakkındaki binlerce kaynak Macar Türkoloji'si için araştırmacılara bitmek tükenmek bilmeyen bir kaynak hazinesi sunduğu görülmektedir.<sup>137</sup>

Macar tarihçi Géza Dávid, Türkoloji Kürsüsü'nün kuruluşunun 125. yıldönümü nedeniyle Macaristan'da Türkoloji'nin geçmişine değindiği ve ana hatları ile bilgi verdiği "*Keletkutató*" (Doğu Araştırmaları) adlı dergide çıkan yazısında Macarlar için Türkoloji'nin önemine şu şekilde değinmiştir: "*Bizim için Türklüğün tarihinin, dilinin, kültürünün ve folklorunun araştırılması, aynı zamanda o olmaksızın Macarlığın oluşumunu anlayamayacağımız son önemli evre, yurt tutuş çağı ve XIV.-XVII. yüzyıl tarihi, ilgi çeken şeylerdir.*"<sup>138</sup>

Türkoloji'nin kurulması ile hız kazanan çalışmalar sırasında özellikle Macarca ile Türkçenin akrabalığı konusundaki ikilem Macar Türkologları ve dil bilimcileri uzun zaman meşgul etmiştir.<sup>139</sup> Gyula Németh, 1918'de yazdığı "*Akademimiz ve Doğu Filolojisi*" başlıklı yazısında Macar Türkoloji'sini iki gruba ayırmaktadır.

<sup>136</sup> István Zimonyi, "*Macaristan'daki Türkoloji Çalışmaları*", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl.8, Sayı.43, Ocak-Şubat,2002, s. 46

<sup>137</sup> Hazai, **a.g.m.**, s. 206

<sup>138</sup> Melek Çolak, "*Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde Macar Türkoloji'si ve "Ugor-Türk Savaşı"*", **IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri**, C.1, Aralık-2011, Muğla, s. 528

<sup>139</sup> Zeynep Korkmaz, "*Türk Macar İlişkilerinde Türklük Bilimi(Türkoloji)'nin Yeri*", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı.722, Şubat-2012, s. 154

Birincisi, Fin-Ugor araştırmaları zemininden kaynaklanmaktadır ve Türk filolojisinin sorunlarıyla ikinci dereceden meşgul olmuşlardır. Bu ekolün kurucuları Pál Hunfalvy ile József Budenz'dir. Bu ikilinin çalışmalarını daha sonra Bernát Munkácsi devam ettirmiştir. İkinci grubun temsilcileri ise Macar dili ve eski çağ tarihi temeline dayanmaktaydı, fakat çalışmalarının büyük bir kısmını Doğu Filolojisi alanında yürütmüşlerdir. Bu ekolünde en büyük temsilcisi Ármin Vâmbéry olmuştur. Ármin Vâmbéry, Macar diliyle Türk dilinin akraba oldukları görüşünü savunmaktaydı. 1870'te Budapeşte Üniversitesi'nin Altay Dili Kürsüsü'nün öğretim üyesi olan József Budenz, "*Macar ve Türk-Tatar Sözcük Uyumları*" hakkında yazdığı makalede, Türk-Macar yanlısı olan Ármin Vâmbéry'yi eleştirmiştir.<sup>140</sup>

Macar Türkoloji'sinin bilimsel anlamda büyük bir adım attığı XIX. yüzyılın sonlarında özellikle 1870'li ve 1880'li yıllarda benzersiz bir tartışma ortaya çıkmıştır. Ármin Vâmbéry'nin başını çektiğı bir grup bilim adamı Macarların Türk kökenli olduklarını ileri sürerken, József Budenz'in başını çektiğı diğer grup ise Macarların Fin-Ugor kökenli olduklarını savunmuşlardır.<sup>141</sup> Bu tartışma hem bilimsel çevreleri hem de halkı etkisine almıştır. İki grup arasındaki bu tartışma "*Ugor-Türk Savaşı*" olarak adlandırılmıştır.<sup>142</sup> Bu tartışmayı dil savaşına çeviren ise 1869'da Ármin Vâmbéry'in yayımlamış olduğu bir makaledir.<sup>143</sup> XIX. yüzyılın son dönemlerinde giderek alevlenen bu tartışmaların tarihi daha eskilere gitmekte ve Macar diliyle akrabalık teorisinden söz edilmiştir. Bu konuda Macarcayla Türkçenin akraba oldukları görüşünü savunanların başında Pál Nágy bulunmaktadır(1750-1828). Bu dil bilimci Türkçe ve öteki doğu dilleri ile olan ilişkisi açısından bir deneme olarak adlandırdığı Almanca "*Versuch eines magyarischen mit einigen Hinsicht auf die Türkische und andere Mongenländische Sprachen*" adlı çalışmasında bu görüşü savunmuştur.<sup>144</sup> Pál Nágy'ın yanı sıra aynı görüşü savunan diğer bir dil bilimci Györg Prag'dır. Sámuel Gyarmathi ise Macarcadaki Türkçe kökenli sözcüklerin varlığını kabul etmiştir fakat iki dilin akraba olduğu tezine ise karşı çıkmıştır. Fin-

<sup>140</sup> Nyiri, **a.g.m.**, s. 203

<sup>141</sup> İsmail Doğan, "*Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi*", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.47, Sayı.2, Ankara-2007, s.5

<sup>142</sup> Çolak, **a.g.m.**, s.529; Nyiri, **a.g.m.**, s.203

<sup>143</sup> Demirkan, **a.g.e.**, s.9

<sup>144</sup> Korkmaz, **a.g.m.**, s. 154

Macar dil akrabalığını tezinin önde gelen savunucularından olan Pál Hunfalvy, Fin-Ugor sahasında çalışmışsa da eserlerinde Türk kavimlerinden ve etkilerinden bahsetmiştir. 1865 yılından itibaren Budapeşte Üniversitesi Doğu Dilleri Profesörü olan Ármin Vâmbéry ise Macar dilini Macarların kökenini araştırırken, Türk-Macar akrabalığı tezini savunurken ona göre; "*Bizans, Arap, İran kaynakları Macarları "Türk" diye adlandırdığından, etnik kökeninde Türklere has bir takım özellikler gözlemlendiğinden ve dil mukayesesi de bunu doğruladığından Macar halkı Türk'tür. Dili de Türk kökenlidir.*" József Budenz, Ármin Vâmbéry'in bu tezine şiddetle karşı çıkmıştır. Alman asıllı Macar dilbilimci Budenz'e göre: "*Macar dili bir Fin-Ugor dilidir. Bünyesindeki az sayıdaki Türkçe kökenli sözcük ise alıntı sözcüklerdir diye nitelendirilebilir.*" demiştir. József Budenz, Macar dili ile Fin-Ugor dilleri arasında ses uyumu kurallarının benzerliği konusuna vurgu yaparak dikkatleri bu yöne çekmeye çalışmıştır.

"*Türk-Ugor Savaşı*" adıyla devam eden bu büyük tartışmalar, Fin-Ugor dilbiliminin de ilk ciddi denemesi olmuştur. Macar ulusu bu tartışmaları dikkatle takip edip izlemiştir. József Budenz ve Ármin Vâmbéry'in Macar dilinin kökenleri konusundaki bu tartışmalar, XIX. yüzyılla beraber yerini daha ılımlı ve gerçekçi görüşmelere bırakmıştır. Milattan önceki çağlarda Macarları, Türk kültürünün bir parçası olarak gören ve "*A Honfoglaló Magyarország Kialakulása*"(Yurt Tutan Macarların Doğuşu) adlı eserinde Macarların "*Yurt tutuştan*" önceki dönemlerde Türk göçebe imparatorluğunun bir üyesi olduğunu açıklayan Gyula Németh, Macarların aslında Türk olduklarını ve Fin-Ugor kökenli Macarcayı bir dil değişimi sonucunda aldıklarını ileri süren tanınmış Macar tarihi uzmanı Kont István Zichy, genel dil bilimi Fin-Ugor ve Macar dilciliği yanında Altayistik ve Türkoloji'yi de önemle ele alıp geliştiren ve başından beri Macar dilinin Türk dilleriyle akraba olduğu görüşünün yanında yer alan Macar dilbilimci Zoltán Gombocz gibi bilim adamlarının çalışmaları, bu alanı daha da zenginleştirmiştir.<sup>145</sup>

Ármin Vâmbéry'in önderliğindeki Türkoloji çalışmaları bu dönemde çağ atlamış ve önemli eserlerin ortaya koyulmasını sağlamıştır. Vâmbéry'in 1913'te

<sup>145</sup> Çolak, **a.g.m.**, s. 259-530

ölümünden sonra yerine halefi ve Türk-Macar akrabalığını savunan József Thúry geçmiştir. József Thúry, Vâmbéry'in açtığı yoldan ilerlemiş ve değerli eserler ortaya çıkarmıştır. Thúry, çeşitli Türkçe kaynakları, bir Çağatay Sözlüğü(1903), Orta-Asya eski Türk edebiyatına ait incelemeler ve dil lehçeleri derlemesi ile Macarların en eski tarihi hakkında çalışmaları yayımlanmıştır.<sup>146</sup> József Thúry, Vâmbéry gibi tanınmış bir Türkolog'dur. József Thúry'in ani ölümünden sonra Budapeşte Üniversitesi Türkoloji profesörlüğüne Ignacz Kúnos(1861-1941) ve Gyula Németh(1890-1976) getirilmiştir.<sup>147</sup> Ignacz Kúnos, 1889 yılında Sultan Abdülhamit'ten Mecidiye nişanının üçüncü rütbesini ve gümüş imtiyaz madalyasını alan, 1925'te de Türkiye'ye yaptığı hizmet için "*Encümen-i Tetkik*" tarafından fahri üyelik ünvanı verilen Kúnos, Anadolu'ya gelerek halk hikâyelerini, masal, fıkra, türkü, karagöz oyunlarını, kısacası halk edebiyatının pek çok ürününü derlemiştir. Gezileri sırasında Macarlar ile Türkler arasındaki kültürel köprüleri keşfeden Kúnos, 1910'da Türkiye ve Balkan ülkelerinde yaşayan halkın edebiyatından başka maddi kültürüne de geniş ölçüde yer vermiştir. Kúnos'un çabaları sayesinde Doğu Ticaret Akademisi'nin binasında "*Şarkiyat Müzesi*" açılmıştır. Bu müze, Macar Türkperestliğine güzel bir örnek teşkil etmektedir.<sup>148</sup> Kúnos'un ardından Gyula Németh'in ortaya koyduğu çalışmalar Türkoloji'ye büyük bir değer katmıştır. Németh, Macarcada kullanılan Türkçe kelimeler üzerinde durmuş ve Türk yazıtlarıyla uğraşmıştır. Németh, yarım yüzyılı aşan araştırma, öğretim ve örgütleme çalışmaları ile Macar Türkoloji ekolünün yaratıcısı olmuştur.<sup>149</sup>

Macaristan'daki Türkoloji çalışmaları, Gyula Németh'in yanında Budapeşte Üniversitesi'nde Türk Tarihi profesörlüğü yapmış ve Osmanlı iktisat tarihi hatıralarının, diplomatik ve paleografi alanlarının seçkin uzmanı olan Lajos Fekete döneminde de sürmüştür. Bir başka önemli isimde Lajos Ligeti'dir. Ligeti, Macaristan'da Türkoloji'nin daha geniş kapsamlı şekilde Altayist ekolünü kuran değerli bir Türkologdur. Ligeti'nin eserleri, 1939'dan itibaren Budapeşte'deki İç Asya

<sup>146</sup> Nyiri, **a.g.m.**, s.204

<sup>147</sup> Eren, **Türklük Bilimi..**, s.82-83

<sup>148</sup> Çolak, "*19. Yüzyıl..*", s.5

<sup>149</sup> Nyiri, **a.g.m.**, s. 204

Kürsüsü'nün çalışmalarına kaynaklık etmiştir.<sup>150</sup> László Rásonyi'de tanınmış bir Türkolog olarak Atatürk döneminde Türkiye'ye davet edilmiş ve 1935 yılında Ankara'da kurulan Hungaroloji Kürsüsü'nün profesörlüğüne atanmıştır. Rásonyi, 15 yıldan fazla bir süre Ankara'da çalışmış, Macar edebiyatı, Macar tarihi ve Türk-Macar ilişkilerinin araştırılması noktasında birçok uzman ve öğrenci yetiştirmiştir.<sup>151</sup>

Türkoloji Kürsüsü, hayatını bu alana adanmış değerli Macar Türkologlar sayesinde birçok alanda çalışmalar yürütmüştür. Ortaya konan eserler Türk dilinin, Türk tarihinin ve Türk kültürünün karanlıkta kalan yönlerinin açığa çıkarılmasını sağlamış ve geçmişten günümüze sıkı şekilde devam eden Türk-Macar kardeşliğinin gelişmesinde büyük faydası olmuştur. Ayrıca başlangıçta Vâmbéry'ye, hatta daha öncesine götürülebilecek Türkoloji geleneği, oryantalist bir bakış açısıyla şekillenmemiş, bağımsız bir Türkoloji ekolü oluşturacak şekilde, güçlü bir şekilde günümüze kadar gelişimini sürdürmüştür.<sup>152</sup>

---

<sup>150</sup> Nyiri, **a.g.m.**, s. 5

<sup>151</sup> Hazai, **Tarih Boyunca...**, s.28

<sup>152</sup> András Róna-Tas, **Türkoloji'ye Giriş**, Çev. İsa Sarı, Nobel Yayıncılık, Ankara-2013, s.9



## II. BÖLÜM

### MACARİSTAN'DA TÜRKOLJİ ÇALIŞMALARINA KATKI SAĞLAYAN MACAR TÜRKOLOGLAR VE ÇALIŞMALARI (1870-1945)

#### II.1. János Repiczky\* (1817-1855)

Repiczky, Macaristan'da Türkoloji alanında çalışan ilk bilim adamlarından birisidir. Türkolog ve Doğu dilleri uzmanı olan Repiczky, Bratislava'da dinî ilimler üzerine öğrenim gördükten sonra Tübingen Üniversitesi'ni 1842'de bitirmiştir. Burada dinî ilimlerin yanında Doğu dillerinden Arapça, Farsça ve İbranice de öğrendiği Repiczky, daha sonra Viyana'da Saray kütüphanesinin Doğu bölümünde çalışmıştır.<sup>153</sup> Budapeşte'ye döndükten sonra Doğuyla ilgili eserler üzerinde çalışmalarını yoğunlaştıran ve Türkçeyi de öğrendiği Repiczky, 1846 senesinde Budapeşte Üniversitesi'ne başvurarak burada Arapça, Farsça ve Türkçe öğretmek istemişse de bu arzusunu fakülte müdürü reddetmiştir. Fakat 1851'de Budapeşte Üniversitesi'nde Doğu Dilleri öğretim üyeliğine kabul edilen Repiczky, burada Türk dili ve edebiyat derslerine girmeye başlamıştır.

Repiczky, 1847 yılında Macar Bilimler Akademisi haberleşme üyeliğine seçilmiştir. Hemen ardından da 1849 senesinde Akademi kitaplığında kütüphane yardımcılığına atanan Repiczky, 1851'de Budapeşte Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü'nde doçent olmuştur. Burada Farsça ve Sanskritçe derslerinin yanında Türkçe dersleri vererek Türk Dili ve Edebiyatı derslerine katılmıştır.<sup>154</sup> Türkçe derslerinde kullanmak üzere bir gramer kitabı yazan Repiczky, kitapta XVII. ve XVIII. yüzyılda yaşamış Türk müelliflerinin eserlerinden seçmelere yer vermiştir.

---

\*Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

<sup>153</sup> Eren, **a.g.e.**, s.283

<sup>154</sup> Nyiri, **a.g.m.**, s.3

János Repiczky, kısa süren yaşamı boyunca Türk-Macar ilişkileri ile ilgilenmiş ve bu yüzden Türk kaynaklarının toplanmasına çok önem vermiştir. Macaristan'da Türk hâkimiyeti ile ilgili belgeleri Viyana'daki kütüphanelerden elde etmiştir. Bunların bir listesini de ortaya koymuştur. Ayrıca Naima gibi Türk tarihçilerin eserlerinden de özetler yayımlamıştır. Macaristan'ın çeşitli yerlerinde bulunan Türkçe belgeleri de Macarcaya çevirmiştir. Peşte Üniversitesi'nde birçok öğrenci yetiştiren Repiczky'nin öğrencileri arasında daha sonra 1870'te Budapeşte Üniversitesi'nde Türkoloji Kürsüsü'nü kuracak olan ünlü Türkolog Ármin Vâmbéry de bulunmaktadır.<sup>155</sup>

János Repiczky'nin ölümünden sonra Budapeşte Üniversitesi'nde Doğu Dilleri bölümünde Doğu dilleri ve Türkçe öğretimine ara verilmiştir. 1865'te ise Türkoloji alanında çalışmaya başlayan ve o dönemde yapmış olduğu İç Asya gezisinden dönen Vâmbéry, Repiczky'nin yerine Doğu Dilleri öğretmenliğine başlamıştır.

## **II.2. Antal Reguly\* (1819-1858)**

Antal Reguly, Vogullar ve Ostyaklar arasında yapmış olduğu dil çalışmalarıyla tanınmış olan Macar gezgini ve dil bilginidir. Reguly, Peşte Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi'nde okumuştur. 1839 yılının yaz aylarında Almanya'ya bir araştırma gezisi yapmıştır. Daha sonra da İskandinavya'ya gezi araştırmasına çıkmıştır. Araştırma gezilerine devam eden Reguly, Macar Bilimler Akademisi'nin maddi ve manevi desteğini de sağlayıp 1841 yılında Rusya'ya gitmiştir. Moskova'da iki yıl kalan Reguly, burada kendini geliştirdikten sonra Sibiryaya yolculuğuna çıkmıştır. Moskova'dayken Rusça öğrenen Reguly ayrıca Züryen, Çermiş, Mordvin ve Çuvaş dilleriyle uğraşmış, Ural bölgesi üzerine coğrafi, tarihi ve etnografik bilgiler de edinmiştir. Sibiryaya'da ağır koşullarda araştırmalar yapan Reguly, Macar Bilimler Akademisi'nin isteği üzerine Volga bölgesindeki dil çalışmalarına başlamıştır. Burada başlangıçta Çermişler arasında diyalektolojik

\*Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

<sup>155</sup> Eren. a.g.e., s.284

araştırmalar yapmış, sonrasında Mordvinler arasında çalışmıştır. Reguly, son olarak Çuvaşlar arasında diyalektolojik çalışmalar yapmıştır.

Reguly'in Rusya ve Sibirya'da yaptıęı arařtırmalar ve incelemeler çok faydalı olmuřtur. Fakat bu arařtırma gezileri Reguly'i bitkin bir duruma dūřurmūřtur. Macaristan'a dōnmesinden sonra çalıřmalarına devam edemeyen Reguly'nin çalıřmaları onun ōlūmūnden sonra Jōzsef Budenz tarafından yayımlanmıřtır.

### II.3. rmin Vāmbéry ( 1832-1913)

Macaristan ve Batı Avrupa'da Tūrkoloji'nin kurucusu olarak bilinen rmin Vāmbéry<sup>156</sup> 19 Mart 1832'de Budapeřte'nin kuzey batısında bulunan ve bugūn Çekoslovakya arazisi içine kalan Dunaszerdahely'de doęmuřtur.<sup>157</sup> Aile isimleri olan "Vāmbéry" (aslı Wamberger) Vāmbéry'nin būyūkbabasının Macaristan'a gō etmeden ōnce yařadıęı bir Alman kenti olan Bamberg'den gelmektedir. Bu isim zamanla deęiřerek, ailenin soyadı olmuřtur. (Bkz Ek-3)

Vāmbéry, dindar bir Musevi ailesinin çocuęu olarak dūnyaya geliřinden kısa sūre sonra babasını kaybetmiřtir. Vāmbéry'nin babası, çekingen bir karaktere sahip olan ve kitap okumayı çok seven bir kiřidir. Fakat erkenden yakalandıęı amansız hastalık olan koleraya yenik dūřmūřtur. Babasının ōlmesi, Vāmbéry ve annesinin būyūk bir geçim sıkıntısı içine dūřmesine neden olmuřtur. Vāmbéry, kūuk yařtayken bir gūn sol bacaęındaki bir aęrı ile uyanmıř ve kalça kemięinin kaydıęını ōęrenmiřtir. Bu tarihten itibaren total kalyama mahkūm olan Vāmbéry, fiziki rahatsızlıęını zihinsel uęrařlar ile tamamlamaya çalıřacaktır.<sup>158</sup> Vāmbéry, henūz 7 yařına basmadan Almanca ve Macarcanın yanında İbraniceyi okuyup yazmayı ōęrenmiřtir. Vāmbéry'deki bu yeteneęi keřfeden annesi, onu Yahudi getosunun

<sup>156</sup> Eren, s.326

<sup>157</sup> řerif Bařtav, " Tūrk Kūltūrine Hizmet Eden Macarlar Armin Vāmbéry( 1832-1913), **Makaleler-3**, Berikan Yayınevi, Ankara-2005, s.417

<sup>158</sup> Mim Kemal Őke, **Saraydaki Casus-Gizli Belgelerle Abdūlhamit Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Vāmbéry**, İrfan Yayıncılık, İstanbul-1998, s. 12-13

dışındaki bir Protestan okuluna kayıt ettirmiştir. Fakat bu özel okulun masraflarını karşılamayan annesi Vâmbéry'i okuldan almak zorunda kalmıştır. 3 yıl okula gidebilen Vâmbéry, 12 yaşında bir terzinin çıraklığını yapmaya başlamıştır. Vâmbéry'nin yabancı dillere karşı olan ilgisi ve kabiliyeti onun kısa süre sonra terzi çıraklığından ayrılıp, terzi çırağı iken biriktirdiği bir miktar para ile tekrar eğitimine devam etmeye yöneltmiştir. Vâmbéry, Bratislava'da Gimnazium'un üst sınıflarına kadar ilerleyebilmiş ve kendini geliştirerek başka öğrencilere ders vermeye başlamıştır. Almanca, Latince, İbranice ve Macarcayı çok iyi öğrenen Vâmbéry, Levi Efendi'nin oğluna ders verip onu eğitmiştir. Fakat hastalanmasından sonra Levi Efendi onu evden kovmuş ve iki hafta Manastır hastanesinde kalan Vâmbéry, ardından iyileşerek yaşlı bir adamın evinde işe başlamıştır. Vâmbéry, burada işe başladığında henüz 14 yaşındadır ve beş tane dil bilmektedir.<sup>159</sup>

Vâmbéry, yaz aylarında dünyayı görme ve dil pratiğini arttırmak amacıyla Viyana'ya, Prag'a ve diğer pek çok yere yaptığı yolculuklar sayesinde Gimnazium öğrencisi iken başlıca Avrupa dillerini öğrenmiştir.<sup>160</sup> 20 yaşına geldiğinde artık Türkçe de öğrenmiş olan Vâmbéry, pek çok dil bilen, bu dilleri konuşabilen, kendini geliştirmiş bir dereceye yükselmiştir.

Vâmbéry, öğrencilik yıllarındayken halk arasında Türkistan hakkında anlatılan hikâyeleri büyük bir ilgiyle dinlemekteydi. Macarlar ile akraba olan Türkistan'daki milletleri merak eden Vâmbéry, oradaki milletlerin dillerini öğrenmeye ve birgün o topraklara gitmeyi hayal ediyordu. Bu hayalini gerçekleştirmek isteyen Vâmbéry, Budapeşte'ye geri dönmüş ve Peşt'e yerleşerek burada Rusça, Danimarkaca, İtalyanca, Farsça ve İspanyolca dillerini, yazılan makaleleri okuyabilecek kadar ilerletmiştir.<sup>161</sup> Budapeşte günlerinde özel ders verip geçimini sağlayan Vâmbéry, artık ders veren ve saygın bir hayatı olan bir eğitmen olmuştur.

<sup>159</sup> Salih Yılmaz, "Armin Vâmbéry'nin Türkistan Seyahatnamesi ve Karakalpak Türklerine Dair Kayıtlar", **Bellekten**, C. LXIX, Sayı.255,Ağustos-2005, s.602

<sup>160</sup> Muslihittin Karakurd, " *Türklerin Dostları: Armin Vâmbéry* ", **Türk Kültürü**, Yıl. VIII, Sayı:88, Şubat-1970, s.276

<sup>161</sup> Yılmaz, **a.g.m.**, s. 602

Vâmbéry'nin Budapeşte'deki bu günleri sırasında onda Türklerle ilgili merak daha da artmıştır. Viyana'da tanıştığı Josef von Hammer ve Purgstal'ın tavsiyeleri üzerine Türkoloji bilimine daha da yaklaşan Vâmbéry, doğunun kendini çağıran sesine kulak vererek doğuda gitmeye karar vermiştir. Budapeşte Üniversitesi'nde 1846'da ilk kez Doğu Dilleri öğretimi János Repiczky önderliğine başlamıştır.<sup>162</sup> Vâmbéry, Repiczky'nin derslerine katılarak Türkçe ile ilgili birikimlerini arttırmıştır.<sup>163</sup> 1857 yılına gelindiğinde Baron Josef Eötvös'ün katkıları ve yardımları ile Vâmbéry'nin hayali gerçek olur ve hayatının 6 yılını geçireceği İstanbul'a doğru yola çıkmıştır.<sup>164</sup>

Macar Bilimleri Akademisi'nin maddi yardım sağladığı Vâmbéry, 1857'de İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a gelir gelmez pek çok Türk ile ilişki kuran Vâmbéry, ayrıca İstanbul'da yaşayan Dániel Szilágyi, Kmetty gibi Macarlar ile de temas kurmuştur. Çok önceden beri hayalini kurduğu ve tasarladığı amacını gerçekleştiren Vâmbéry, İstanbul'da yabancı dil dersleri vermeye başlamıştır. İstanbul'da Ahmet Efendi ile tanışan Vâmbéry, Nuri Osmaniye Medresesi'nde İslam akidelerini çok iyi öğrenmiş, Arapça ve Farsça dillerinin öğrenimini de kuvvetlendirmiştir. Bu sıralarda küçük bir Almanca-Türkçe cep sözlüğü yazmıştır. Yine bu sıralarda Peçevi tarihinin belirli bölümleri ile Feridun Bey'in Münşeati gibi konular üzerine birçok Macarca makale yazmıştır.<sup>165</sup> Özellikle İstanbul'da yaşayan elit tabakaya Fransızca dersleri veren Vâmbéry, 1859'da Rıfat Paşa'nın evinde tarih, coğrafya ve dil dersleri vermiştir. Bu sayede de İstanbul'da siyasi ve sosyal bir çevre edinerek ün sahibi olmuştur. Vâmbéry, bundan başka büyük devletlerin İstanbul elçilikleri ile temasa geçmiştir. Vâmbéry'nin İstanbul'da bu denli tanınan biri haline gelmesi ile bir çok dil bilmesi bazı gazetelerin dikkati çekmiştir. Viyana'da çıkan bir gazetenin İstanbul muhabirliğini yapmayı kabul eden Vâmbéry, İstanbul'da bulunduğu sıralarda buradaki kütüphanelerdeki yazma eserlerle uğraşmıştır.<sup>166</sup>

<sup>162</sup> Nyiri, **a.g.m.**, s.3

<sup>163</sup> Mehmet Gümüşkılıç, "*Macaristan Türkoloji'si Üzerine Bir Biyo-Biyografi Denemesi*", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 7/4, Fall-2012, Ankara-Türkiye, s.401

<sup>164</sup> Karakurd, **a.g.m.**, s 276

<sup>165</sup> Baştav, **a.g.m.**, s.418-419

<sup>166</sup> Eren, **a.g.e.**, s.326

1860 yılına gelindiğinde Macar İlimler Akademisi Vâmbéry'yi haberleşme üyesi seçmiştir. Bu sıralarda Vâmbéry, Macar İlimler Akademisi'ne Orta Asya'nın Avrupalı seyyahlar tarafından henüz iyi tanınmayan taraflarında Macarların akrabası bulunan kavimleri aramak için bir seyahat yapma teklifinde bulunmuştur. İsteddiği bu amacı gerçekleştirmek amacıyla, Orta Asya'da özellikle Doğu Türkçesi (Çağatayca) üzerine çalışmaya başlamıştır. Vâmbéry, Orta Asya Türkleri üzerine yapmış olduğu çalışmaların ardından oluşturduğu "*Abuşka Çağatay Lügati*" nin tercümesini Macar İlimler Akademisi'ne göndermiştir. Vâmbéry, nin bu eseri daha sonra 1862'de József Budenz tarafından işlenmiştir. Vâmbéry'nin yapmış olduğu araştırmalar, Macarların karanlık tarihinin ancak Orta Asya'da yapılacak araştırmalar sonucunda aydınlanacağını göstermekteydi. Vâmbéry, İstanbul'dayken Orta Asya'dan buraya gelen pek çok seyyahın ve hacıdan bu yörelere ait bilgiler topluyordu. İstanbul'daki rahat hayatını bırakarak içindeki emellerini gerçekleştirmenin hayali içinde 1861'de Macaristan'a geri dönen Vâmbéry, Macar İlimler Akademisi'nde Türkiye ile ilgili bir konferans vermiştir. Macaristan'dayken Macar dilinin kökenleri üzerine bir araştırma yapmak istediğini tekrar yineleyen Vâmbéry, Akademi yönetim kurulunu da bu araştırmanın önemine inandırarak, bu kurumun kendisine sağladığı 1.000 florin yardımı sağlayarak Orta Asya gezisi için 1863'te yola çıkmıştır.<sup>167</sup>

Vâmbéry, İstanbul'dayken kendisine verilen "*Reşit Efendi*" adıyla 1863'te Mekke'den dönen kervanlara katılarak önce İran'a, oradan da Orta Asya'daki Hive ve Buhara Hanlığı'na kadar gitmiştir. Vâmbéry, bu seyahatinde bölge halkının sevgisini kazanmıştır. Hive halkı onu "*İstanbullu derviş*" diye tanımıştır.<sup>168</sup> Burada birkaç hafta kaldıktan sonra Herat'a kadar giden Vâmbéry, oradan tekrar İran'a dönerek İran Şahı'ndan büyük bir nişan almıştır. Vâmbéry, bu gezisi sırasında bir Molla ile tanışmıştır. Bu Molla onun gerçek kimliğini öğrendiği halde ondan ayrılmayarak peşinden gitmeye devam etmiştir. İshak Molla adındaki bu Tatar, sonraları Macar İlimler Akademisi'nin hizmetlileri arasına girmiş ve buraya pek çok faydası olmuştur. Orta Asya gezisinin ardından Tahran'da yaklaşık üç ay kalan Vâmbéry,

<sup>167</sup> Öke, a.g.e., s.19-20

<sup>168</sup> Thierry Zarcone, **Yasak Kent Buhara (1830-1888)**, Çev. Ali Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul-2013, s.51s

burada gezi sırasında tutmuş olduğu notları düzenlerken, gizlice Arap alfabesi ile fakat Macarca tuttuğu notlarını da sıraya koyarak düzene sokmuştur. 6 Nisan 1864'te Budapeşte'ye gitmeden önce İstanbul'a uğrayan Vâmbéry, burada Sadrazam Ali Paşa'yı ziyaret etmiştir. Ali Paşa'nın isteği üzerine Vâmbéry, ona Orta Asya'daki anılarını ve Orta Asya'nın bilinmeyen yönlerini anlatmıştır.

Vâmbéry, Orta Asya'daki gezisinin ardından 1864'te Macaristan'a dönmüştür. Onun gezisi sırasındaki pek çok deneyimi ve notları Macaristan'a döndükten sonra büyük bir yankı uyandırmıştır. Macar İlimler Akademisi başkanı Kont Emil Desewffy'in Vâmbéry hakkındaki övgülerine rağmen, bilim çevrelerince bazı eleştirilere de maruz kalmıştır.<sup>169</sup>

Vâmbéry'nin Orta Asya gezisi onun daha da ün sahibi bir araştırmacı olmasını sağlamıştır. Vâmbéry'nin Orta Asya'daki gözlemleri, İngiltere'nin bölgedeki politikaları nedeniyle büyük bir ilgi görmüştür.

Macaristan'a dönmesinin ardından özellikle 1865-1885 yılları arasındaki dönem, Vâmbéry'nin akademik yaşamındaki en verimli dönemi oluşturmaktadır. Bu dönem içerisinde Orta Asya ve Türkoloji ile ilgili birbiri ardına yayımladığı incelemeler, sadece Macaristan'da değil, Türkiye, İngiltere, Fransa ve Almanya'da da yayımlanmış, bu eserler Vâmbéry'e o dönemim en büyük Şark uzmanı olma özelliğini kazandırmıştır.<sup>170</sup> Vâmbéry, 1862'de Çağatayca alanındaki eserinin ardından 1867'de de " *Īagataische Sprachstudien: Enthaltend grammatikalischen Umriss, Chrestomathie und Wörterbuch der Īagataischen Sprache* " adlı eserinde bu konuyu işlemiştir. Vâmbéry, bunun yanında özellikle Macarların kökeni konusunda genellikle Türk asıllı olma ve ortak bir tarihi geçmişe sahip oldukları düşüncesinin ardında durmuş, Macarların Fin-Ugor kökeninden gelmediği tezini ispat etmeye çalışmıştır.<sup>171</sup> Vâmbéry, özellikle Macarların kökeni ve dili konusunda dönemin

<sup>169</sup> Öke, s.26

<sup>170</sup> Öke, s.30-31

<sup>171</sup> Baştav, **a.g.m.**, s.420-421

\* Ugor-Türk Savaşı hakkında tartışmalar halen günümüzde devam etmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Melek Çolak, "Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde Macar Türkoloji'si ve Ugor-Türk

büyük bilim adamlarından József Budenz ile büyük tartışmalara girmiştir. Budenz, Altay Dilleri ve özellikle Türk dili alanında değerli çalışmalar yapmış, bunun yanında Macarcada kullanılan eski Türkçe sözlerin Çuvaş özellikleri taşıdığını ortaya koyan önemli bir bilim adamı olarak Macaristan'da tanınmaktaydı.<sup>172</sup> Vâmbéry ile Budenz arasındaki Macar dilinin kökeni tartışmaları XIX. yüzyılın ikinci yarısında daha da artmış ve bu tartışmalar bilim çevrelerince "*Ugor-Türk Savaşı*"\* olarak adlandırılmıştır.

Budapeşte Üniversitesi'nde Türk dili ve edebiyatı derslerine giren János Repiczky'nin ölümünden sonra bu bölümde ders vermek amacıyla Ármin Vâmbéry görevlendirilmiştir. Vâmbéry, 1864'ten itibaren halefi József Thúry ile birlikte yürütmüş olduğu Türkoloji çalışmaları ile, Macarcanın Türkçeye yakın olduğunu savunmuştur. Bu çalışmaların ışığında Türkoloji ilk defa sistemli bir bilim dalı olarak 1870'de Macaristan'da kurulmuştur.<sup>173</sup>

Vâmbéry, çalışma hayatı boyunca Türkoloji alanında sayısız makalenin yanında 38 kitap ve birçok broşür yazmıştır. Bu çalışmalarının pek çoğu da yabancı dillere çevrilerek çeşitli ülkelerdeki Türkoloji çalışmalarına da kaynaklık etmiştir. Vâmbéry, Türkoloji çalışmalarının yanında, Türklüğe hizmet etmeyi kendine vazife edinmiştir.<sup>174</sup>

Vâmbéry'nin, 1870 yılında "*Uigurische Sprchmonumente und das Kutadgu Bilik*" (Uygur Dili Anıtları ve Kutadgu Bilig) adlı önemli bir çalışması yayımlanmıştır. Bu çalışmada Vâmbéry, "*Kutadgu Bilik*" in Uygur harfleriyle yazılmış Viyana yazmasını kullanmıştır.<sup>175</sup> Bunun yanında 1871'de "*Asya'da Rusya'nın Kuvvet Durumu*" adlı çalışması Macarca ve Almanca olarak çevrilirken, "*Central Asia and Anglo-Russian Frontier question*" (Orta Asya ve Anglo-Rus Sınır

---

*Savaşı*", IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri, C.1, Aralık-2011, Muğla, s. 527-541

<sup>172</sup> Hasan Eren, "*Geçmiş Bakan Yalnız Bir Ulus:Macarlar*", **Tarih ve Toplum**, Sayı.215, Kasım-2001, s. 337

<sup>173</sup> Çolak, **a.g.m.**, s.5

<sup>174</sup> M. Tayyip Gökbilgin, "*Türkoloji ve Macaristan*", **Milliyet Gazetesi**, 15 Kasım-1970, s.2

<sup>175</sup> Eren, **Türklük Bilimi..**, s.327



Sorunu) adlı eseri 1873'te İngilizce, Fransızca, Almanca dillerine çevrilmiştir. Vâmbéry, 1882'de etimolojik açıdan fevkalade bir eseri olan "*Macarların Menşei*" , "*A Magyarok Eredete*" adlı çalışmasını neşrettikten sonra, 1885'te "*The Coming Struggle for India*" (Hindistan İçin Yaklaşan Mücadele) adındaki çalışması bilim dünyasına kazandırmıştır. Vâmbéry'nin bu çalışması da altı dile çevrilmiştir. Türk ırkının etnolojisi ve etnografyası bakımından, 1885'te Almanca olarak yayımlanmış olan "*Das Türkenvolk*" (Türk Halkı) adlı eseri Vâmbéry'nin 1885'e kadar yazılarının tümünü kapsayan geniş bir içeriğe sahip eseridir. Bu eserde, Türk sınırları dışında kalan Türk kavimleri ve Rus edebiyatı hakkında verdiği bilgiler geniş bir yer tutmaktadır. Vâmbéry, daha sonra Türk Kaptan-ı Deryası Seydi Ali Reis'in Afganistan ve Hindistan hakkında yazdığı seyahatnamesini(1553-1556) İngilizceye çevirmiş, Özbek şairi Muhammed Salih'in "*Die Scheibanide*" adlı destanını da 1885'te neşrederek önemli bir çalışmayı bilim dünyasına sunmuştur. 1891 yılında ise "*Altosmanische Sprachstudien*" (Alto Manik Dil Çalışmaları) adlı araştırma eseri ise bugün dahi önemini koruyan değerli bir çalışmadır.<sup>176</sup> Vâmbéry'nin etimoloji hakkındaki fikirleri Türk dili üzerine yazılan sözlüklerin artmasından sonra daha da önem kazanmıştır.

Türkoloji'yi dünyaya tanıtan ve Türkoloji tarihinde büyük bir yere sahip olan Vâmbéry'nin eserleri, sadece dönemiyle sınırlı kalan eserler olmayıp, etkileri ve geçerliliği hala günümüzde de devam eden önemli çalışmalardır. Macar Türkoloji'si onun sayesinde büyük bir hamle yaparak gelişmiştir. Yalnız Macarlar değil, başta İngilizler ve Almanlar olmak üzere pek çok ülke Türkiye'yi ve Türk kavimlerinin Vâmbéry'nin değerli eserleri sayesinde öğrenmiştir. 1894'teki "*His Life and adventures*" (Hayatı ve Maceraları) ve 1905'teki "*Küzdelmeim (Mücadelelerim)*" gibi kitapları dünya çapında etki yapmış önemli eserleridir.

1864'ten itibaren Budapeşte Üniversitesi'nde önce konferansçı olarak, sonra da 1870'te Türkoloji Kürsüsü'nün kurulmasının ardından bu kürsüde ilk Türk dili profesörü olarak görev yapan Vâmbéry, 1905'te emekliye ayrılana kadar Macar İlimler Akademisi'nin asli üyesi, birçok yabancı ülkenin cemiyetinde nişan sahibi

<sup>176</sup> Karakurd, a.g.m., s.279

olan ve yabancı ilim cemiyetlerinde bir bilim adamının erişebileceği bütün iftihar payelerini kazanmış bir seviyeye ulaşmıştır. Dönemin İngiliz ve Fransız sarayları olmak üzere pek çok yerde kendisine karşı bir sempati beslenmiştir. Vâmbéry, 15 Eylül 1913'te geride binlerce sayfalık eserlerinin bulunduğu bir hazine bırakarak vefat etmiştir.<sup>177</sup>

#### II.4. József Budenz (1836-1892)

József Budenz, aslen Alman kökenli olan Macar dilcisidir. Budenz, Almanya'nın Marburg ve Göttingen üniversitelerinde öğrenim görmüştür. Viyana'da A. Boller ve Berlin'de W. Schott gibi meşhur âlimlerin yanında çalışmış ve onlardan Ural-Altay dilleri ve özellikle Türkçe, Moğolca hakkında değerli bilgiler edinmiştir. 1858 yılında Macaristan'a yerleşen Budenz, 1863 yılında Macar Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmiştir. 1868'de Budapeşte Üniversitesi'nde doçent olmuştur. 1872 senesinde de aynı üniversitede Altay dilleri profesörlüğüne getirilmiştir. Altay Dilleri Kürsüsü dünya üniversitelerinde kurulun ilk Altayistik kürsüsüdür. Kendisinin Ugor dilleri ile ilgili de pek çok çalışması bulunmaktadır. Fin-Ugor karşılaştırmalı dil biliminin kurucuları arasında yer alır. Macar ve Ugor dilleri arasındaki yakınlığa önem vermiş ve bu dillerde müşterek olarak kullanılan 996 tane kelimeyi karşılaştırmıştır. Budenz, Macarcada kullanılan eski Türkçe kalıntılarla ilgi de kıymetli çalışmalar yapmıştır. "*Macarcadaki eski Türkçe alıntılarının Çuvaşça özellikleri taşıdığı*" görüşüyle bu yolda yeni bir çığır açmıştır.

Budenz'in Ugor dilleri alanında yaptığı çalışmaları ve yazıları bu alanda çığır açmıştır. Bu alandaki pek çok çalışmasının ardından "*Magyar-Ugor összehasonlító szótár*" (Macar-Ugor Karşılaştırmalı Sözlük) adlı büyük eserini meydana getirmiştir. Budenz'in çalıştığı diğer bir alan "*Altay Dilleri*" olmuştur. Bu alandaki çalışmalarda, Macarcada kullanılan eski Türkçe alıntılarla uğraşmıştır. Budenz, 1867'de Ármin Vâmbéry'nin Ural-Altay dillerine ilişkin düşüncelerini eleştirmiştir. Budenz

---

<sup>177</sup> Baştav, a.g.m., 420

Macarcanın Fin-Ugor kökenli bir dil olduğu görüşünü savunurken, Ármin Vâmbéry, Macarcanın Türk kökenli bir dil olduğu görüşünü savunmuştur. İşte 1870'li ve 1880'li yıllara damgasını vuran bu tartışma "*Ugor-Türk Savaşı*" olarak bilinmektedir.

Budenz, 1879-1892 yılları arasında Macar Bilimler Akademisi'nde Macar Türkologların yazılarını yayımladığı "*Nyelvtudományi Közlemények*" (Dilbilim Bültenleri) dergisini çıkarmıştır. Budenz, yaptığı bu önemli çalışmaların yanında Zsigmond Simonyi, Bernát Munkácsi, Ignác Kúnos gibi değerli Türkologları da yetiştirmiştir.<sup>178</sup>

## **II.5. Bernát Munkácsi\* (1860-1937)**

Bernát Munkácsi, Doğu dillerine ve özellikle Türkçeye karşı büyük bir ilgisi bulunan Macar dil bilginidir. Munkácsi, Budapeşte Üniversitesi'nde J. Budenz, Zs. Simonyi ve Ármin Vâmbéry gibi tanınmış bilginlerin derslerine devam etmiştir. 1885'te Votyaklar arasında yapmış olduğu gezide zengin veriler ve bilgiler toplamıştır. Bu gezi ardından, Votyak dilinin sözlüğünü yazmış ve Votyak halk edebiyatı örnekleri de yayımlamıştır. Munkácsi, 1888'de Vogullar arasında da bir gezi yapmıştır. Bu gezide toplandığı Vogul halk edebiyatı örneklerini yayımlamış, ayrıca büyük bir Vogul sözlüğü de yazmıştır.

Munkácsi, Votyakça ve Vogulca gibi dillerin yanında Tatarca ve Çuvaşça alanında da çalışmalar yürütmüştür. Munkácsi, çalışmalarına başladığı ilk yıllardan itibaren Türkçe alıntılar üzerine çalışmıştır. Bu çalışmalarında, eski etimolojileri yeni bilgilerle bütünlediği gibi, yeni etimolojilere de yer vermiştir. Ayrıca, Munkácsi Türkçede kullanılan yabancı sözlerle de uğraşmıştır.

---

\*Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

<sup>178</sup> Eren, a.g.e., s.124-125

Munkácsi, Türkoloji alanında Keleti Szemle dergisinin redaktörü olarak tanınmıştır. Bu dergide Kúnos'da çalışmıştır. Ancak Munkácsi, bu derginin gelişmesinde en önemli paya sahip olmuş ve bu derginin Munkácsi'nin eseri sayılmaktadır.<sup>179</sup>

## II.6. József Thúry (1861-1906)

József Thúry, 1861 yılında Csepel adasının en güney yakasında bulunan Makád köyünde dünyaya gelmiştir. Thúry pek geçim sıkıntısı çekmeyen orta halli bir ailede dünyaya gelmiştir. (Bkz Ek-4)

Thúry, ilkokulunu doğduğu köyde, ortaokulu da Kunszentmiklós'ta, liseyi ise Budapeşte'de tamamlamıştır. Okul yıllarında başarılı bir öğrenci olan Thúry, öğretmenleri tarafından da sevilen birisi olmuştur. Thúry'nin Türk diline olan ilgisi de daha lise yıllarında başlamıştır. "*A Közep-Azsiái Török Nyelv Ísmertetesei*" (Orta Asya Türkçesi Üzerine Tetkikler) adlı eserinde dediği gibi Doğu dilleri ve edebiyatının, Macar ana tarihi bakımından araştırılmasına onu teşvik eden Körösi Csoma'nın çalışmaları olmuştur.<sup>180</sup>

Thúry, 1877 yılında henüz 16 yaşındayken Halas'ta bulunduğu dönemde başkalarına okutmak üzere "*Margaritae Rorum e Poëtica*" adındaki bir matbaada yazdığı "*Van'uşa'nın Rüyası*" adlı bir Mordvin türküsü ile hatalı bir şekilde yazdığı iki Türkçe şiir yazmıştır. Ardından 10. sınıfa giderken, B. Erödi ve G. Szentkatolnai Bálint tarafından yazılan Türk gramerlerini büyük bir gayretle öğrenmiştir.

1880 yılında üniversiteye başlamış olan Thúry, okul yıllarındayken Macar ana tarihi ve karşılaştırmalı dil bilimi derslerine de katılmış, genellikle Türk ve Fin-Ugor dillerine önem vermiştir. Thúry ayrıca bu dillerin yanında Arapça ve Farsça

<sup>179</sup> Eren, s. 229-230

<sup>180</sup> Gyula Németh, **J. Thury**, Çev. Ziya Tugal, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1950, s.4

gibi dillerle de uğraşmıştır.<sup>181</sup> Doğu dilleriyle çok yakından ilgilenmiş, bunun yanında Almanca, Fransızca, İngilizce ve Rusçada öğrenmeye başlamıştır. Üniversite döneminde Thúry, "*Uygur, Çağatay ve Osmanlı Türkçesi Lehçelerinin Aralarındaki Benzerlik ve Ayrılıklar*" adlı bir makale yayımlayarak, bu konuyla ilgili önemli bir çalışma oluşturmuştur. Henüz lisedeyken Türk filolojisine büyük bir ilgi ile yaklaşmaya başlayan Thúry, sonraki yıllarda bu konuda önemli çalışmalar yürüten Türk dili uzmanı olan Ármin Vâmbéry'e yaklaşmıştır. Üniversite yıllarında bir çok bilim adamından etkilense de, en çok Ármin Vâmbéry'den etkilenmiştir. Vâmbéry'nin "*A Magyarok Eredete*" (Macarların Menşei) adlı çalışması Macaristan'da büyük bir tartışmanın fitilini ateşlemiş, Macar dilinin Fin-Ugor kökenli olduğunu savunan kesim ile Macarların kökenini Türklerde arayan grup arasındaki tartışmalar, ilmi çalışmalarına yeni başlayan Thúry'i olumsuz etkilemiştir. Fakat Thúry, bu olumsuz duruma rağmen Vâmbéry ile sıkı bir yakınlık kurmuş, hatta onun çalışmalarına da katılarak Almancadan Macarcaya bazı çeviriler yapmıştır. Büyük bir şevkle Vâmbéry'nin çalışmalarını takip eden Thúry, ilk yazısını 1883'te "*Egyetemes Philologiai Közlöny*" (Umumi Filologya Belleteni) dergisinde "*Ethnologiank Modszerei*" (Etnologyamızın Metotları) başlığı altında yayımlamıştır.

Thúry, o zamanın en büyük tartışması olarak geçen "*Ugor-Türk Savaşı*" konusunda J. Budenz'in öznel bir yaklaşım ile Macarların Fin-Ugor kökenli olduğu tezini savunduğunu düşünmüştür. Thúry, Budenz'in bu tezinin yanlış olduğunu düşünerek Vâmbéry'nin Macar dilinin Türk kökenli olduğu tezinin nesnel bir bakış açısı altında işlendiğini düşünerek ona destek vermiştir. 1884'te Egyetemes Philologiai Közlöny dergisinde "*Az Ugor-Magyar Theoria*" (Ugor-Macar Nazariyesi) adlı eserinde Vâmbéry'nin tezini savunan bir çalışma ortaya çıkarmıştır. Bu çalışması Budenz tarafından "*Turcologiam*" başlıklı yazısıyla tenkit edilmiştir.<sup>182</sup>

Thúry'nin ilmi açıdan değerli çalışmalar yapması, bu geçiş dönemi eserlerinin ardından olmuştur. Bu dönemde Türkçe ile ilgili ilmi çalışmalara hız vermiş ve Türkçeyi daha da iyi kavramıştır. Thúry, bu çalışmalarını daha da ileriye götürmek

<sup>181</sup> Eren, a.g.e., s.316

<sup>182</sup> Németh, a.g.e., s. 7-8

amacıyla, 1884 yılının yaz aylarında A. Treford ve ailesinin yardımları ile İstanbul'a bir seyahate çıkmıştır. İstanbul'a gelmesinin ardından buradaki Türklerin yaşayışını öğrenmiş, pek çok yeri gezmiş ve önemli araştırmalar yapmıştır. Yaklaşık 4 ay süren bilimsel araştırma gezisi, Thúry'nin çalışmalarına yeni bir ufuk getirmiştir. İlmi olarak yaptığı ilk değerli çalışmasını İstanbul seyahatinin sonrasında 1885 yılında "*A Török Szokincs Apologiaja*" ( Türk Söz Hazinesi Müdafaaanesi) başlığı altında Egyetemes Philologiai Közlöny dergisinde yayımlamıştır. Thúry, bu eserinde o zamana kadar hiç kullanılmamış olan Ahmet Vefik Paşa'nın Osmanlı ve Şeyh Süleyman Efendi'nin Çağatay lügatlerinden faydalanmıştır. Bu eserlerden faydalanmak için iyi bir Osmanlıca gerektiren bu iki eserden yola çıkarak oluşturduğu eseri ile Vâmbéry'nin tezine destek veren Thúry, Türk-Macar dil akrabalığı tezini savunmaya devam etmiştir. Çalışmalarına devam eden Thúry, 1884'te İstanbul'dan getirdiği bir yazmayı değerlendirerek Akademiai Ertekezese'kte "*A Kasztamuni-i Török Nyelvjárás*" (Kastamonu Türk Ağzı) adında bir makale yayımlamıştır.<sup>183</sup>

1885'te Vâmbéry'nin tavsiyesi ile Budapeşte Ticaret Akademisi'nde açılan Doğu Dilleri Bölümü'nde Türk dili öğretmenliğine başlamış, daha sonra kuzey Macaristan'da yaşayan Palóclar arasına bir araştırma gezisi düzenlemiştir. 1887'de Nagykörös Lisesi'nde öğretmen olarak görev almış, ertesi yıl Kiskunhalas Lisesi'ne geçiş yaparak burada Macarca ve Latince öğretmenliği yapmıştır. Thúry, sevgi ile gönülden bağlı olduğu ailesine hitaben 1884-1890 tarihleri arasında yazdığı ve halen Halas lisesinin kütüphanesinde saklanan mektuplar, kendisi tanımak ve biyografisini yapabilmek için önemli birer belge niteliği taşımaktadır.

Thúry'nin hayatı ilmi çalışmaları bakımından dört devreye ayrılabilir. 1880 yılından sonraki dönemde Türk-Macar dil akrabalığı üzerinde durmuş, 1880'li yılların sonu ve 1890'lı yılların başlarında Osmanlıca tercümele yapmış, 1890 yılların sonlarına kadar Macar yurt tutuşunun bininci yıl döneminin yaklaştığı dönemde Macar ana tarihi ile meşgul olmuş ve 1900'lü yıllarda ise sadece Türkoloji araştırmalarına zaman ayırmıştır.

---

<sup>183</sup> Eren, a.g.e., s.316

Thúry'nin Macarların ana tarihi hakkında yürüttüğü araştırmaları önemli sonuçlar vermiştir. "*Kronikaink és a Nemzeti Hagyomány*" (Kironiklerimiz ve Milli Anane) adlı çalışması Irodalomtörténeti Közlemények'in 1894 tarihli cildinde yayımlanmıştır. Bunun yanında Thúry, Konstantinos Porphyrogenetos'a göre Macarların İran'a, daha doğrusu Ermenistan'a göç etmiş bir kolu olan ve Kafkas dağları sırtlarının güneyinde, Tiflis'in doğusunda bulunan Savardlar hakkında, Arap, Fars ve Ermeni yazarların da bahsettiklerini ortaya koymuştur. Onun bu keşfi, Macar ana tarihi araştırmaları bakımından en güzel ve en önemli keşiflerden birisi olmuştur. Thúry'nin buna dair yazdığı "*A Magyaroknak Szavarti-Aszfali'neve*" (Macarların Savarti-Asfali İsmi) adlı makalesi Szazadok'un 1897 tarihli cildinde yayımlanmıştır. Bu araştırmalardan, J. Marquart'a ilham kaynağı olmuş, Marquart Savardların Ermenistan'a 750-760 yılları arasında göç ettiklerini ortaya çıkarmıştır.<sup>184</sup>

Thúry, Türkoloji çalışmalarına Çağatayca ve Osmanlı Türkçesi üzerine yoğunlaştırmıştır. Behçetü'l-Lügat, Seng-lâh ve Abuşka lügatleri üzerinde çalışan Thúry, "*Abuska Lugati czimü çağataj szótár*" adlı eseriyle Çağatay Sözlüğü üzerine değerli bir eser oluşturmuştur.<sup>185</sup> Thúry, çok tartışılan konulardan biri olan Sekellerin Menşei konusunu da işlemiş, bu konuda yazdığı "*A Szekelyek Eredete*" (Sekellerin Menşei) adlı makalesi Erdelyi Muzeum (Erdel Müzesi) dergisinin 1898 tarihli cildinde, ikinci makalesi de "*Meg Egyszer a Szekelyek Eredeteröl*" (Gene Sekellerin Menşeiine Dair) başlığı altında, aynı derginin bir yıl sonraki sayısında yayımlanmıştır.

Thúry, 1900'lü yıllar ile Türkoloji alanındaki çalışmalarına ağırlık vermiştir. Örneğin, 1903'te Keleti Szemle dergisinin 4. cildinde yayımlanan "*A Khazar Ís'a Meltosagnevröl*" (Hazar Dilindeki İşa Rütbe Adına Dair) adlı makalesinde, eski Türk dillerinde büyük bir rütbenin adı olan "*Şad*" kelimesinin Müslüman yazarların Hazarlar hakkındaki kayıtlarında rastlanan "*işa, işan, abşad*" çeşitleri gereğince "*işad*" olarak okunacağını ispat etmiştir. 1904'te "*A Közep-Azsiái Török Irodalom*"

<sup>184</sup> Németh, a.g.e., s. 25

<sup>185</sup> Gümüşkılıç, a.g.m., s.400

(Orta Asya Türk Edebiyatı) başlıklı makalesinde de çok fazla araştırılmamış olan Orta Asya Türk edebiyatı tarihini anlatarak bu alanda önemli bir çalışma ortaya koymuştur.

Thúry, Osmanlı Türk Filolojisi alanında da değerli çalışmalar yürütmüştür. "*Török Nyelvemlekek a 14. Szazad Vegeig*" (14. Asır Sonlarına Kadar Türk Dili Yadigârları) adlı makalesi, 1390 tarihli "*İskendername*" adlı eseri tanıtan ve eski Türk edebi eserlerinin bilinmesini sağlayan değerli bir çalışmadır.<sup>186</sup>

Macar Bilimler Akademisi 1903 yılında onu haberleşme üyeliğine seçmiştir. Thúry ayrıca, Osmanlı tarih kitaplarında geçen Macarlarla ilgili bölümler üzerine çalışmıştır. Thúry gençlik yıllarında "*Macarca-Türkçe karşılaştırmalı sözlük*" yazmayı düşünmüş ve büyük çabalardan sonra kaleme aldığı bu sözlüğü basılmak üzere 1889 yılında Macar Bilimler Akademisi'ne vermiştir. Budenz, Macar Bilimler Akademisi'nin 1891 Kasım ayında yapılan oturumunda bu sözlüğün kitap olarak basılmasını önermişse de, sözlüğün basımı yapılmamıştır. Daha sonra ise Zoltán Gombocz bu sözlük üzerine verdiği bir raporla eserin Macar Bilimler Akademisi'nin yazmalar kitaplığı için satın alınmasını sağlamıştır.

1906 senesinde Ármin Vámbéry'nin emekliye ayrılması üzerine Budapeşte Üniversitesi, Thúry'yi Doğu Filolojisi Bölümü'ne atamıştır.<sup>187</sup> Fakat Thúry, 1906'da en verimli dönemini geçirdiği sırada mide rahatsızlığı yüzünden ölmüştür. Thúry'nin ölümü, Türk filolojisi ile Eski Osmanlıca ve Orta Asya Türkçesi sahasındaki çalışmaların yarım kalmasına neden olmuş, bunun yanında özellikle Macar Türkoloji'si için büyük bir kayıp olmuştur.

## II.7. Ignác Kúnos (1862-1945)

Ignác Kúnos, 22 Eylül 1862'de Debrecen'in Hajdusámson kasabasında doğmuştur. Liseyi Debrecen'de bitirdikten sonra Budapeşte Pázmány Peter

<sup>186</sup> Németh, **a.g.e.**, s. 25-30

<sup>187</sup> Gümüşkılıç, **a.g.m.**, s.400



Üniversitesi'nde Hungaroloji ve Türkoloji bölümlerini okumuştur. Kúnos, burada Türkoloji bölümüne büyük katkısı olan Vâmbéry'den Türkçe, Osmanlıca, József Budenz'den de Uygurca ve Çağatayca öğrenmiştir. Kúnos, Macar İlimler Akademisi'nin de üyeleri olan hocaları, József Budenz, Ármin Vâmbéry ve Ignác Goldzieher'in teşvikiyle Anadolu diyalektlerini ve halk dilini araştırmak için Macar İlimler Akademisi'nin bursuna başvurmuştur. 1885 yılının ilkbaharında bursu kazanan Kúnos, araştırma yapmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'a gelmiştir.<sup>188</sup> 1885'te İstanbul'a gelen Kúnos, burada Ahmet Vefik Paşa ile tanışmıştır. Ahmet Vefik Paşa, Kúnos'a Türkçe'yi öğrenme yollarını göstererek "*Lehce-i Osmanî*" (Osmanlı Lehçesi) ile birlikte bazı kitaplar vermiştir. İstanbul'da kaldığı sürede Arapça ve edebiyat dersleri alan Kúnos, ayrıca Anadolu'nun farklı bölgelerine üç defa gezi düzenlemiştir. Bu geziler sırasında Bursa, Eskişehir, İzmir, Aydın, Konya, Samsun ve Trabzon gibi farklı yörelere giderek burada çeşitli ağızlar üzerinde incelemeler yapmıştır.<sup>189</sup> Kúnos özellikle Türk ağızları ve Türk halk edebiyatı alanındaki eserleriyle ün salmıştır.<sup>190</sup> 1889'da Sultan Abdülhamit'ten Mecidiye nişanının üçüncü rütbesini ve gümüş imtiyaz madalyasını alan, 1925'te Türkiye'ye yaptığı hizmet için Encümen-i Tetkik tarafından fahri üyelik ünvanı verilen Kúnos'un, Türkoloji alanında Vâmbéry, Budenz ve Munkácsi ile tanışması ona yeni ufuklar açmış; Anadolu'ya gelerek halk hikâyelerini, masal, fıkra, türkü, karagöz oyunları, kısacası halk edebiyatının pek çok ürününü derlemeye başarmıştır. Kúnos, yapmış olduğu bu araştırmaları sayesinde Türkler ile Macarlar arasındaki kültürel köprüleri keşfetmiştir. Kúnos, Kütahya halkının 1848 Macar Özgürlük Savaşı'nın ardından yıllarca burada yaşamış olan Kossuth ve askerleri hakkında çeşitli hikâyeler ve efsaneler bildiğini görmüş, Kütahya türkülerinde de Macar beylerinden sık sık söz edildiğine şahit olmuştur.<sup>191</sup>

Macaristan'a döndükten sonra Pázmány Peter Üniversitesi'nde ve Doğu Ticaret Akademisi'nde hocalık yapmaya başlayan Kúnos, zamanla yaptığı değerli çalışmaların neticesinde profesörlüğe yükselmiştir. Gerek Türkçe yayımlanan

<sup>188</sup> Szilárd Szilágyi, **Ignác Kúnos-Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara-2007, s.47

<sup>189</sup> Mustafa S. Kaçalın, " *Ignác Kúnos* ", **DİA**, C.26, Ankara-2002, s. 376-377

<sup>190</sup> Eren, **a.g.e.**, s.40

<sup>191</sup> Çolak, "*19. Yüzyıl..*", s.5

eserleri gerekse verdiği konferanslar nedeniyle Türkiye'de çok iyi tanınan Kúnos, uzun hayatı boyunca birçok önemli eser vermiştir. Derlemiş olduğu mani, türkü, ninni, bilmece ve daha pek çok bilgiyi toplayarak Anadolu'da zengin bir halk edebiyatı malzemesinin varlığını ortaya koyan Kúnos, dil bilimi çalışmalarının yanı sıra özellikle Avrupa'da bu araştırma alanına yönelen ilk kişi olması yönünden önemli bir Türkologdur. Üç Karagöz Oyunu, Osmanlı-Türk Halk Edebiyatı, Türk Halk Hikâyeleri, Anadolu'dan Resimler, Köroğlu Destanı, Şeyh Süleyman Efendi'nin Çağatayca-Osmanlıca Sözlüğü, Osmanlı Türkçesi Gramer, Yarkent Türkleri Hakkında, Kırk Dört Türk Peri Masalı, vb. daha birçok değerli çalışmaya imza atan Kúnos, 7 Ocak 1945'te ölmüştür.<sup>192</sup>

## **II.8. Imre Karácson (1863-1911)**

Ünlü Macar tarihçisi ve Türkolog olan Imre Karácson, 19 Şubat 1863'te Veszprém'de doğmuştur. Soylu bir aileye mensup olan Karácson, ilk ve orta öğreniminden sonra Katolik din eğitimi görmüştür. Hemen ardından da 1885'te Győr'de rahip olarak göreve başlamıştır. 1888'de teoloji alanında doktorasını yapan Karácson, iki yıl sonra Győr Ruhban Okulu'nda müdürlüğe tayin edilmiştir. Daha sonrada tarihe, coğrafyaya ve edebiyata dair büyük bilgilere sahip olan Karácson, Macar Bilimler Akademisi'nin tarih-coğrafya şubesinin üyeliğine seçilmiştir.

Karácson, Macaristan'daki Osmanlı hâkimiyeti dönemine büyük ilgi duymaktaydı. Bu sebeple Türkçeyi iyi derecede öğrenmiş ve ardından 1902 yılında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Türk dili ve edebiyatı üzerine araştırmalarda bulunan Karácson, burada bazı Türk bilim adamlarıyla da arkadaşlık kurmuştur. Karácson'un Macaristan'a geri dönmesinin ardından 1907 yılında Macaristan Akademisi tarafından Macar tarihinin Osmanlı dönemi üzerine incelemelerde bulunması için görevlendirilmiştir. Bu görev dâhilinde İstanbul'da araştırmalar yapan Karácson, İstanbul'daki kütüphanelerde ve camilerde Türkçe el yazmalarını incelemiştir. Ayrıca

---

<sup>192</sup> Kaçalın, a.g.m., s.377

Karácson, arşivlerde araştırma yapabilen nadir bilim adamlarından birisi olmuştur. Arşivlerde araştırmalar yapan Karácson, öncelikle Topkapı Sarayı ve daha sonra Babıâli Hazine-i Evrakı'nda çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalarını doğrultusunda Osmanlı dönemine ait çeşitli belgeler, tapu-tahrir ve maliye defterlerinden zengin bilgiler toplayan Karácson, bu belgelerin bir kısmını yayımlamıştır

İstanbul'daki araştırmaları sırasında özellikle Tarih-i Osmanî Encümeni'nin kuruluşu ve arşivlerde yeni düzenlemelerde Karácson'un bilgileri Türk bilim adamlarına fayda sağlamıştır. Karácson, ayrıca Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Babıâli'deki toplantılarına da katılmıştır. Karácson'un derin bilgisi, birçok dile hâkim olması, samimi ve dostça davranışları Türkleri, Türk tarihini ve edebiyatını sevmesi, İstanbul'da pek çok kişi tarafından hoşgörüyü karşılanmıştır. Karácson'un, "*XI. ve XII. Yüzyılda Macarlar*", "*Müslümanlık ve Hıristiyanlık*", "*XVIII. Yüzyılda İki Türk Diplomatının Macaristan Üzerine Verdiği Bilgiler*", "*Doğu'dan Son Dönem Türk Yazarlarının Eserlerine Örnekler*", "*Türk Seyyahı Evliya Çelebi'nin Macaristan Yolculukları*", "*Türk-Macar Arşivi 1534-1789*" gibi pek çok önemli çalışması yayımlanmıştır. Ayrıca Ali Emiri Efendi, Necip Asım, İkdam gazetesinden Ahmet Cevdet Bey gibi dostlara sahip olması onun Türk meslektaşlarıyla ne kadar iyi diyalog halinde olduğunu göstermektedir.

Karácson, yapmış olduğu çalışmalarına daha Türkiye'ye gelmeden başlamıştır. İstanbul gazete ve mecmualarının Macaristan'la ilgili Türkçe bazı makaleleri Macarcaya çeviren Karácson, Türkiye'ye geldikten sonrada tercüme faaliyetlerine devam etmiştir. "*Evliya Çelebi Seyahatnamesi*"nin Macaristan'ı anlatan VI. ve VII. ciltlerini, Osmanlı tarihlerinden seçtiği bazı parçaları, Hazine-i Evrak'ta bulunan Rakoczi'nin evrakları ve Osmanlı zamanında Macaristan'ın mali idaresine ait bir külliyyatı kendi diline kazandırmıştır. Türk arşivleri hakkındaki ilk ciddi makaleyi yazan Karácson, bunun yanında Türkçe makaleler de yazmıştır. Fakat bu eserler Karácson'un İstanbul'da yaptığı araştırmalar sırasında yakalandığı hastalık sebebiyle ölmesinin ardından yayımlanma imkânı bulmuştur.<sup>193</sup>

<sup>193</sup> Attila Çetin, "*Karácson Imre(Emeric)*", **DİA**, C.24, İstanbul-2001, s.379-380

## II.9. Zoltán Gombocz (1877-1935)

18 Haziran 1877'de Macaristan'ın batı sınır şehri olan Sopron'da dünyaya gelen Gombocz, Budapeşte Üniversitesi'nde okumuştur. Gombocz, yirmi üç yaşında iken Macaristan'ın seçkin okullarından biri olan Eötvös Koleji hocalığına getirilmiştir.<sup>194</sup> 1903-1904 yıllarında Leipzig, Paris, Uppsala ve Helsinki'de fonetik ve gramer alanında çalışmalar yapan Gombocz, 1905 yılında da Macar Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmiştir. (Bkz Ek-5)

Gombocz, 1914'te Kolozsvár Üniversitesi'nde Ural-Altay dilleri profesörlüğüne getirilmiştir. Bu görevde 1920 yılına kadar kanal Gombocz, 1921 yılında Budapeşte Üniversitesi'nde Macar dili kürsüsüne atanmış, 1927-1928 öğretim yılında da Berlin Üniversitesi'nde ders vermiştir.

Gombocz, çalışmalarını yürüttüğü bu dönemde, sadece Macar dili alanında çalışmakla kalmamı, özellikle Altayistik ve Türkoloji alanlarında da önemli çalışmalar yürütmüştür. Gombocz, 1906'da küçük bir Çuvaşça sözlük yayınlanmıştır. Gombocz'un bu alandaki en önemli çalışması "*Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*" (Macar Dilindeki Bulgar-Türk Alıntı Sözlüğü) adlı çalışması olmuştur. Bu eser, yazarın Macar ve Türk dilleri alanındaki sağlam bilgi ve gözlemlerine dayanmaktadır. Gombocz, bu eserle Macar ve Türk dilleri arasındaki ilişkileri aydınlatmakla kalmamış, aynı zamanda Türk diyalektlerinin ve özellikle Çuvaşçanın ses yapısını da ana çizgileriyle ortaya koymuştur. Gombocz'un bu eseri Türkoloji çevrelerince büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Bu çalışmalarının yanında Gombocz, Altay Dilleri üzerine de çalışmıştır. Gombocz'un "*Macarcada Yurt Kuran Aşamadan Önce Türkçe Kökenli Sözcükler*" üzerine yazdığı eseri bu alanda yapılmış önemli bir çalışmadır.<sup>195</sup>

<sup>194</sup> Hasan Eren, "Zoltán Gombocz", *DİA*, C.14, İstanbul-1996, s.112

<sup>195</sup> Nyiri, *a.g.m.*, s. 5

Bu değerli Türkoloğun en büyük eseri ise, "*Magyar etymologiai szótár*" (Macar dilinin etimolojik sözlüğü ) olmuştur. János Melich'le yazmış olduğu bu eser 1914 yılından itibaren yayımlanmaya başlamıştır. Bu çalışmasının yanında Türk Grameri ile ilgili birtakım sorunlar üzerinde duran Gombocz'un eserleri iki ciltte toplanmıştır. Türkologla ilgili olarak diğer pek çok Macar Türkolog da eserlerinde Gombocz'a yer vermiş ve eserlerini incelemiştir.<sup>196</sup>

## II.10. Gyula Németh (1890-1976)

Macaristan Türkoloji ekolünün en tanınmış simalarından ve Türkologlarından biri olan Gyula Németh, 2 Kasım 1890'da Orta Macaristan'da yer alan Solnok ilinin Karcag kasabasında, fakir bir terzi ustasının çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.<sup>197</sup> Ailenin 3 erkek çocuğundan en küçüğü olan Németh, üstün bir zekâya sahip olduğunu daha çocukluk yıllarında göstermiş, okula gitmeden okuma-yazmayı öğrenmiştir.<sup>198</sup> (Bkz Ek-6)

Çocuk yaşlardan itibaren çalışkanlığı ve özellikle yabancı dillere karşı olan ilgisi nedeniyle dikkatleri üzerine çeken Németh, ilkokulda ve ortaokulda birinciler arasına girmeyi başarmıştır. Liseye başladığı yıllarda Almanca, Latince ve Yunanca öğrenen Németh, çalışma hevesi ve disiplinli bir çalışma ile lise yıllarında da birinciler arasına girmeyi başarmıştır. Lise yıllarında Etnografya alanında başarılı çalışmaları olan İstván Györffy ile tanışmış, Györffy'in tavsiyesi üzerine Türk filolojisi alanına olan ilgisi artmıştır. 14 yaşına geldiğinde de Türkçe öğrenmeye başlayan Németh, özel ders vererek biriktirdiği paranın ardından bir turist kafilesi İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a geldiğinde Türklerden gördüğü yakınlık onun Türkçeye ve Türkiye'ye olan ilgisini daha da arttırmıştır. Németh, bu deneyiminin ardından bir sene sonra tekrar Türkiye'ye gelmiş ve bu defa İzmir ve Aydın'a kadar

<sup>196</sup> Eren, **Türklük Bilimi..**, s.165-166

<sup>197</sup> György Hazai, "*Gyula Németh*", **Németh Armağanı**, Haz. Janos Eckmann-Agah Sırrı Levend-Mecdut Mansuroğlu, TDK Yayınları, Sayı.191, Ankara-1962, s.1

<sup>198</sup> Hamit Zübeyir Koşay, "*Gyula Németh (2 Kasım 1890-15 Aralık 1976)*", **Bellekten**, C.XLI, Sayı.161, Ocak 1977'den ayırbaşım, Ankara-1977, s.179

gitmiştir.<sup>199</sup> Türkiye gezisi sırasında Türkçe konuşabilen bir Macar Türkoloğu olduğu öğrenilince her yerde kardeş olarak karşılanmış ve yardım görmüştür. Hayatının bu bölümünde Németh'in önünde yeni ufuklar açılmıştır. İstanbul'u görmesi, İstanbul ağzı ile Türkçe konuşabilmesinin yanında Türk öğretmenlerinin yanında kalarak eski edebiyat dili hakkındaki bilgilerini de arttırmıştır. Anadolu'ya yaptığı gezilerin etkisiyle Türk-Macar ilişkileri ve Türkoloji alanında çalışmalarını derinleştirmeye karar veren Németh, bilimsel çalışma alanı olarak da Türk filolojisinin araştırılmasını başlıca hedef olarak belirlemiştir.<sup>200</sup> Türkiye'ye yaptığı geziler sırasındaki notlarını ve deneyimlerini Budapesti Hirlap gazetesinde çıkan "Kisáziában" (Anadolu) adlı ilk yazısında bahsetmiştir. Liseyi iyi bir derece ile bitiren Németh, üniversiteye başlamadan önceki yaz, Kırım'a bir gezi düzenlemiştir. Kırım'da Tatar aydınları ile tanışan Németh, burada gördüklerini yine Budapesti Hirlap gazetesinde yayımlamıştır.

Németh, 1909 yılına gelindiğinde Budapeşte Üniversitesi'ne kaydolmuştur. Burada Alman ve Macar filolojilerini takip etmeye başlamış, fakat kendine çalışma sahası olarak da Türkoloji'yi seçmiştir. Eötvös Collegium'da Géza Bartomek ve Zoltán Gombocz gibi profesörlerin yanında çalışmıştır. Budapeşte Üniversitesi'nde Ármin Vámbéry, Ignác Goldziher, János Horváth, Ignác Kúnos'un derslerine katılmıştır. Németh, hocaları içerisinde en çok Gombocz'un tesiri altında kalmıştır. Öğrenci olarak hocalarının büyük takdirini kazanan Németh, 1910 yılında Milletlerarası Orta ve Doğu Asya Kurumu'nun maddî imkânlarıyla Kafkasya'ya gitmiş ve burada "*Balkar ve Kumuklar*" üzerine çalışmıştır. Németh'in Kumukça üzerine yaptığı araştırmalar büyük bir boşluğu doldurmuştur.<sup>201</sup>

Németh, 1911 ve 1912 senelerinde bir süre Leipzig'de Hans Stume'nin yanında çalışmalar yapmış ve 1913-1914 öğretim yılında da Leipzig, Berlin ve Kiel Üniversiteleri'ne devam etmiştir. Buralarda Georg Jakob ve Hans Stumme'nin yanlarında incelemelerde bulunmuştur. Bunlardan başka Martin Hartmann, Wilhem

<sup>199</sup> Nuri Yüce, Gyula Németh Hayatı ve Eserleri, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, XXII'den Ayrıbasım, İstanbul-1981, s. 299

<sup>200</sup> Koşay, **a.g.m.**, s.180

<sup>201</sup> Eren, **a.g.e.**, s. 233

Wundt ve Karl Brugmann'ın derlerine de girerek Yeni Gramerciler okulunun dilbilimi sahasında yaptığı yenilikler üzerine bilgiler edinmiştir. Almanya'ya gitmesinin akabinde Fransa, İtalya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya da bilimsel geziler yapmıştır. 1912 yılında Milletlerarası Ortadoğu ve Asya Kurumu'nun desteğiyle Rusya'da bir geziye çıkmıştır. Bu gezisinde Németh, Ufa'da hayat süren Çuvaşlar ve Başkurtlar arasında dolaşarak ağız malzemeleri toplamıştır. 1914 yılında ise Sibiry'a'da yaşayan Türkler arasında dil çalışmaları yapmak istemişse de I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine bu isteğini gerçekleştirememiştir. Németh'in bu çalışmaları Budapeşte'deki profesörler tarafından dikkatle izlenmekteydi ve bu bilim adamını geleceğin önemli Türkologları arasında görmekteydiler.

Budapeşte Üniversitesi konseyi, Budapeşte Doğu Dilleri Bölümü'ne, Ármin Vámbéry'nin ölümü üzerine başka bir profesör atamamıştır. Bu bölümün ismi daha sonra Türkoloji Kürsüsü olarak değiştirilmiş ve bölüm çalışmalarını bu isimle sürdürmüştür. Türkoloji Kürsüsü'ne 1914'te üniversiteyi bitiren, doktorasını yaptıktan sonra 1916 yılında profesör olan Németh atanmıştır. Kendisi 1918 yılında ise ordinaryüslüğe yükseltilmiştir.<sup>202</sup>

Üniversitedeki çalışmalarının yanında Németh, bilimsel teşkilatçılık işini de yarım bırakmamıştır. Onun teşebbüsü ile 1920 yılında Körösi Csoma Derneği'ni kurulmuştur.<sup>203</sup> Macarların ana yurdunu bulmak üzere Asya'da bir geziye çıkan ve Tibet'te ölen Macar bilgini Körösi Csoma'nın ismini taşıyan bu dernek, Macaristan'da Doğu bilimleri ve özellikle Türkoloji sahasında önemli vazifeler üstlenmiştir. Ayrıca "*Körösi Csoma-Archivum*" (Körösi Csoma Arşivi) dergisini dünyanın en mühim Türkoloji dergilerinden birisi hâline getiren Németh, bundan başka Macar Dilcilik Kurumu, Macar Etnografya Kurumu, Macar Tarih Kurumu ve Minerva Kurumu'nun yönetim kurulu üyeliğini de yapmıştır.<sup>204</sup> Onun Türklük bilimi üzerine yaptığı çalışmalar bilim çevrelerinin büyük takdirini kazanmıştır. Bunun neticesi olarak Németh, 1922 yılında Macar Bilimler Akademisi haberleşme üyeliğine seçilmiştir.

---

<sup>202</sup> Yüce, **a.g.e.**, s.230

<sup>203</sup> Hazai, **a.g.e.**, s.6

<sup>204</sup> Yüce, **a.g.e.**, s.230-231

Bu çalışmalarının yanında 1928'de "*Bibliotheca Orientalia Hungarica*"<sup>205</sup> dizisini başlatan Németh, 1930 yılında Türk Filoloji Enstitüsü'nü kurmuş, 1931'de Ugor-Fin Kurumu'na muhabir üye seçilmiştir. 1937'de Corvin Çelenk ödülünü almıştır. 1938'de Estonya bilginleri şeref üyesi, 1938'de Millî Bilim Kurulları ve Enstitüleri Federasyonu Başkan Yardımcısı, aynı yıl Macar Topluluğu Bilimi Enstitüsü Müdürü olmuştur. 1948 yılında en büyük devlet ödülü olan Kossuth'un birinci derecesini kazanmıştır. 1949 yılında Macar Bilimler Akademisi Dil ve Edebiyat Kolu Başkanlığına ve Macar Bilimler Akademisi Başkanlığı Konseyi Üyeliğine getirilmiştir. Budapeşte Üniversitesi'nde iki defa dekanlık bir kere de rektörlük (1947-1949) yapmıştır. 1932-1933 öğretim yılında dekan olduğu dönemde üniversite reform tasarısını bizzat kendisi hazırlamıştır. Bu tasarı, Macar üniversitelerinde modern bir öğretimin tesis edilmesinde önemli bir adım olarak kabul edilir. 1950 senesinde Budapeşte Belediye Meclisi üyeliğine seçilmiş, 1951'de Macar Halk Cumhuriyeti madalyasının dördüncü derecesini almış ve Macar Dil Enstitüsü Müdürlüğü'ne getirilmiştir. 1954 yılında Bulgar Bilimler Akademisi üyeliğine, 1955'te Berlin'deki Alman Bilimler Akademisi üyeliğine, 1957'de de Türk Dil Kurumu şeref üyeliğine seçilmiştir. Aynı yıl Royal Asiatic Society ve Societas Altaica'ya üye olmuştur. 1973'te ise Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. kuruluş yıl dönümünde Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından kendisine şeref diploması verilmiştir.<sup>206</sup>

Németh'in yıllar süren bilim ve eğitim çalışmaları sonrasında ortaya çıkardığı Türkoloji çalışmaları, Macar Türkoloji çalışmalarında yeni bir çığır açmıştır. Onun çalışmaları sayesinde, Macar tarihi ve Tür-Macar Münasebetleri güvenilir bulgular eşliğinde açıklığa kavuşmuştur. Németh'in uzun yıllar çalışarak ortaya çıkardığı ilk eseri 1930'da "*Yurt İşgal Eden Macarların Teşekkülü*" adlı makalesi olmuştur. Bu eserden sonra Türkoloji alanında sayısız makale ve kitap yayınlamaya devam etmiştir.<sup>207</sup>

---

<sup>205</sup> Nyiri, **a.g.m.**, s.5

<sup>206</sup> Gümüşkılıç, **a.g.m.**, s.387

<sup>207</sup> Şerif Baştav, "*Macar Türkoloğu Gyula Németh(1890-1976)*", **Makaleler-3**, Berikan Yayınevi, Ankara-2005, s. 443



Németh, eski Macar yazısının Orhun-Yenisey Türk oyma yazısından alınıp geliştirildiğini ispat etmiştir. Bu yazıların Erdel'deki Székely'liler tarafından cümle kapılarının alınlığında kullanılmıştır. Ayrıca sınır boylarına yerleştirilen Székely'lilerin Türk olduklarını da ispat etmiştir.

Németh, çalışmalarını oluştururken çok yönlü kaynaklar hakkında araştırmalar yaparak eserlerini oluşturmuştur. Genel dil bilimi, Türklerin ve Macarların tarih öncesi dönemi, Türk kavimlerinin etnografya ve folkloru, Osmanlı edebiyatı, Rumeli'deki Türk ağızları v.b. pek çok konuya eserlerinde yer vermiştir.<sup>208</sup> Németh ayrıca, Hunlar, Avarlar, Macarlar, Göktürkler, Peçenekler, Kumanlar ve Bulgarlar gibi eski Türk kavimlerinin tarihi ve dili ile ilgili konular üzerinde durmuş, bu konularla ilgili değerli makaleler yazmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: "*Die Rätsel des Codex Cumanicus*", "*Die Köktürkischen Grabinschriften aus dem Tale des Talas in Turkestan*", "*Zur Erklärung der Orchoninschriften*", "*Der Volksname Türk*", "*A Magyar Népnév, A Magyar Törzsnevek*", "*A Hunok Nyelve*", "*Attila és Hunyai*", "*Hunok és Magyarok*", "*A Zárt e Bolgar-Török Jövevényoszavainkban*", "*Kunok Neve és Eredete*".<sup>209</sup> Yaptığı çalışmalar arasında Türklerin eski çağı ve anayurdunun neresi olduğu hakkında değerli fikirleri de önemli bir yer tutmaktadır. "*A Törökség Őskora*" (Türklerin Eski Çağı) adlı yapıtında Türklerin anayurdunun Orta ve Doğu Asya'da değil, Batı Asya'da Altay ve Ural dağlarının düzlüklerinde aranması gerektiğini savunmuştur. Bir diğer önemli makalesinde de, "*Az Uráli és Török Nyelvek Ősi Kapcsolata*" (Ural ve Türk Dillerinin En Eski Bağları) eski Türk dilleri hakkında önemli tespitlerde bulunmuştur. Kendisi Macar-Türk ilişkilerinde önemli bir yer tutan Çuvaşça ve Yakutça ile ilgili de mühim araştırmalar yapmıştır. Yakutçanın fonetiğini ortaya koyarak, Çuvaşça'dan Yakutça'ya kadar Türkçenin eski, yeni bütün dallarıyla meşgul olmuş, ele aldığı her karmaşık meseleyi ciddi bir şekilde işlemiştir.

Németh, Türk dilinin grupları arasında Oğuz grubunun zengin dil malzemesi bakımından en çok araştırılmaya elverişli bir alan olduğunu kabul etmiştir. Bu alanla

<sup>208</sup> Koşay, **a.g.m.**, s.185-186

<sup>209</sup> Yüce, **a.g.e.**, s.232

ilgili olan "*Das Ferah-name des İbn Hatip.Ein Osmanisches Gedicht aus des 15. Jahrhundert: Le Monde Oriental 13 (1919), 145-84*", incelemesinde eski Osmanlıcanın dil özelliklerini doğru bir şekilde tespit etmiştir.

Németh'in üzerinde önemle durduğu ve adından söz ettirdiği bir başka araştırması da Balkan Türkçesi ve diyalektiği üzerine olmuştur. Németh, uzun yıllar bu sahada araştırmalar yapmış ve pek çok değerli çalışma ortaya çıkartmıştır. Onun bu değerli çalışmaları Türkoloji tarihinde ayrı bir yer tutmuştur. Bu çalışmalarında, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin ağız özelliklerinden yola çıkarak, onların Anadolu'nun hangi bölgesinden Bulgaristan'a gelmiş olduklarını tespit etmiştir. Ayrıca Doğu Karadeniz ağızlarındaki fonetik şekillerle Rumeli ve özellikle Bulgaristan ağızlarındaki birçok şeklin benzer olmasından hareketle, Doğu Karadeniz'den Rumeli'ye, eski zamanlarda göçlerin olduğu konusunda tespitlerde bulunmuştur. Balkan ağızları alanındaki çalışmaları arasında "*Zur Einteilung der Türkischen Mundarten Bulgariens*" (Bulgaristan Türk Lehçelerinin Sınıflandırılması) (Sofia 1956) adlı eseri özel bir yer tutmaktadır. Bulgaristan'da yaptığı gözlemlerin bir eseri olan bu eserde, Bulgaristan'da konuşulan Türk ağızlarının iki kola ayrıldığını ortaya koymuş ve Balkan ağızlarının kökeni üzerine bilgi vermiştir. Bunun yanında "*Traces of Turkish Language in Albania*" (Arnavutluk'ta Türk Dili İzleri) başlıklı yazısında da Balkan Türkçesi bakımından değerli bir çalışmadır.<sup>210</sup>

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi sahalarında da önemli çalışmalara imza atan Németh, Türkçenin ses yapısının Arap alfabesindeki bazı eksiklikler dolayısıyla özellikle Latin harfleriyle yazılan metinlerde daha iyi tespit edilebildiği görüşünü savunmuştur. Bu nedenle Transkripsiyon metinleri üzerinde durarak, XVI. yüzyılda yaşayan Macar şairi Bálint Balassa'nın Türkçe şiirlerini değerlendirmiştir.

Onun çalışmaları yalnız Türkoloji alanıyla sınırlı kalmamıştır. Dil bilimindeki sağlam ve derin kültürüne dayanarak ara sıra Türkoloji'ye yakın alanlarda da araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalara örnek olarak "*Eine Wörterliste der Jassen*,

<sup>210</sup> Eren, a.g.e., s.238; Yüce, a.g.e., s.233

*der Ungarländischen Alanen*" adlı, Rusçaya da çevrilmiş olan eserini örnek gösterebiliriz. Bu eserde Németh, 1957'de Budapeşte Milli Arşivi'nde bulunan Alanca bir yazmayı incelemiştir. 1442'de yazıldığı tahmin edilen bu belgeyi inceleyen Németh, Macaristan'da Kumanlarla birlikte Alanların da Kumanca konuştukları inancının yanlış olduğunu ve Macar kaynaklarında "*Jász*" adıyla bilinen Alanların XV. yüzyılda Macaristan'da Alanca konuştuklarını ortaya çıkarmıştır.

Németh, Türkoloji alanında yapmış olduğu çalışmaların yanında, Macaristan'da Türkoloji'ye katkı sağlayan Türkologların yaşamlarını ve çalışmalarını da değerlendirmiştir. Örneğin, 1934 yılında "*Thúry József 1. tag Emlékezete*" adlı eserinde, ünlü Türkologlardan olan Thúry'nin yaşamını özetlemiş ve belli başlı çalışmalarını gözden geçirmiştir. Aynı şekilde, "*Gombocz Zoltán*" adlı eserinde de Macar dil bilgini Gombocz'un yaşamını ana hatları ile vermiş, Türkoloji açısından bilimsel yayın ve çalışmalarını değerlendirmiştir.<sup>211</sup>

Kendisi de değerli bir Türkolog olan Németh, değerli bir bilim adamı ve araştırmacı kimliğinin yanı sıra pek çok Türkolog ve Tarihçi de yetiştirmiştir. Sadece Macaristan'da değil, ülkemizden de önemli Türkologların yetişmesini sağlamıştır. Bunlara örnek verecek olursak: Lajos Ligeti, Janos Eckmann, László Rásonyi, Lajos Katona, Petar Miyatev, İstván Tálasi, Ödön Schütz, György Györffy, Ferenc László, György Hazai, Zsuzsa Kakuk, Tibor Halasi-Kun, İstván Mándoky Kongur, İstván Vásáry gibi değerli Macar Türkologları yanında, B. Çobanzade, Ragıp Hulusi Özdem, Hamit Zübeyr Koşay, Hasan Eren, İbrahim Kafesoğlu, Şerif Baştav gibi ülkemizin önemli Türkologlarına da hocalık yapmıştır.<sup>212</sup>

Németh, doğduğu Karcag kasabasının XIII. yüzyılda Macaristan'a gelen Kumanların merkezi olmasından dolayı kendisini Kuman Türklerinden sayan Nemeth'in bazı yazılarında "*Török Janos*" ve "*Johann Török*" adlarını kullandığı bilinmektedir. Gyula Nemeth; sadece makale ve kitaplarıyla değil, "*Acta Linguistica Academia Scientiarum Hungaricae*", (Macar Bilimler Akademisi Dil Dergisi) "*Acta*

<sup>211</sup> Eren, s.240-241

<sup>212</sup> Yüce, a.g.e., s.233

*Orientalia Academia Scientiarum*" (Doğu Bilimler Akademisi Dergisi), "*Hungaricae Körösi Csoma-Archivum*", (Macar Körösi Csoma Arşivi) "*Bibliotheca Orientalis Hungarica*", (Macar Doğu Araştırmaları) "*Turán*" (Turan) gibi yönettiği ve çıkardığı ilmî dergilerle, yetiştirdiği birçok öğrenciyle, ilmî sohbetleriyle Budapeşte'yi Türkoloji'nin merkezi hâline getirmiştir.<sup>213</sup>

Yapmış olduğu onlarca değerli araştırma ile Macaristan'daki Türkoloji ekolünün en büyük isimleri arasına girmeyi başaran Németh, Türkoloji çalışmalarının Macaristan'da ve Avrupa'da gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Kendinden sonraki pek çok Türkologa da örnek olan Németh için Türk Dil Kurumu, Németh'in 70. doğum yıl dönümünde yerli ve yabancı Türkologların katılımı ile 1962'de "*Németh Armağanı*" adıyla bir armağan yayımlamıştır. Bunun yanında, "*Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*" (Macar Doğu Bilimler Akademisi Dergisi) dergisinin 11. ve 12. ciltlerinde Németh'e 70. yıl dönümü armağanı olarak sunulmuştur.

Türkoloji'ye bu denli faydası olan Németh'in Türkoloji alanındaki çalışmaları ve yayınları göz önüne alınarak, Türk Dil Kurumu tarafından 1958 yılında kendisini şeref üyeliğine seçmiştir. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yıl dönümünde Hükümetimiz tarafından Németh'e şeref diploması verilmiştir.<sup>214</sup>

Hayatı boyunca Türkoloji'ye sayısız makale ve kitap kazandıran, Türk-Macar İlişkileri'ne büyük katkısı olan, ayrıca Macaristan'da ve Avrupa'da Türkoloji'nin tanınmasını sağlayan büyük Türkolog ve bilim adamı Gyula Németh, 14 Aralık 1976'da, 87 yaşındayken hayata veda etmiştir.<sup>215</sup>

---

<sup>213</sup> Gümüşkılıç, **a.g.m.**, s.387

<sup>214</sup> Eren, **a.g.e.**, s.240

<sup>215</sup> Yüce, **a.g.e.**, s.234

## II.11. Lajos Fekete (1891-1969)

Türk tarihi ve paleografyası dalında uzman olan Macar tarihçi ve arşivist Lajos Fekete (Louis), 12 Haziran 1891 tarihinde Macaristan'ın başkenti olan Budapeşte'nin kuzeybatısında yer alan Komárom Megye iline bağlı Tardos( Tardosbánya) kasabasında doğmuştur. Lajos Fekete çocukluk yıllarının ardından yüksek öğrenimini Budapeşte Pázmány Peter Üniversitesi Tarih ve Latin Filolojisi bölümlerinde sürdürmüştür. Başarılı bir öğrenim sürecinden sonra ise 1914 yılında "*A vármegyei tisztikar a XVI-XVII. Században*" (XVI-XVII. Yüzyıllarda İl İdaresi Görevlileri) başlıklı teziyle doktor unvanını almıştır. (Bkz Ek-7)

Akademik alanda yoğun çalışmalarının olduğu bir dönemde I. Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle öğrenimini yarıda bırakarak, subay olarak doğu cephesine sevk edilmiştir. Savaş devam ederken alayı ile Rus askerlerine esir düşmüştür. Esir olarak tutsak alındıktan sonra, Sibiry'a'nın ücra ve soğuk yerlerinden biri olan ve savaşta esir alınanların alıkonulduğu Krasnoyarsk yakınlarındaki bir esir kampına gönderilmiştir. Fekete'nin Türk Tarihi ve belgelerine olan ilgisi ve arşiv belgelerine dayanarak yapılan her türlü çalışmanın sağlam temelini oluşturabilecek paleografya dalında adının anılmasını sağlayacak gelişmenin temelleri işte burada atılmıştır. Fekete, burada esir Osmanlı askerlerinden Türkçe öğrenmiş ve 1920 yılında esir kampından kurtulmuştur.

Lajos Fekete, Macaristan'a dönüşünden kısa bir süre sonra Budapeşte'de Devlet Arşivi'nde Türk belgelerini incelemeye başlamıştır. Kısa zamanda Osmanlı diplomatiği ve paleografyası alanında geniş bir bilgiye sahip olmuş, daha sonraki çalışmalarına arşivci, tarihçi ve Türkolog olarak devam etmiştir. Fekete, Türkoloji alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Fekete'nin, o dönemlerde ortaya koyduğu en önemli eseri kuşkusuz 1926'da basılan "*Einführung in die osmanisch-türkische Diplomatie der türkischen Botmassigkeit in Ungarn*" ( Macaristan'da Türk Egemenliği Dönemi'nde Osmanlı-Türk Diplomasisine Giriş) adındaki paleografik eseridir. Bu eser, 1924–1925 yıllarında Zichy ailesinin özel arşivi, Debrecen ve Gyöngyös arşivlerindeki Türkçe toplu belgeler, Dresten, Berlin ve Rákóczi

Aspremont arşivlerinde yaptığı inceleme ve derlemelerden oluşmaktadır. Bu eser yayımlandığında Macaristan'da ve Türkiye'de ilim çevrelerince büyük yankı uyandırmıştır. . Dünya Savaşı'nda sonra büyük bir kısmı Macaristan ile Türkiye ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki ilişkileri ele alan, Viyana ve Macaristan arşivlerinden 21 belge Lajos Fekete'nin "*Bevezetes a Hodoltsag török diplomatikajaba*" (Türk İşgali Diplomatiğine Giriş) adlı eserinde ele alınmıştır. Bu çalışma da 1926 yılında Budapeşte'de yayımlanmıştır. Bu yayım, benzer çalışmalardan ve orijinal çalışmalardan oluşmaktadır.<sup>216</sup>

Bu eserin ardından çalışmalarına devam eden Fekete'nin diğer bir önemli eseri, 1932'de basılan ve Prens Nikolaus Esterházy'nin aile arşivindeki belgelerden oluşan "*Türksch Schriften aus dem Archive des Palatins Nicolaus Esterházy 1606–1645*" ( Palatinus Miklós Esterházy'nin arşivindeki Türkçe belgeler 1606–1645) adlı eseridir. Bu eserde de, XVII. yüzyılın önde gelen ailelerinden biri olan Macar asilzade ailesinin eline geçen Osmanlı belgelerinden önemli olan kısımlarının transkripsiyonunu ve Almanca çevirisini, diğer kısmının ise özetini vermiştir. Ortaya koyduğu bu çalışma, Türk kamu idaresi ile XVII. yüzyıl Osmanlı-Macar münasebetlerine ışık tutması açısından büyük önem taşımaktadır.

Fekete'nin ortaya koyduğu çalışmalarının yanında yapmış olduğu diğer bir önemli çalışmada Türk arşivlerinde düzenlemeler yapmasıdır. 1936-1937 yılları arasında Türkiye'de bulunan Fekete, Osmanlı Arşivi'nde ve Başbakanlık Arşivi'ni düzenlemiştir. Aynı zamanda Türkiye'de bulunduğu süre zarfında İstanbul Üniversitesi'nde de arşivcilik konusunda dersler vermiştir. Fekete'nin Türkiye'de bulunduğu 1936–1937 yılları arasında yapmış olduğu en önemli arşivcilik çalışmalardan birisi de örnek bir tasnif sistemi gerçekleştirmesidir. Fekete'nin kendi adıyla anılan tasnifi modern arşiv sistemine olan "*provenience*"\* (provenans) sistemine göre arşiv malzemeleri işlem gördükleri tarihlerdeki asli düzeni içerisinde fonların parçalanmadan korunup tasnif edilmesi prensibine göre yürütülmekteydi.

<sup>216</sup> **Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete'nin Arşivliğimizdeki Yeri**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara–1994, s.1-2

Lajos Fekete Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde birçok değerli çalışmaya imza atmıştır. Özellikle arşivcilik konusunda Türk arşivlerinde önemli çalışmaları olmuştur. Fekete, Türk arşivlerinde yapmış olduğu bu çalışmalarını ve araştırmalarını, Türk arşivciliğinin meseleleri hakkındaki görüşlerini 1937 yılında "A török Levéltarügy" (Türk Arşivi Problemi) adıyla "Levéltari Közlemények" mecmuasında yayımlamıştır. Fekete'nin bu eserleri ile "Levéltari Közlemények"te yayımlanan "Bulgaristan'da Türk Vesikaları", "Arşiv Neşriyatının Ehemmiyeti ve Arşivlerin İdaresi", "Arşiv Mahalli Tertip ve Tanzimi", "Arşivde Evrakın Yerleştirilmesi", "Avusturya'da Arşiv Meselelerinin Halli ve Arşivlik Evrakın Korunması" adındaki makaleleri Türk tarihçisi M.Tayyip Gökbilgin tarafından Türkçeye çevrilerek 1939 yılında "Arşiv Meseleleri" adıyla kitap haline getirilmiştir. Türkçeye çevrilen bu eser üç bölümden oluşmaktadır ve Türk arşivleri hakkında önemli bilgiler içermektedir.<sup>217</sup>

Lajos Fekete arşivlerimize "provönance"\* (prövenans) sisteminin getirilmesi konusunda büyük gayret ve fedakârlık göstermiştir. Ayrıca Başvekâlet Arşiv Dairesi'nde ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde yapmış olduğu çalışmalarla, arşiv malzemesinin asli düzeni ile korunması, işlem gördüğü tarihlerdeki düzenine ve bürokratik çıkış yerlerine göre tanzim ve tasnif edilmesine dayanan "provönance" (prövenans) sistemine geçilmiştir. Ancak o dönemdeki arşiv görevlileri Fekete'nin getirdiği bu yeniliklerin Türk uzmanlar tarafından tasnif edilmesinin daha doğru olacağını söylemişlerdir. Bununla beraber Fekete'nin ortaya koyduğu bu sistemin, milyonlarca evrakın sadece tozlu raflardan kurtarmak olduğunu ileri sürmüşler, Osmanlıca Türkçesini onlar kadar ileri olmadığını söyleyerek Fekete'nin dediklerini yapmamışlardır. Bu olay üzerine Fekete işini bitirmeden yarım bırakarak ülkesine geri dönmüştür.

Fekete, ölümüne kadar daha birçok çalışmaya imza atmıştır. Türk-Macar tarihi, arşivleri ve arşivcilik konusunda yapmış olduğu çalışmalarla büyük bir ün

<sup>217</sup> **Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete'nin Arşivciliğimizdeki Yeri**, s.65-92

\* Türkçedeki anlamı itibariyle kaynak, aslına dönüş demek olan provenans tasnif sistemi; arşiv malzemesini, işlem gördüğü, tarihte meydana gelen teşekkül ve münasebet biçimlerine uymak suretiyle düzenleme esasına dayanmaktadır.

kazanmıştır. 1937 yılında Macar Bilimleri Akademisi'nin muhabir üyeliğine, 1961 yılında da tam üyeliğe seçilmiştir. 1939 yılında Budapeşte Üniversitesi Felsefe-Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nde ders vermeye başlayan Fekete'nin Türkoloji çalışmaları da büyük önem taşımaktadır. 1952'de de ordinaryüs profesör olmuştur. 1956 yılında Kossuth Ödülü'ne layık görülen Fekete, bunun arkasından da Türk Tarih Kurumu şeref üyeliğine seçilmiştir. Prof. Dr. Lajos Fekete, 1966 yılında emekliye ayrılmış, üç yıl sonrada 16 Mayıs 1969 tarihinde 78 yaşında iken Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de vefat etmiş, kendi isteği üzerine Jászberény şehrinde toprağa verilmiştir.<sup>218</sup>

## II.12. László Rásonyi (1899-1984)

László Rásonyi, bilim çevrelerince Türk onomastiği alanındaki çalışmalarıyla tanınan ünlü Macar Türkologdur.<sup>219</sup> Macaristan'ın Liptószentmiklós şehrinde doğan Rásonyi, 1921'de Pázmány Péter Katolik Üniversitesi'nden mezun olarak Macar tarihi uzmanı diplomasını almıştır. Aynı üniversitede Türk filolojisi alanında Macarca belgelerdeki Kuman kişi adları üzerine doktorasını tamamlayan Rásonyi, ünlü Macar Türkoloğu Gyula Németh, Hungarolog Zoltán Gombocz ve öğrenimini tamamlamak için gittiği Berlin Üniversitesi'ndeki Bang Kaup'un öğrencisi olmuştur. 1921-1935 yılları arasında Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'nin müdür yardımcılığını yapan Rásonyi, aynı dönemde Helsinki ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde araştırmalar yapmıştır. Rásonyi, 1922'den itibaren yayımladığı çalışmalarla üç defa Macar Bilimler Akademisi tarafından ödüllendirilmiştir. Rásonyi, 1934 yılında da Türk Dil Kurumu'nun daveti üzerine "*Türk Kişi Adları*" üzerine yaptığı araştırmaları hakkında konferans vermesi için Türkiye'ye davet edilmiştir.

<sup>218</sup> **Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete'nin Arşivciliğimizdeki Yeri**, s.3

<sup>219</sup> Eren, a.g.e., s.44

\* Bu konuda bkz. Şerif Baştav, "*Türk-Macar Münasebetlerinde Hungaroloji'nin Yeri*", **Makaleler-2**, Berikan Yayıncılık, Ankara-2005, s. 381-390



Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasının ardından Atatürk'ün talimatıyla bu üniversitede Hungaroloji Kürsüsü kurulmuştur. Rásonyi, Atatürk'ün daveti ile Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Hungaroloji Kürsüsü'nün başkanlığı görevine getirilmiştir. Burada 1942 yılına kadar başta en eski Macar tarihi olmak üzere Macar dili ve edebiyatı derslerini veren Rásonyi'nin öğrencileri arasında M. Tayyip Gökbilgin de bulunmaktadır. Rásonyi'nin Türk bilim dünyasına önemli isimleri kazandırmasının yanında Türkiye'deki en büyük hizmetlerinden biri de ilmi çalışmalar için olan bir seminer kütüphanesi kurması olmuştur. Bu çalışmalarının yanında ünlü Macar müzikolog Béla Bartók'un Türk halk müziği araştırmalarını organize ederek desteklemiştir.

Rásonyi, Ortaçağ Macar tarihinin birçok probleminin çözülmesinde önemli bir işlevi olan Türk özel adlarının incelenmesi alanında kişi adlarını ad verme geleneklerine göre totemistik adlar, amaçlı adlar, tesadüfî adlar, teofor adlar, hypochoristicalar, kişilere bağlı olarak verilen adlar ve unvan adları şeklinde yedi grupta sınıflandırmıştır. Aynı zamanda Türk özel adlarını köken bilimi, anlam bilimi ve ses bilimi açısından incelediği gibi yapım ekleri ve bunlardaki morfolojik özellikler üzerinde durmuştur. Bu çalışmaların Türk onomastiğinin kurulmasında çok önemli bir yeri vardır. Rásonyi Türk onomastiği araştırmalarında, Zoltán Gombocz'un Árpát hanedanı dönemi Türkçe kişi adlarına ilişkin çalışmasından ilham alarak Kıpçaklar'ın ve onlarla akraba olan, kitleler halinde Ortaçağ'da Macaristan'a yerleşen Kumanlar'ın adlarına ayrıca eğilmiştir.

Macar Hükümeti'nin Rásonyi'yi Koloszvár Üniversitesi'ne ordinaryüs profesör olarak atamasının ardından 1942'de Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Atandığı Koloszvár Üniversitesi'nde Türk dili ve Türk tarihinin okutulduğu Türkoloji Enstitüsü'nü kuran Rásonyi, savaş sebebiyle buradan ayrılmıştır. 1947-1949 yılları arasında Balkan Enstitüsü'nde araştırmacı olarak görev yaptıktan sonra Macar Bilimler Akademisi'ne bilimsel danışman olarak tayin edilmiştir. Burada Türkoloji adına önemli işler başaran Rásonyi, 1962 yılında olduktan sonra Ankara Üniversitesi'nin daveti üzerine Hungaroloji Kürsüsü'ndeki profesörlük görevine geri dönmüştür. Bu kürsüde dekiz yıl görev yapan Rásonyi Türk Tarih Kurumu ve Türk

Dil Kurumu şeref üyeliğine seçilmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşunun 50. yılı nedeniyle devlet nişanı verilen ünlü Türkolog aynı yıl, Macar Bilimler Akademisi'nde dil bilimi doktoru unvanını vermiştir. Rásonyi, birçok başarılı çalışmasının ardından 4 Mayıs 1984'te Budapeşte'de hayatını kaybetmiştir.<sup>220</sup>

Ünlü Türkolog yaşamı boyunca pek çok değerli çalışmaya imza atmıştır. Ural-Altay ailesinin üç mensubunun atlı kültürü ve bunların ortak özelliklerinden bahsettiği "*Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar*"(İstanbul-1938), Türk Kavimleri tarihinin özeti olan ve Türkiye'de ilk defa yetkili bir uzman tarafından yazılmış olması sebebiyle büyük ilgi uyandıran "*Dünya Tarihinde Türklük*"(Ankara-1942), Türkler ve Macarlar arasındaki tarihi ve kültürel ilişkilerin başlangıçtan 1940'lara kadar bir çerçevesini çizdiği eseri "*Macarlar ve Türkler*"(Budapest-1944), pratik Türkçe grameri olan "*Török Nyelvtan*" (Türk Dilbigisi, Budapest-1960) adlı eseri ve birçok dergide Türkoloji alanında yayımlanan yüzden fazla makalesiyle Rásonyi, Türkoloji tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.

### **II.13. Lajos Ligeti (1902-1987)**

Lajos Ligeti, Macaristan'da Türkoloji'nin daha geniş kapsamlı Altayist ekolünü kuran ve Németh'in öğrencisi olan önemli bir Türkologdur. (Bkz-Ek8) Ligeti, liseyi bitirdikten sonra Budapeşte Üniversitesi'nde klasik filoloji öğrenimi gördükten sonra, aynı üniversitede Türkçe ve Moğolcaya karşı çok büyük bir ilgi duymaya başlamıştır. Çalışmalarını bu alanda yoğunlaştıran Ligeti, İç Asya'da yaşayan Türk ve Moğolların tarihi ile ilgili belgeler üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Çalışmalarıyla Macar bilim çevreleri tarafından ilgiyle karşılanan Ligeti, Türkoloji ve Mongolistlik alanlarında bilgilerini arttırmak amacıyla Fransa'ya gönderilmiş ve burada Paul Pelliot'un yanında çalışmıştır. 1928-1932 yıllarında Macar Bilimler Akademisi'nin desteğiyle Moğolistan'da bir araştırma gezisine katılmış, Moğol dili ve ağızları üzerinde incelemeler yapmıştır. Aynı araştırmada İç

<sup>220</sup> Erdal Çoban, " Rásonyi László ", **DİA**, C.34, İstanbul-2007, s. 459-460

Asya'da yaşayan Moğolların ve Türklerin tarihi ile ilgili eski kaynaklar üzerinde de çalışmalar yürütmüştür. Lajos Ligeti ayrıca Macarca ile Türkçe arasındaki ilişkiler üzerinde kafa yormuş ve bu konuda değerli çalışmalar yapmıştır. Kendisi Macarcada kullanılan Eski Türkçe kalıntılarla ilgilenmekle kalmamış, Türkçe kökenli şahıs adlarını ele alarak bu konuda ilim âlemine yeni bilgiler sunmuştur.

Ligeti, Moğolistan'daki araştırma gezisinden sonra yine Macar Bilimler Akademisi'nin yardımıyla Afganistan'da yaşayan Türk ve Moğolların dilleri üzerinde çalışmış ve bu konuda yeni veriler toplamıştır. Ligeti bu gezinin akabinde Ana Türkçede uzun ünlülerin varlığı probleminde temas etmiştir. Aynı zamanda, Çin kaynaklarında geçen Hunca verilerle de uğraşmıştır. Uygurlardan kalma yazmalarla da ilgilenen Ligeti, Tunguzca gibi Altay dilleri üzerine çalışmalarda yürütmüştür. Ligeti, Budapeşte Üniversitesi İç Asya Dilleri Kürsüsü'nün uzun süre başkanlığını da yürütmüştür. Ligeti, Macar Bilimler Akademisi'nin ikinci başkanlığını da yapmıştır. K. Czegledy, L. Fekete, Gyula Németh, Z. Telegdi gibi Macar âlimlerin katılımıyla 1950 yılında çıkmaya başlayan "*Academia Scientiarum Hungaricae*" (Macar Bilimler Akademisi) dergisini de yönetmiştir. Bu dergide İngilizce, Fransızca, Almanca ve Rusça Türkoloji alanında değerli yazılar yer almıştır. "*Studia Turcica*" (Türk Çalışmaları) (Budapeşte 1971) dergisi de L. Ligeti'nin gözetiminde çıkmıştır. Ligeti, Budapeşte Üniversitesi'nde Lajos Bese, Geza Uray, Vilmos Dioszegi, Hasan Eren, György Hazai, Geza Kara, Andras Ronatas, Istvan Mandoky Kongur, Istvan Vasary gibi birçok öğrenci yetiştirmiştir. Pek çok yabancı bilim kuruluşunun şeref üyeliğine seçilen Ligeti, 1958 yılında Türk Dil Kurumu'nun şeref üyeliğini de kazanmıştır.

#### **II.14. János Eckmann (1905-1971)**

János Eckmann, Budapeşte Üniversitesi'nde Mihály Kmoskó, Zoltán Gombocz ve Gyula Németh'in öğrencisi olarak Arap, Macar ve Türk Filolojisi'nde öğrenim görmüş olan önemli bir Türkologdur. 1929 yılında Budapeşte Üniversitesi'ni bitiren Eckmann, 1939 yılının yaz aylarında da Kuzeydoğu Bulgaristan'da

diyalektoloji çalışmaları yapmıştır. Eckmann, 1942 yılında Almanya'ya Türkoloji çalışmaları yapmak için gönderilmişse de, savaş dolayısıyla 1943'te Macaristan'a geri dönmüştür. Eckmann, 1945'te Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Hungaroloji Bölümünde Macarca okutmanlığına atanmışsa da, bölümde okutmanlığın kalkması üzerine Türk Ansiklopedisi'nin yazı kurulu üyesi olarak görev yapmıştır. Daha sonra ise İstanbul Üniversitesi'nde Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde uzman olarak çalışmıştır.

Ankara'da Karamanlı ağızları üzerinde çalışmaya başlayan Eckmann, bu yolda bir çok yazı kaleme almıştır. "*Yunan harfli Karamanlı imlası hakkında*" ve "*Anadolu Karamanlı ağızlarına ait araştırmalar I. Phonetica*" adlı çalışmalarında bu konuyu işlemiştir. Eckmann, yaz aylarında Anadolu'da bilimsel araştırma gezileri de düzenlemiştir. Bu geziler sonrasında da "*Kelime ortasında anorganik b, p ve m'nin türemesi*" gibi bazı makaleler de yayımlamıştır.

Eckmann'ın çalışmalarında Karahanlı, Harezmi ve Çağatay alanı büyük bir yer tutmaktadır. Bu alanda yapmış olduğu pek çok çalışma bilim dünyası için önemli çalışmalardır. Bu çalışmalarının yanında Kur'an çalışmalarıyla da ilgilenen Eckmann, "*Doğu Türkçesinde bir Kur'an çevirisi*" başlıklı yazısında Rylands yazması üzerinde durmuştur. Eckmann, 1960'ta Türk Dil Kurumu haberleşme üyeliğine seçilmiştir. Fakat Eckmann, Rylands yazması üzerine çalıştığı sırada rahatsızlanarak yaşama veda etmiştir.

### III. BÖLÜM

#### MACAR TÜRKOLOJİ'SİNİN TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARINA OLAN KATKISI VE TÜRK-MACAR İLİŞKİLERİ'NDEKİ ROLÜ

##### III.1. Macar Türkoloji'si ve Türk Bilim Adamları

Macar Türkoloji araştırmaları ve çalışmaları ilk kez Türk kökenli olmayan bir coğrafyada, başka bir ülkede ortaya çıkmıştır.<sup>221</sup> Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, Türklerin en yakın temas halinde olduğu milletlerden birisi de Macarlar olmuştur. Macarlar, bu yakınlık ve akrabalık bağlarının getirdiği bulgular ile kendi tarihini, dilini ve kültürünü araştırmıştır. Bu araştırmalar doğrultusunda da 1870 yılında Türkoloji Kürsüsü ilk kez Macaristan'da sistemli bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır.

Özellikle XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında Macaristan Türkoloji'sinin önemli çalışmalar ortaya koyması ve Macar Türkologların araştırmaları, Türk-Macar ilişkilerinin daha da gelişmesine neden olmuştur. Macar Türkologların ortaya çıkardığı bu bulgular, ülkemizde de pek çok bilim adamı tarafından yakından takip edilmeye başlamıştır. Macar Türkologların bu çalışmaları, ülkemizde Türkoloji alanına olan merakı daha da arttırarak, bazı bilim adamlarının bu alanda çalışmalar yapmasına neden olmuştur. Örneğin Necip Asım, Hüseyin Namık Orkun gibi Türk bilim adamları, XIX. yüzyılda gelişen siyasal yakınlaşmanın sağladığı katkının yanı sıra Meşrutiyet döneminde ve özellikle I. Dünya Savaşı'nda aynı safta yer almaktan dolayı en üst seviyeye ulaşan Türk-Macar ilişkileri ortamında yetişerek, Türkiye'de Türklük bilimi yani Türkoloji'nin temellerini atan bilim insanları olmuştur.

Bu isimlerden Necip Asım, ülkemizde Türkçülük ve Türkçecilik akımının ilk temsilcilerinden birisi olarak önem kazanmıştır. Genellikle dil ve tarih alanındaki

---

<sup>221</sup> Namal, **ag.e.**, s.127

çalışmalarını Orhun Yazıtları üzerinde yoğunlaştırmıştır.<sup>222</sup> II. Abdülhamit döneminde Türkçe ve Türkçeci olarak ün salmış olan Necip Asım, Meşrutiyet yıllarında da İstanbul Darülfünunu'nda Türk tarihi ve Türk dili tarihi öğretmenliği yapmıştır.<sup>223</sup> Aynı zamanda Anadolu ağızlarının Türk dili bakımından büyük ve zengin bir hazine olduğunu düşünen Necip Asım'ın bu yolda yazdığı bazı yazıları da Macaristan'daki "*Keleti Szemle*" (Doğu Dergisi) dergisinde yayımlanmıştır.<sup>224</sup>

Macaristan'daki Türkoloji ekolünden etkilenen diğer önemli bir isim Hüseyin Namık Orkun'dur. Hüseyin Namık Orkun, yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde ve Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde yapmıştır. Ünlü Türkolog Gyula Németh'in öğrencisi olduğu dönemde Orta Asya Türk Tarihi hakkındaki ilk çalışmalarını onunla yapmıştır. Orkun, yine bu üniversitede Türkoloji alanında doktora eğitimini tamamlamış ve Macaristan'da bulunduğu süre zarfında(1925-1930), "*Über Das Kitab-ı Dede Qorqud*" (Kitab-ı Dede Korkut Hakkında) (Budapest-1926), isimli eserini kaleme almış, ayrıca diğer ünlü bir Macar Türkoloğu olan Árminus Vámbéry'nin "*A Török Faj*" (Budapest-1885) adlı çalışmasını esas alarak "*Türk Dünyası*" (Budapeşte-1928) adlı çalışmasını yazarak Türkler hakkında toplu bilgiler vermiştir. Yine 1927 yılında, Macaristan'da "*Budapestiszemle*" isimli dergide "*A Turanizmus és a Faji érzéf Kialakuláfa Török Orfzágban*" (Turancılık ve Irkçılık Düşüncelerinin Türkiye'deki Gelişimi), 1930 yılında ise "*Turan*" dergisinde "*A Török-Magyar Rokonság Kérdése*" (Türk-Macar Akrabalık Sorunu) adlı makaleleri yayımlanmıştır.<sup>225</sup>

Orkun, Macaristan'daki eğitimini tamamladıktan sonra 1930 yılında yurda dönmüştür. Yurda döndükten sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde, Polis Koleji'nde, Devlet Konservatuar ve Tıp Fakültesi'nde yıllarca Türk Tarihi ve İnkılap Tarihi dersleri vermiştir. Orhun kitabeleri, Türk dili ve tarihi, Türk kültürü üzerine

<sup>222</sup> Şükrü Haluk Akalın, "*Cumhuriyet Döneminde Türkçe*", **Türkler**, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-2002, s. 23

<sup>223</sup> Hasan Eren, "*Necip Asım*", **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara-1997, s. 170

<sup>224</sup> Eren, **a.g.m.**, s. 170

<sup>225</sup> Yeliz Okay, "*Hüseyin Namık Orkun'un Macaristan Türkoloji Ekolüne Dair Yazıları-Çığır Dergisi Örneği*" **Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler-Macar Kardeşler**, Doğu Kitapevi, İstanbul-2012, s.123-124

sayısız eser veren Orkun, ülkemizde 1930'lu ve 1940'lı yılların önde gelen Türkçü ve Türkologlarından birisi olmuştur. Orkun ayrıca, tarihçi, Türk milliyetçisi ve Türk dili edebiyatı tarihçisi olarak çeşitli eserler meydana getirmiştir. Örneğin, "*Eski Türk Yazıtları, Türkçülüğün Tarihi, Yeryüzünde Türkler, Türk Tarihi, Atilla ve Oğulları, Türk Efsaneleri*" gibi önemli çalışmaları Türk kültürüne, Türk tarihine ve diline hizmet eden eserler olmuştur.

Orkun yapmış olduğu bu çalışmalarda, Macar Türkologlardan etkilenecek, Macar Türkoloji ekolünün takipçisi ve bir aktarıcısı olmuştur. Macaristan'dayken yapmış olduğu çalışmalarda Gyula Németh'in büyük desteğini gören Orkun, Macar Türkoloji çalışmaları hakkında yaptığı çalışmaların yanında, çeşitli süreli yayınlarda yazılar yazarak eserler meydana getirmiştir. Orkun, Türkiye'ye döndükten sonra özellikle Türk-Macar ilişkileri, Macar Türkologların bazı çevirilerini ve Türkoloji hakkındaki yazılarını "*Çığır*"\* dergisinde yayımlamıştır. Uzun dönem bu dergide yazılar yazan Orkun, pek çok önemli çalışmasını bu dergide yayımlama olanağı bulmuştur. M. Kemal Atatürk de, Orhun'un Türk-Macar ilişkileri üzerine olan pek çok eserinden ve bilgilerinden yararlanmak istemiştir. Örneğin, I. Türk Tarih Kongresi'nde Atatürk'ün Macarca tercümanlığını, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti üyesi olan ve Macaristan'da aldığı Türkoloji eğitiminin birikimi ile Türk tarihi üzerine çok sayıda eser veren Hüseyin Namık Orkun yapmıştır.<sup>226</sup>

Orkun'un, Macaristan'da ve Türkiye'de ortaya koymuş olduğu Türkoloji ve tarih çalışmalarını Macar Türkoloji ekolünün bakış açısı ile yaptığı görülmektedir. Ayrıca, gerek Orkun'un Türk-Macar karşılaştırmalı dil ve tarih çalışmaları, gerekse Macar bilim adamlarının bu bağlamdaki saha çalışmaları sonucu karşımıza çıkan eserleri, Türk-Macar kardeşliğinin temelini atılmasında bilimin etkisinin ne denli büyük olduğunu göstermektedir.<sup>227</sup>

<sup>226</sup> Melek Çolak, "*Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi*", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 27, Bahar 2010, s. 381

<sup>227</sup> Okay, *a.g.e.*, s.125-131

\* İlk sayısı 1933 yılının Ocak ayında yayımlanan "*Çığır*", Toplam 189 sayısı tek parti döneminde yayınlanmıştır. Hıfzı Oğuz Bekata tarafından Ankara'da "*Genç Türk Edebiyatı Cemiyeti'nin Organı*" olarak yayın hayatına başlayan, "*aylık gençlik fikir ve sanat mecmuası*" *Çığır*, dönemin alanında öncü birçok aydınına sayfalarında yer vermiştir. Kazım Nami(Duru), Yusuf Akçura, Hüseyin Namık

### III.2. Dergiler, Dernekler ve Yayınlar

Macar Türkoloji'si, Türkiye'de önemli Türkologların yetişmesine yaptığı katkının yanı sıra, pek çok dernek, dergi ve yayının da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle 1870 sonrasında Macar bilim adamları birbiri ardına milletlerarası bilim enstitülerinde Türkoloji çalışmalarına katılmaya başlamıştır. Ortaya konan araştırmaların yanında çıkartılan dergiler ve yayınlar ile de Türkoloji çalışmalarına destek verilmiştir. Örneğin, 1900 yılında çıkmaya başlayan "*Keleti Szemle*" (Doğu Dergisi), 1913'te çıkmaya başlayan "*Turan*" dergisi ve 1921'de çıkmaya başlayan "*Körösi Csoma Arşivi*" (Körösi Csoma Archivum) adlı bilimsel dergiler, bu alandaki çalışmaları destekleyen ve yayımlanmasını sağlayan dergiler olmuştur.

Bu alanda yayın yapan dergilerden biri olan "*Körösi Csoma*" adlı dergi, 1921'de kurulan Körösi Csoma Cemiyeti tarafından yayınlanıyordu. Bu dergide, Türkoloji çalışmalarının ve özellikle Türk-Macar ilişkileri incelemelerinin açıklanması gibi araştırmalar yürütülmekteydi. Bu dergide, Macar bilim adamlarının yanında birçok Türk bilim adamı da aktif olarak yazılar yazmıştır. Örnek olarak, Mehmet Fuat Köprülü, Hamit Zübeyir Koşay ve Hüseyin Namık Orkun, dergide devamlı olarak çalışmalar yapan yazar arasındaydı. Türk bilim adamlarının bu dergide bu denli önemli çalışmalar yapması, Macarlar tarafından da büyük bir destek görmüş, hatta Fuat Köprülü Macar İlimler Akademisi onur üyeliğine seçilmiştir. Bu gelişme, Macarların Türk bilim adamlarının çalışmalarına ne denli değer verdiğinin bir kanıtı olara değerlendirilebilir.<sup>228</sup>

Osmanlı Devleti'nde, II. Meşrutiyetin tekrar ilan edilmesinin ardından, sayısız dergi ve gazete yayın hayatına atılmıştır. Bunlardan birisi de Yusuf Akçura'nın önderliğinde, Necip Asım ve Veled Çelebi gibi Türk Dilbilimcilerinde desteği ile

---

Orkun, Cemil Sena Ogun, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Malik Aksel, Ahmet Caferoğlu, Ali Kami Akyüz, Hasan Ali Yücel, Hilmi Ziya Ülken bu yazarlardan bazılarıdır. Çığır'ın şair kadrosunda ise Eniz Behiç Koryürek, Ahmet Muhip Dranas, Baki Süha Edipoğlu, Vehbi Cem Aşkun, Munis Faik Ozansoy gibi isimler bulunmaktaydı. Çığır'da, Münir Müeyyed Bekman da genel olarak inkılapları ve rejimi öven şiirleriyle öne çıkmaktadır. Gençlik konusunda yanında köycülük, halkçılık, Anadolu, Türk tarihi, dil, felsefe, şiir, müzik, görsel sanatlar, sosyoloji, iktisat, spor Çığır'ın ilgi alanına giren diğer konu başlıklarıdır.

<sup>228</sup> Hazai, **a.g.e.**, s. 26-27



kurulmasına karar verilen Türk Derneği'dir. Bu isimlerin dışında daha pek çok Türk bilim adamının üyesi olduğu bu dernek, amaç olarak da, "*Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki asar, e'fal, ahvalini ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak, yani Türklerin asar-ı atikasını, tarihini lisanların ulum ve havas edebiyatını, etnografya ve etnologyasını, ahval-i içtimaiyye ve medeniyet-i hazıralarını, Türk memleketinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp tanıtmak, ayrıca dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasına ona göre tedkik etmek*" olarak belirtmiştir.<sup>229</sup>

Türk Derneği'nde sadece Türk bilim adamları değil, kasa defterindeki kayıtlara göre aidatlarını ödeyen Macar Katolik Rahip Imre Karáçon ve Alman Şarkiyatçı Profesör Martin Hartman gibi Türk olmayan yabancı kökenli bilim adamları da bulunmaktaydı. Türk Derneği, Meşrutiyetin ilanından sonra öncü bir Türkçü kuruluş olmasının yanı sıra Türk Derneği Dergisi adıyla bir dergi yayımlamıştır. İstanbul'da 1911'de yayımlanmaya başlayan dergi uzun süreli olamamıştır. Yayımlandığı süre zarfında, derginin nizamnamesinde belirtilen amaçların yanında, Türklerin tarihi, edebiyatı, dili coğrafyası hakkında ayrıntılı, uzun araştırmalar, makaleler dönemin ünlü bilim adamları ve yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Türk Derneği dergisinde dikkati çeken bir diğer taraf ise, Macaristan'daki Türkoloji çalışmaları ve Macarların yazı ve çalışmalarlarıyla hem derneğe hem de dergiye bir çok katkı sağlamış olmalarıdır. Özellikle XIX. yüzyıl sonlarına doğru giderek artan Türk-Macar bağları, kendini Türkoloji alanında da göstermiş ve bu konuda karşılıklı işbirliği de artmıştır. Macar ve Türk bilim adamları bu gelişmelerin ışığında her iki taraf kendi dergilerinde, birbirlerinin yazılarına yer vermiş ya da tercüme yayımlamıştır.<sup>230</sup> Bu karşılıklı gelişmelerin en güzel örneklerinden birisini de Türk Derneği ve aynı adı taşıyan dergide gözlemlemek mümkündür.

<sup>229</sup> Cüneyd Okay, "*Türk Derneği Dergisi ve Birinci Dünya Savaşı Öncesi Macaristan'daki Türkoloji Çalışmaları*", **Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler-Macar Kardeşler**, Doğu Kitapevi, İstanbul-2012, s.53-54

<sup>230</sup> Okay, **a.g.e.**, s. 56-57

Türk Derneği'nin bir diğer şubesi, Türkiye'deki şubesinin ardından Avrupalılar tarafından kurulan ve özellikle Türkoloji konusunda büyük çalışmalar yapan, ülkemizde de Türkoloji çalışmalarının başlamasında büyük katkısı olan Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de açılmıştır. Dernek Avrupa topraklarında kurulan ve Türklerle çok yakın ilişkilerde bulunan Macaristan'daki bu şubesine özel bir önem vermiştir. Göstermiş olduğu bu önemi de, Budapeşte'deki Türkoloji çalışmalarını yansıtması ile Türk-Macar bağlarının içeriğini göstermesi bakımından, Budapeşte'deki Türk Derneği'nden İstanbul'daki Türk Derneği'ne gelen mektubun dergide aynen yer vermesiyle göstermiştir. Yazılan mektupta aynen şöyle denmiştir: *"Türk Derneği Riyaset-i Aliyyesine, Mükerrerem Efendim Hazretleri. Budapeşte'de bir haftadan evvel Türk Derneği'nin "Edebiyat-ı Osmaniye Cemiyeti" namında bir Macar şubesi teşekkül etti. Osmanlıların lisan-ı Türkiyi ihya ve edebiyat-ı Osmaniye'yi layık-ı vechile tettebbü etmek maksadı Macarlar arasında kemal-i samimiyet ile telakki edildi. Macar ve Türk lisanları beyinde bulunan karabet-i cinisiye ve Türkler ile Macar milleti arasında minelkadim zuhura gelmekte olan irtibat-ı siyasiye ve uhuvvet-i nesliye münasebetiyle Macar müsteşriklerinin bu defa ettiği hizmeti ve muavenet-i dostaneyi Osmanlı karındaşlarımızın hüsn-i telakki edeceklerine ümidvar oluyoruz. Türk Derneği'nin Macar şubesinin maksadı Macaristan'da lisan-ı Osmanî ve tarih-i Osmani'ye ahalinin enzar-ı itinasına celp etmekle beraber Macar müsteşriklerinin ilm-i ensal-i milel ve ilm-i elsineye dair yazdıkları ve Macarca neşredilen eserlerini Osmanlılara tarif ve ilam eylemektir.*

*Bir hafta evvel vaki meclis-i teşekkülde Türk Derneği'nin Macar şubesinde reis-i fahri olmak üzere Vamberi Efendi Hazretleri, reis olmak üzere Doktor Kunoş Efendi ihtiyar edildi. Edebiyat-ı Osmaniye Cemiyeti'nin iki kitabı vardır. Birisi Doktor Mesaroş diğeri Doktor Germanos Efendilerdir. Doktor Kunoş Efendi yirmi beş seneden beri lisan-ı Osmaniye ve bilhassa avam ağzında söylenen lisan-ı safi tettebbu ederek ciltler vücuda getirdi. Macar şubesinin azası olmak için lisan-ı Türki'ye vakıf olmakla beraber edebiyat-ı Osmaniye yahut, lisan-ı Osmaniye mensup hidemat-ı edebiyede bulunmak şarttır. Macar şubesi azalarının adedi yirmi ikiye baliğdir. Doktor Kunoş Efendi Şark Ticaret Akademisi müdiri olmak münasebetiyle*

*işbu Şark Ticaret Akademisinin binasında Cemiyet için bir büyük salon tavsiye etti. Bından maada akademide bir Osmanlı kütüphanesinin tesisini vaad eyledi. Bu kütüphane edebiyat-ı Osmaniye ve tarih ve lisan-ı saireye dair asar-ı nefiseyi ihtiva edecektir. Ümid ederiz ki Osmanlı karındaşlarımız kütüphanemizi birçok kitap ile zenginleştirecektir. Muharririn-i Osmaniye'nin eserlerinden mezbur kütüphane irsal eylemeleri mercudur. Dersaadet'te neşr olunan gazeteler gerek yevmi gerek üsbui kitaphanemizde cem ve teclid olunacaktır. Bir de gazete yahud kitap gönderen zevat-ı kiram Türk Derneği Macar şubesinin resmi gazetesi olan Revü Oryantal-Revue Oriental'i meccanen alacaklardır. Mezkûr gazete altı lisan üzere on seneden beri Osmanlı ve Tatar lisanları üzere bir çok kıymetli makaleler neşretti. Macar şubesinin hizmeti balada tavsif olunduğu üzere Osmanlılığı Macaristan'a ilam etmekten ve Osmanlı ve Macar'lı muharririn, şuara, ulema arasında bir muhabbet-i samimiyye ve irtibat-ı edebiyeye husule getirmekten ibarettir. Bu vazifeyi icra etmek için azalar ayda bir kere içtima edecektir. Meclislerin bu mübahesatını katipler Türk Derneği'ne ihbar eyleyecektir. Ümid ederiz ki içtihadımız Osmanlı karındaşlarımızdan hüsn-i telakkiye mazhar olacaktır. Veminallhittevfik!"<sup>231</sup>*

Örnek olarak gösterilen bu mektuptan da anlaşılacağı üzere, I. Dünya Savaşı öncesinde de Macaristan'da Türkoloji'ye büyük önem verilmiştir. Macar Türkologlardan Ármin Vâmbéry, Türk Derneği'nin fahri başkanlık görevini üstlenirken, Ignác Kúnos başkanlık görevini yerine getirmiştir. Derneğin genel sekreterliğini de Gyula Germanus yapmıştır. Macar Türkologların çalışmalarının Türk bilim adamlarını da bu denli etkilemesi Türk-Macar kardeşliğine büyük katkılar sağlamıştır. Türk bilim adamları da Türk Derneği dergisinde Macarlar ve Macaristan'da Türkoloji çalışmaları ile ilgili makaleler ve çalışmalar ortaya koymuşlardır. Örneğin, Necip Asım J. Halevi'nin çalışmalarından faydalanarak, Türkçe, Macarca ve Fince'de sayılar ve bu sayıların kök ve telaffuzlarının benzerlikleri üzerinde duran bir makale yayımlamıştır. Aynı zamanda Türk Derneği ve Türk Derneği dergisinde önemli çalışmaları olan Imre Karacson'un eserlerinde kullandığı cümlelerden o zamanki Türk-Macar yakınlaşmasına kesin bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında 1908 yılına kadar ki süreçte belirli bir

---

<sup>231</sup> Okay, s.58-59

akademik seviyeye ulaşan Türk-Macar ilişkileri bu yıldan itibaren de Türkiye'deki serbest ortamla birlikte daha da ilerlemiştir. İki ülke arasında kitap çevirileri, karşılıklı makale alış-verişi ve Macaristan'da Macar Türkologların büyük katkısı ile açılan Türk Derneği şubesi ile ikili ilişkiler yeni bir boyut kazanarak giderek güçlenmeye ve genişlemeye başlamıştır.<sup>232</sup>

XIX. yüzyılın ikinci yarısında giderek güçlenen Türk-Macar bağları, XX. yüzyılın ilk döneminde daha ileri bir seviyeye ulaşmıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde Avusturya-Macaristan ve Osmanlının müttefik bir konumda olması bu ilişkilerin daha da artmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde bilimsel çevrelerce iki ülke arasında pek çok gelişme yaşanmıştır.

İlk kez Macaristan'da ortaya çıkan Turancılık akımı ve Türkoloji çalışmaları kültürel ilişkilerin de bu dönemde artmasını sağlamıştır. 1910 yılında kurulan Turan Derneği sayesinde, yüzlerce Türk gencinin Macaristan'da eğitim görmüştür. Macaristan'da kurulan Turan Derneği'nin kuruluşu Türkiye'yi de etkilemiş, 1911'de Turan Neşr-i Maarif Cemiyeti ve 1913'te Türk Ocakları Türkiye'de faaliyete geçmiştir.<sup>233</sup>

Bu gelişmelerin yaşanması Türk ve Macar hükümetleri arasında da dostluğun giderek güçlenmesine sebep olmuştur. Bu dostluğun göstergesi olarak Macar hükümeti, Budapeşte'deki en büyük sokaklardan birisine 1915 yılında V. Mehmed Reşad'ın adını vermesine karşılık, Osmanlı hükümeti de İstanbul'da Çırçır Harik Mahallesi'nde 30 m'lik caddeye 1916 yılında Macar kardeşler adını vermiştir. Macaristan Başbakanı Kont Tizsa da bunun üzerine bir teşekkür mektubu göndererek, ayrıca Macaristan'ın Szeged şehrinde Prens II. Fransuva Rákoczi için dikilen abidenin toprağına karıştırılmak üzere, Rákoczi kabrinden istenen toprak gönderilmiştir.<sup>234</sup>

---

<sup>232</sup> Okay, s.60

<sup>233</sup> Demirkan, **a.g.e.**, s.26

<sup>234</sup> Çolak, "19.Yüzyıl.", s.8

### III.3. Macar Bilim Adamlarının Türkiye'deki Çalışmaları

Macarların, Türkoloji alanındaki yoğun çalışmaları bu alandaki araştırmacıların gözünü İstanbul'a çevirmiştir. Macar Türkologlar, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri daha ileri seviyeye çıkarmak ve araştırmalar yapmak amacıyla çeşitli tarihlerde Türkiye'ye seyahatler düzenlemiştir. Bunun yanında aynı tarihlerde, iki ülke arasında akademisyen değişimi ve öğrenci değişimleri de yaşanmıştır.

Türkiye'ye gelen Macar bilim adamlarından olan Imre Karácson, Macar hükümeti tarafından İstanbul arşivlerinde Macar tarihi üzerine öneme sahip olan tarihi malzemeyi araştırmak için görevlendirilmiştir.<sup>235</sup> İstanbul'a gelen Imre Karácson, 1911 Mayıs'ına kadar burada kalıp çeşitli araştırmalar yapmış, ayrıca Türk-Macar İlişkileri hakkında makaleler yazmıştır. Karácson araştırmaları doğrultusunda, İstanbul'da bir enstitü kurulması fikrini ortaya atmış ve bu konuyla ilgili olarak düşüncelerini ve raporlarını Macar Başbakanlık Şube Müdürü'ne göndermiştir. Fakat Karácson'un ani ölümü ve Balkan Savaşları'nın başlaması arşivlerdeki araştırmanın yarım kalmasına sebep olmuştur.

Yaşanan bu gelişmeler, İstanbul'da kurulması düşünülen enstitü fikrinin yok olmasına neden olmamıştır. Macar Başbakanlık Şube Müdürü Kunó Klebelsberg, Karácson'un ölümünden sonra bu göreve Estergon Teoloji Yüksek Okulu'nda doğu dilleri öğreten Lipot Mosony'yi tayin etmiştir. Mosony, 1913-1914 yıllarında Türkçe öğrenerek 1914'te de İstanbul'a gelmiştir. Mosony, İstanbul'a gelir gelmez Türk-Macar İlişkileri'nin gelişmesi için çalışmalar yapmıştır. Macaristan'da öğrenim gören 150-200 kadar Türk öğrenci için Budapeşte'de asıl amacı Macarca öğretimi olan bir kolej kurulması ve Türk-Macar kültür merkezi oluşturulmasını tavsiye etmiştir. İstanbul'da ki çalışmalarını sürdüren Mosony, gerekli ön hazırlıkları yapmasının ardından 1916 yılında, Macar Krallığı Din ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın 9764/1916 sayılı kararnamesi ile devlet kurumu olarak İstanbul Macar Bilim Enstitüsü kurulmuştur. I. Dünya Savaşı'nın silah arkadaşlığı yıllarında açılan bu enstitü, aynı

<sup>235</sup> Melek Çolak, " İstanbul Macar Bilimler Enstitüsü(1916-1918), *Karadeniz*, Sayı.3, Yaz 2009, s.93

zamanda bilimsel dostluğunda sağlanması bakımından önemli işler yapmaya başlamıştır.

Enstitü'nün kurulması ve faaliyete geçmesinin ardından pek çok yabancı bilim adamı burada konferanslar vermiştir. Aynı zamanda Macar Türkologların da enstitüde çalıştığını bilmekteyiz. Enstitünün yaptığı değerli araştırmaların yanında, pek çok Türk gencini kendi yardımı ile Macaristan'a öğrenim için göndermiştir. Budapeşte'ye öğrenim için bu öğrenciler daha sonraki yıllarda Türk-Macar ilişkilerinin devamı etmesi ve gelişmesi çaba sarf edeceklerdir. Hamit Zübeyir Koşay da bu öğrencilere örnek olarak gösterilebilir.

İstanbul Macar Bilimler Enstitüsü Türk-Macar ilişkilerinin ilerlemesi ve gelişmesi için çok önemli çalışmalar yapmıştır. Fakat enstitünün varlığı, I. Dünya Savaşı yıllarına rastlamış ve İstanbul'u işgal eden İtilaf devletlerinin baskısı sonucunda da 1918 yılında enstitü kapanmak zorunda kalmıştır.<sup>236</sup>

Türk-Macar ilişkilerinin en yoğun dönemlerinden birinin yaşandığı I. Dünya Savaşı yıllarında Macaristan Hükümeti, aynı safta yer aldığı Osmanlı Hükümeti ile kültürel ilişkilerin yanı sıra siyasi ve ekonomik ilişkilerinde arttırılmasını ve güçlenmesini istemiştir. Bu nedenle 1918 yılında Anadolu'nun kuzey bölgesini araştırmak üzere bir inceleme ekibi görevlendirilmiştir. Bu incelemenin sonuçları sonraki yıllarda Türk-Macar ekonomik ilişkilerinin temellerini atacak ve bunun yanında doğu bilimleri için katkı sağlayacaktı. Ünlü Macar etnograf István Györffy'ün de bulunduğu inceleme ekibi, 50 günlük Türkiye incelemesinin ardından Kuzey Marmara bölgesine ait önemli bilgiler elde etmişlerdir. Bu bulgularla, Anadolu sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan değerlendirilmiştir. Aynı zamanda inceleme sonucu ortaya çıkartılan bulgular ile, Türk-Macar ilişkilerinin, Türk coğrafyasının ve kültürünün değerlendirilmesi bakımından önemli bir katkı sağlamıştır.<sup>237</sup>

<sup>236</sup> Çolak, **a.g.m.**, s.94-97

<sup>237</sup> Melek Çolak, "*Macar Etnograf István Györffy ve Kuzey Marmara Bölgesi İnceleme Gezisi (1918)*", **Bellekten**, C. LXXII, Sayı.265, Aralık 2008, s. 943-953

I. Dünya Savaşı sonrasında Türk halkı, Anadolu'yu işgal eden İtilaf güçlerine karşı M. Kemal önderliğinde başkaldırmış ve Anadolu'yu işgalci güçlerden kurtarmıştır. Hemen ardında da yeni bir rejim kurarak Cumhuriyeti ilan etmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken, cumhuriyetin ilk yıllarında Darülfünun, eğitim alanında daha başarılı hamleler yapmak amacıyla yurt dışı temaslarda bulunmuştur. Bu temaların en yoğununu ise, Macar üniversiteleri ile olmuştur.

Bilindiği gibi XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarındaki Türk-Macar yakınlaşması neticesinde, özellikle Macarların Türkiye'ye yönelik duydukları sempati ve hayranlık duyguları ikili ilişkilerde belirleyici bir desteği oluşturmuştur. Macar Türkoloji çalışmaları ve ortaya konan pekçok eserin de katkılarıyla, Türk-Macar dostluk ve akademik ilişkileri Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Özellikle Lozan Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Türkler ile Macarlar arasında akademik anlamda çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin ilk adımını Macarlar atmış ve 1924 yılında Budapeşte üniversitesinden bir öneri gelmiştir. Bu öneri İstanbul Darülfünun'u sorumlusu İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na iletilmiş ve karşılıklı eğitmen değişimi teklif edilmiştir. Bu teklifin üzerine hemen İstanbul Darülfünunu'nda bir komisyon kurularak hangi branşlarda ne kadar eğitmenin Macaristan'a gideceği ve hangi kürsüde ihtiyacın olduğu belirlenerek alınan kararlar karşı tarafa gönderilmiştir. Bu gelişmelerin ardından 1924 yılında içlerinde Kúnos, Németh ve Kokler gibi önemli Türkolog ve bilim adamlarından oluşan 29 kişilik bir ekip Türk tarafıyla temas kurarak Türkiye'ye bir gezi düzenlemişlerdir.<sup>238</sup>

Macar akademisyenler, İstanbul'da çeşitli yerleri ziyaret etmiş ve inceleme olanağı bulmuşlardır. Akademisyenler Türkiye'de bulunma sebebi olarak da öncelikli olarak Türk-Macar ilişkilerini geliştirmek, aynı zamanda ekonomik açıdan incelemeler yapmak için Türk ve Macar öğrenciler yetiştirmek olduğunu söylemişlerdir. Macar profesörlerden biri "*Türk-Macar kardeşliğinin kıymetinden ve Macarların yegane kardeşleri Türklerle el ele vermeleri zamanının hulül ettiğiinden*"

<sup>238</sup>Eminalp Malkoç, "*Türk-Macar Akademik İlişkilerinde Erken Cumhuriyet Döneminden Bir Kesit-Macar Profesörlerin 1924 Türkiye Gezisi*", **Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler-Macar Kardeşler**, Doğu Kitapevi, İstanbul-2012, s.81

bahsederek Türklerin Kurtuluş Savaşı'nı kazanmalarının Macarlara örnek olması gerektiğinin altını çizmiştir. Türk basınının da büyük bir özenle takip ettiği Macar profesör grubu ile Türk tarafı arasında görüşülen hususlar doğrultusunda bazı kararlar alınmıştır. Özellikle öğrenci değişimi için çalışmaların yürütülmesine karar verilmiş ve bunun için gerekli adımların atılması kararlaştırılmıştır. Bu dönemde gelişen olaylara baktığımızda, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk-Macar yakınlaşmasının yoğun şekilde yaşandığı bir dönem olmuştur. Türkiye ile Macaristan diplomatik ilişkilerini bakımından önemli gelişmelerin yaşandığı bu süreçte, bayındırlıktan eğitime, eğitimden sanata kadar pek çok farklı alanda işbirliği geliştirilmeye ve güçlendirilmeye çalışılmıştır. 1924 yılında başlayan bu süreç ile, yabancı uzmanlar ve bilim adamları raporlar hazırlamak ve folklor çalışmalarını geliştirmek ve organize etmek için Türkiye'ye çağırılmışlardır. Kúnos ve Gyula Mészáros gibi Macar Türkologlar tekrar Türkiye'ye davet edilerek incelemelerde bulunmuşlardır. Kúnos, bir grup Macar profesörle 1925 yılında İstanbul ve Ankara'da konferanslar vermiştir.<sup>239</sup> 1936 yılında da dünyaca tanınmış Macar bestekârı ve müzik bilgini Béla Bartók, Adnan Saygun'la birlikte Anadolu'yu dolaşarak halk türkülerini toplamış, Türk ve Macar müzik kültürleri arasındaki bağları araştırmıştır. Türkiye'de bulunduğu süre boyunca Béla Bartók, Türk bilim çevreleri tarafından büyük bir itibar ve saygı görmüştür.<sup>240</sup> Bu gelişmeler, Türk-Macar ilişkilerinin gelişmesine ve daha ileri seviyeye çıkmasını sağlamıştır.

Tarihi sürece bakıldığında, Türk-Macar ilişkilerinin bu denli artarak devam etmesinde "*ortak bir tarih*" ve "*kardeşlik*" kavramlarının iki toplumu derinden etkilediği sonucuna varılabilmektedir. Osmanlı'nın Macar topraklarındaki hâkimiyet döneminin ardından Macarlar, Habsburglara karşı giriştikleri özgürlük mücadelelerinde başarısız olmuşlardır. Osmanlı Devleti mücadeleden yenik ayrılan Macar direnişçi gruplarına kucak açmıştır. İşte bu gelişmelerin ardından Macarların Türklere karşı olan düşünceleri giderek değişmiş ve iki millet arasında pozitif bir ortam hakim olmuştur. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise, Macarların kendi milli benliklerini arama istekleri sonucunda, Türklerle akraba oldukları düşüncesi hâkim

<sup>239</sup> Malkoç, **a.g.m.**, s.82-89

<sup>240</sup> Hazai, **a.g.e.**, s.31



olmaya başlamış, bu da 1870 yılında Türkoloji Kürsüsü'nün ilk kez sistemli bir disiplin olarak Macaristan'da kurulmasına neden olmuştur. Bu kürsüde çalışmalar yapan pek çok Macar Türkolog, Türkoloji'nin tüm dünyada tanınmasını sağlamış ve bu gelişmeler Türkiye'deki bilim adamlarını da etkileyerek, Türk-Macar ilişkilerinin önemli derecede gelişmesini sağlamıştır. I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemle, Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki Cumhuriyet döneminde Macar Türkoloji'sinin faaliyetleri iki ülke arasında ortak bir köprü kurma vazifesi görmüştür. Türkoloji Kürsüsü ve Türkologlar sayesinde, pek çok Türk genci Macaristan'da eğitim görmüş ve bu öğrenciler Türkiye'de çeşitli alanlarda ülkenin önemli bilim adamları haline gelmişlerdir.

## SONUÇ

Türk-Macar ilişkileri, gerek siyasi gerekse kültürel ve ekonomik açıdan uzun yıllar öncesine dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. Uzun yıllar boyunca birlikte yaşayan Türkler ile Macarlar birbirlerini pek çok yönde etkilemişlerdir. Bu etkileşim milattan önceki dönemde Ural Dağlarının eteklerinde başlamıştır. Bu etkileşim sırasında, Macarlar küçük bir topluluk olarak Türk kavimlerinin içerisinde yaşamışlardır. Macarlara Batı dillerinde "*Ungar*" denilmesinin sebebi de "*Onogur*" Türklerinin hâkimiyeti altında yaşamalarındandır. Macarların, Türkler gibi hareket edip giyinmeleri ve bazı Türkçe kökenli kelimeleri kullanmaları bu dönemde Türklerden etkilendiklerini göstermektedir. Macarların, uzun yıllar Türk kavimlerinin hamiyetinde kalması, onların tarih sahnesine, ancak milattan sonra IX. yüzyılda çıkmasına neden olmuştur. Bu zamana kadar Macarlar adında bir kavimden tarih kitaplarında veya belgelerde söz edilmemektedir. IX. yüzyılda Batı'ya doğru göç etmeye başlayan Macarlar, XI. yüzyılda şimdiki yaşadıkları Macar topraklarına gelmiş ve burada hakimiyet kurmuşlardır. Bu topraklara yerleşmelerinin ardından Macarların, Türklerle olan temasları devam etmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde Macarlar ve Türkler bu kez karşı karşıya gelmiş, Macarlar Osmanlının Balkanlardaki ilerleyişi karşısında oluşturan Haçlı ordularının başını çekmiştir.

Uzun savaşların ardından Mohaç Zaferi'yle Macar topraklarında yaklaşık 150 yıl sürecek Türk hâkimiyeti başlamıştır. Bu hâkimiyet döneminde, Macarlar pek çok yönden Osmanlıdan etkilenmişlerdir. Osmanlının bölgedeki etkinliğinin azalması ve geri çekilmesiyle birlikte Habsburglar Macarları hakimiyeti altına almıştır. Habsburgların kötü yönetimi Macar milliyetçilerini harekete geçirmiş ve Imre Thököly, II. Ferenc Rákóczi ve Lajos Kossuth gibi liderler Habsburglara karşı özgürlük mücadelesi vermişlerdir. Bu mücadelelerden yenik ayrılan Macar milliyetçileri, Osmanlının daveti üzerine Türk topraklarına iltica etmişlerdir. Bu gelişmeler Türk-Macar ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Osmanlının bu yardımları, Macar milletinin gönlünde büyük yer edinmiş ve Macarların Türklere sempatiyle yaklaşmalarını sağlamıştır.

Özgürlük mücadelelerinin ardından Macarlar, Avusturya'ya bağlı iki başlı bir yönetim altında birleşmiş ve bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Bu dönemde Osmanlı, Ruslar ile büyük bir savaş halindedir. Macarlar ise, özgürlük mücadelelerinde kendilerine destek veren Osmanlıyı her defasında Ruslara karşı desteklemişlerdir. Hatta Macarların Türk dostu siyaseti zaman zaman Avusturya'ya karşı da Türkleri savunan görüşlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

XIX. yüzyılın ilk dönemlerinde Macarlar, Germen ve Slav halklarının arasında sıkışıp kalmıştır. Avrupa milletleri Macarları dışlayarak, onları Avrupalı bir devlet olarak görmemişlerdir. Bu sebeple, Slav ve Germenler arasında sıkışıp kalmış olan Macarlar kendi tarihlerini, dillerini ve benliklerini araştırma ihtiyacı duymuşlardır. XIX. yüzyılın ilk yarısında bu sebeple pek çok Macar gezgini Doğu'ya doğru seyahate çıkmıştır. Geçmişten başlayıp XIX. yüzyıla kadar geçen süreçte Türklerle olan iç içe yaşam ve ortak bir kültürün varlığı, Macar bilim adamlarını Türk coğrafyalarına seyahatler düzenlemesinde büyük bir etken olmuştur. Kendi kökenlerini bulma ihtiyacından kaynaklanan bu gelişmeler, Macaristan'da Turancılık ve Türkoloji'nin doğmasına sebep olmuştur. Turancılık ve Türkoloji'nin doğması Osmanlı aydınları arasında Türk milliyetçiliğinin doğmasına zemin hazırlamıştır.

Macarların, Türklerle ilgili araştırmalara ağırlık vermeleri Türkoloji'nin de giderek gelişmesine neden olmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısında hızlanan bu araştırmalar neticesinde dünyada ilk kez ve sistemli bir şekilde 1870 yılında Türkoloji Kürsüsü Macaristan'da kurulmuştur. Bilimsel ve kültürel alanda büyük bir gelişme kaydeden Macarlar, aynı zamanda Macaristan'da Türk yanlısı güçlü bir atmosferin oluşmasını da sağlamıştır.

Türkoloji çalışmalarının sistemli bir şekilde devam etmesi, Türklerle ilgili birçok araştırmanın yapılmasını sağlamıştır. Ármin Vâmbéry, József Budenz, Bernát Munkácsi, Ignáz Kunós, Gyula Meszaros, Jozsef Thúry gibi Macar Türkologlar bu alana büyük katkılar sağlamıştır. Bu gelişmeler, Türkiye tarafından da yakından takip edilmiştir.

Türkoloji Kürsüsü Türk dili, Türk tarihi ve edebiyatı alanındaki çalışmalarının yanı sıra Türk-Macar kardeşliğini daha ileri bir boyuta taşımıştır. Bu dostane ilişkiler I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan ile Osmanlı'nın aynı safta yer almasının yanında Türklerin işgalci İtilaf güçlerine karşı M. Kemal önderliğinde verdiği Kurtuluş Savaşı ve Atatürk döneminde de yoğun bir şekilde devam etmiştir. Birçok Türk bilim adamı Macaristan'da eğitim görmüş ve bu bilim adamları yurda döndüklerinde çeşitli alanlarda ülkelerine hizmet etmişlerdir. Ayrıca birçok Macar Türkolog, Türkiye'yi ziyaret ederek Türk-Macar ilişkilerinin daha da gelişmesini sağlamış, ayrıca önemli çalışmalara imza atmışlardır. Atatürk döneminde, sayısız Macar bilim adamı Türkiye'ye davet edilmiştir. Bu bilim adamları, meteorolojiden arşive, eğitimden ekonomiye, ziraattan hayvancılığa birçok konuda Türkiye'nin kalkınmasına öncülük etmişlerdir.

## KAYNAKÇA

### Kitaplar

TÓTH Ágnes, **Magyar Lendkerekek az Új Törökország Gépezetében, Avagy Gazdasági és Kulturális Együtmüködés Törökország és Magyarország Között az Atatürki Aranykor Időszakában**, Grotius E-Könyvtár, Budapest-2009.

ÇOLAK Melek, **Türk Meteorolojisi'nin Kuruluşu-Aksakallı Havabakan Antal Bey**, Yapı Kredi Yayınları, Ankara-2012.

DEMİRKAN Tarık, **Macar Turancıları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2000.

ECKHART F. , **Macaristan Tarihi**, TTK Basımevi, Ankara-2010.

EREN Hasan, **Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar**, TDK Yayınları, Ankara-1998.

HAZAI György, **Tarih Boyunca Türk-Macar Bağları**, Budapest-1963.

NÉMETH Gyula, **J. Thury**, Çev. Ziya Tugal, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1950.

**Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete'nin Arşivciliğimizdeki Yeri**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara-1994.

MİKES Kelemen, **Osmanlı'da Bir Macar Konuk Prens Rákóczi ve Kelemen Mikes'in Türkiye Mektupları**, Çev. Edit Tasnadi, Aksoy Yayıncılık, İstanbul-1999.

OBA A. Engin, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İmge Kitapevi, Ankara-1995.

ÖKE M. Kemal, **Saraydaki Casus- Gizli Belgelerle Abdülhamit Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Vâmbéry**, İrfan Yayıncılık, İstanbul-1998.

\_\_\_\_\_, **Vâmbéry, Belgelerle Bir Devletlerarası Casusun Yaşam Öyküsü**, Bilge Yayıncılık, İstanbul-1985.

ÖNEN Nizam, **İki Turan (Macaristan ve Türkiye'de Turancılık)**, İletişim Yayınları, İstanbul-2005.

RÁSÓNYI László, **Tarihte Türklük**, Örgün Yayınevi, İstanbul-2008.

RÓNA-TAS András, **Türkoloji'ye Giriş**, Çev. İsa Sarı, Nobel Yayıncılık, Ankara-2013.

SZILÁGYI Szilárd, **Ignác Kúnos-Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara-2007.

TAKÁTS Sandor , **Macaristan Türk Aleminde Çizgiler**, Çev. Sadrettin Karatay, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1970.

**Türk-Macar İlişkilerinden Kesitler**, Haz. T. Cengiz Göncü, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul-2009.

YÜCE Nuri, **Gyula Németh, Hayatı ve Eserleri**, Türk Dili ve Edebiyat Dergisi XXIII'den Ayrıbasım, İstanbul-1981.

ZARCONE Thierry, **Yasak Kent Buhara (1830-1888)**, Çev. Ali Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul-2013.

## Makaleler

AKALIN Ş. Haluk, "*Türkiye'de ve Dünyada Türk Dili Üzerine Çalışmalar ve Türk Dil Kurumu*", **Yeni Türkiye (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I)**, Yıl.8, Sayı. 43, Ocak-Şubat 2002, s. 11-17.

\_\_\_\_\_, "*Cumhuriyet Döneminde Türkçe*", **Türkler**, C.18, Ankara-2002, s. 15-53.

AKIN Hicran, "*Németh'e Göre En Eski Türk-Macar Münasebetleri*", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. XXX, Sayı.1-2, Ocak 1979 - Haziran 1982, s. 1-6.

ATABAY Mithat, "*Atatürk'ün Ankara'ya Davet Ettiği Macar Profesör Antal Rehly'nin Türkiye'deki Çalışmaları*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi- Atatürk Yolu**, C.8, Yıl.15, Sayı.29-30, Kasım-2002, s.1-14.

ÁGOSTON Gábor, "*Siyaset ve Histografi: Macaristan'da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul'daki Macar Araştırma Enstitüsü*", Çev. Bülent Keneş, **Türkler**, C.15, Ankara-2002, s.92-98.

BAŞTAV Şerif, "*Macar Türkoloğu Gyula Németh(1890-1976)*", **Makaleler-3**, Berikan Yayınevi, Ankara-2005, s. 441-446.

\_\_\_\_\_, "*Macar İstiklal Mücahidi II. Ferenc Rákóczi'nin 300. Doğum Yıldönümü*", **Makaleler-3**, Berikan Yayınevi, Ankara-2005, s. 437-440.

\_\_\_\_\_, "*Tarihte Türk-Macar Münasebetleri ve Macar-Türk Akrabalığı*", **Tarih ve Toplum**, Sayı.215, Kasım-2000, s. 315-321.

\_\_\_\_\_, "*Türk Kültürüne Hizmet Eden Macarlar Armin Vâmbéry( 1832-1913)*", **Makaleler-3**, Berikan Yayınevi, Ankara-2005, s. 417-422.

\_\_\_\_\_, "*Türk-Macar Münasebetlerinde Hungaroloji'nin Yeri*", **Makaleler-2**, Berikan Yayıncılık, Ankara-2005, s. 381-390.

BURAN Ahmet, "*Sovyet Türkoloji'si ve Birinci Türkoloji Kurultayı*", **Turkish Studies**, Volume 4-3, Spring-2009, s.430-444.

COMPARETİ Matteo, "*İtalya'daki Avrasya Araştırmaları*", Çev. Erhan Yükselci, **Yeni Türkiye (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I)**, Yıl.8, Sayı.43, Ocak-Şubat 2002, s.60-61.

ÇETİN Attila, "*Karácson Imre(Emeric)*", **DİA**, C.24, İstanbul-2001, s.379-380.

ÇOBAN Erdal, "*Rásonyi László* ", **DİA**, C.34, İstanbul-2007, s. 459-460.

ÇOLAK Melek, "*Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri(1919-1938)*", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, Sayı. 2, Güz 2000, s.61-72.

\_\_\_\_\_, "*19.Yüzyıl Sonu-20.Yüzyıl Başlarında Türk- Macar Yakınlaşması*," **Toplumsal Tarih**, C.15, Sayı.89 , Mayıs 2001, s.4-9.

\_\_\_\_\_, "*Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi*", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı.27, Bahar 2010, s. 371-392.

\_\_\_\_\_, "*İstanbul Macar Bilimler Enstitüsü(1916-1918)*", **Karadeniz**, Sayı.3, Yaz 2009, s.91-105.



\_\_\_\_\_, "*Macar Turancıları ve Atatürk (Macar Kaynaklarına Göre)*", **Türk Yurdu**, C.31, Sayı.290, Ekim-201, s. 94-101.

\_\_\_\_\_, "*Macar Etnograf István Györfly ve Kuzey Marmara Bölgesi İnceleme Gezisi (1918)*", **Belleten**, C. LXXII, Sayı.265, Aralık 2008, s. 943-953.

\_\_\_\_\_, "*Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde Macar Türkoloji'si ve "Ugor-Türk Savaşı"*", **IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri**, C.1, Aralık-2011, Muğla, s. 527-541.

DOĞAN İsmail, "*Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi*", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.47, Sayı.2, Ankara-2007, s.1-12.

EREN Hasan, "*Geçmiş Bakan Yanlız Bir Ulus:Macarlar*", **Tarih ve Toplum**, Sayı.215, Kasım-2011, s. 333-342.

\_\_\_\_\_, "*Balkan Ülkelerinde ve Macaristan'da Türkoloji Çalışmaları*", **Dünyada Türklük Araştırmaları ve Türkiye Sempozyumu (29-30 Eylül 1986)**, Fatih Yayınevi, İstanbul-1987, s. 72-83.

\_\_\_\_\_, "*Zoltán Gombocz*", **DİA**, C.14, İstanbul-1996, s.112-113.

\_\_\_\_\_, "*Necip Asım*", **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara-1997, s. 170-171.

GÖKBİLGİN M. Tayyip, "*Türkoloji ve Macaristan*", **Milliyet Gazetesi**, 15 Kasım-1970, s.2.

GÜMÜŞKILIÇ Mehmet, "*Macaristan Türkoloji'si Üzerine Bir Biyo-Biyografi Denemesi*", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 7/4, Fall-2012, Ankara-Türkiye, s.367-406.

GÜRKAN Nesrin, "*Tarihteki Macar Misafirlerimiz*", **2023**, Sayı.59, Mart-2006, s. 52-57.

HALASI-KUN Tibor, "*Türk-Macar Akrabalığı Üzerine*", **Erdem**, C.6, Sayı.18, Ankara-1990, s. 885-892.

HAZAI György, "*Macaristan'da Türkoloji*", **Türk Dili**, Sayı.461, Mayıs-1990, s. 201-210.

\_\_\_\_\_, "*Türkoloji'nin Türkiye'de Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesinin Bazı Sorunları Üzerine*", **I. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri- Atatürk'ün 120. Doğum Yıldönümü'ne Armağan**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara-2001, s.153-163.

\_\_\_\_\_, "*Gyula Németh*", **Németh Armağanı**, Haz. Janos Eckmann-Agah Sırrı Levend-Mecdut Mansuroğlu, TDK Yayınları, Sayı.191, Ankara-1962, s.1-41.

\_\_\_\_\_, "*A Turkológia Hosszú 20. Évszázadának Mérlege*", **Keletkutatás**, Ösz-2011,Budapest, s.109-118.

KAÇALIN Mustafa S., "*Ignác Kúnos*", **DİA**, C.26, Ankara-2002, s. 376-377.

KARAKURD Muslihittin, "*Türklerin Dostları: Armin Vâmbéry*", **Türk Kültürü**, Yıl. VII, Sayı.88, Şubat-1970, s.276-279.

KORKMAZ Zeynep, "*Türk Macar İlişkilerinde Türklük Bilimi(Türkoloji)'nin Yeri, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı.722, Şubat-2012, s. 152-156.

KOŞAY Z. Hamit, "*Gyúla Németh (2 Kasım 1890-15 Aralık 1976)*", **Bellekten**, C.XLI, Sayı.161, Ocak 1977'den Ayrıbasım, Ankara-1977, s.177-187.

MALKOÇ Eminalp, "*Türk-Macar Akademik İlişkilerinde Erken Cumhuriyet Döneminden Bir Kesit-Macar Profesörlerin 1924 Türkiye Gezisi*", **Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler-Macar Kardeşler**, Doğu Kitapevi, İstanbul-2012, s.81-89.

NAGY Kincses É., " *Macar Türkoloji'sinin Aktüel Görevleri*", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl.8, Sayı. 43, Ocak-Şubat-2002, s. 49-51.

NAZIR Bayram, " *Macar ve Polonyalı İhtilalcilerin Osmanlı Devleti'ne İlticası ve Diplomatik Kriz*" **Türkler**, C.12, Ankara-2005, s. 814-815.

NYİRİ T. Mária, "*Macaristan'da Türkoloji Tarihi*", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı.139, Ağustos-2002, s. 201-210.

OKAY Cüneyd, "*Türk Derneği Dergisi ve Birinci Dünya Savaşı Öncesi Macaristan'daki Türkoloji Çalışmaları*", **Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler-Macar Kardeşler**, Doğu Kitapevi, İstanbul-2012, s.53-60.

OKAY Yeliz, "*Hüseyin Namık Orkun'un Macaristan Türkoloji Ekolüne Dair Yazıları-Çığır Dergisi Örneği*" **Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler-Macar Kardeşler**, Doğu Kitapevi, İstanbul-2012, s.123-131.

ÖZDEMİR Nebi, "*Almanya ve Berlin'deki Türkoloji Araştırmaları Tarihi ve Berlin-Türkoloji Enstitüsü*", **Milli Folklor**, Yıl.11, C.19, Sayı.68, Kış-2005, s. 32-39.

ÖZTÜRK Cemil, "*Macarlarla Kardeş miyiz?*" **Tarih ve Toplum**, C.18, Sayı.105, Eylül-1992, s. 181-184.

PALECZEK Gabrielle Rasuly, "*Avusturya'daki Türkoloji Çalışmaları*", Çev. Levent Bulut, **Yeni Türkiye (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı D)**, Yıl.8, Sayı.43, Ocak-Şubat 2002, s.52-58.

SAYDAM Abdullah, "*Müslüman Olan Macar-Leh Mültecileri Meselesi*" **Toplumsal Tarih**, C.4, Sayı.24, Aralık-1995, s.18-21.

SOFUOĞLU Ebubekir, "*Abdülmecit ve Macar Mülteciler*", **Tarih ve Toplum**, Sayı.215, Kasım-2001, s.279-302.

TASNADİ Edit, "*Budapeşte Üniversitesi'nde Türkoloji 125 Yıllık*" **Türk Kültürü**, Yıl. XXXIV ,Sayı. 400,(Ağustos-1996), 54-55.

\_\_\_\_\_, "*18.-19. Yüzyılda Osmanlı'da Macar Mültecileri*", **Tarih ve Toplum**, C.36, Sayı.215, Kasım-2001, s.327-332.

TEKİNDAĞ Şahabettin, "*Türk-Macar Münasebetlerine Toplu Bir Bakış (Başlangıçtan II. Abdülhamit'e Kadar)*" **Türk-Macar Münasebetleri Işığında II. Ferenc Rakoczi ve Macar Mülteciler Sempozyumu (31 Mayıs-3 Haziran 1976)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul-1976, 152-159.

YILDIRIM Vural, "*19. Yüzyıla Kadar Macar Edebiyatından Türkler*", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyetin 60. Yıldönümü Armağanı, C.31, Sayı.1-2, Ankara-1987, s. 459-477.

YILMAZ Salih, "*Armin Vámbéry'nin Türkistan Seyahatnamesi ve Karakalpak Türklerine Dair Kayıtlar*", **Bellefen**, C. LXIX, Sayı.255, Ağustos-2005, s.1-26.

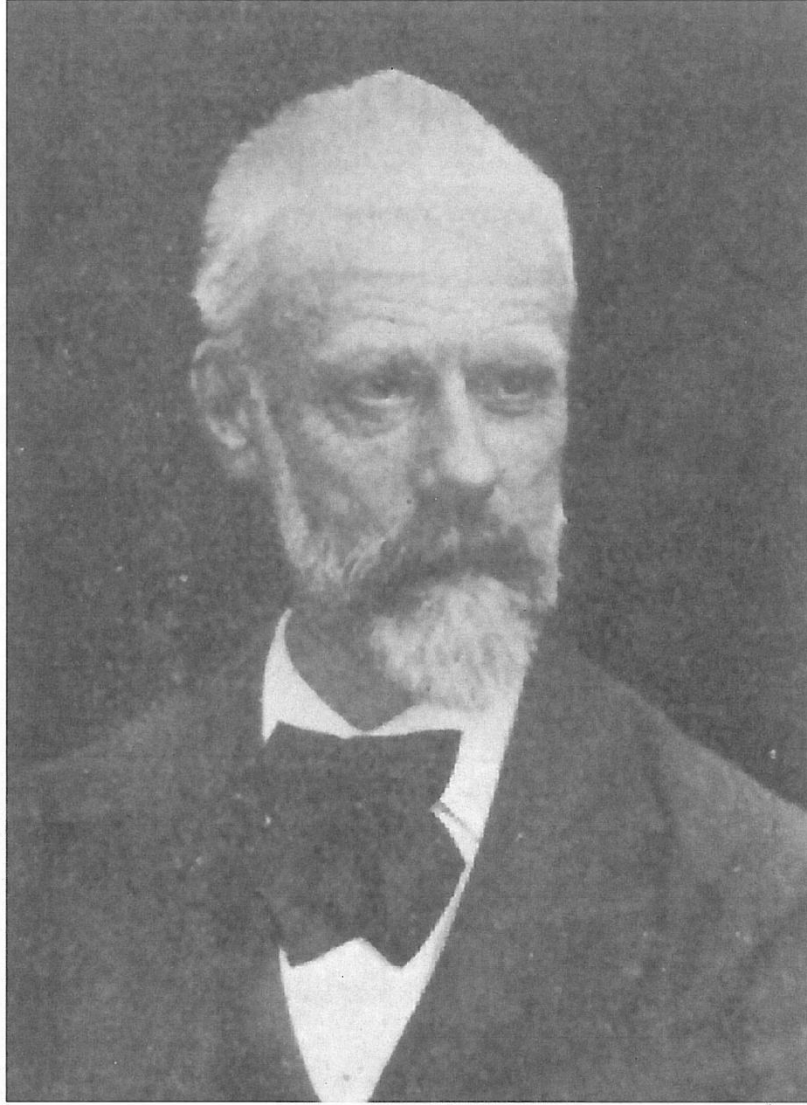
YUSUFOĞLU Hicran, "*Tarihten Günümüze Türk-Macar İlişkileri*", **2023**, Sayı.59, Mart-2006, s14-24.

\_\_\_\_\_, "*Macarlarda Hun-Macar Akıabalığı Geleneği*", **Türk Kùltürü**, Yıl.XXXIII, Sayı.387, (Temmuz-1995), s. 397-406.

ZİMONYİ İstvan, "*Macaristan'daki Türkoloji Çalışmaları*", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl.8, Sayı.43, Ocak-Şubat, 2002, s.46-48.

**EKLER**

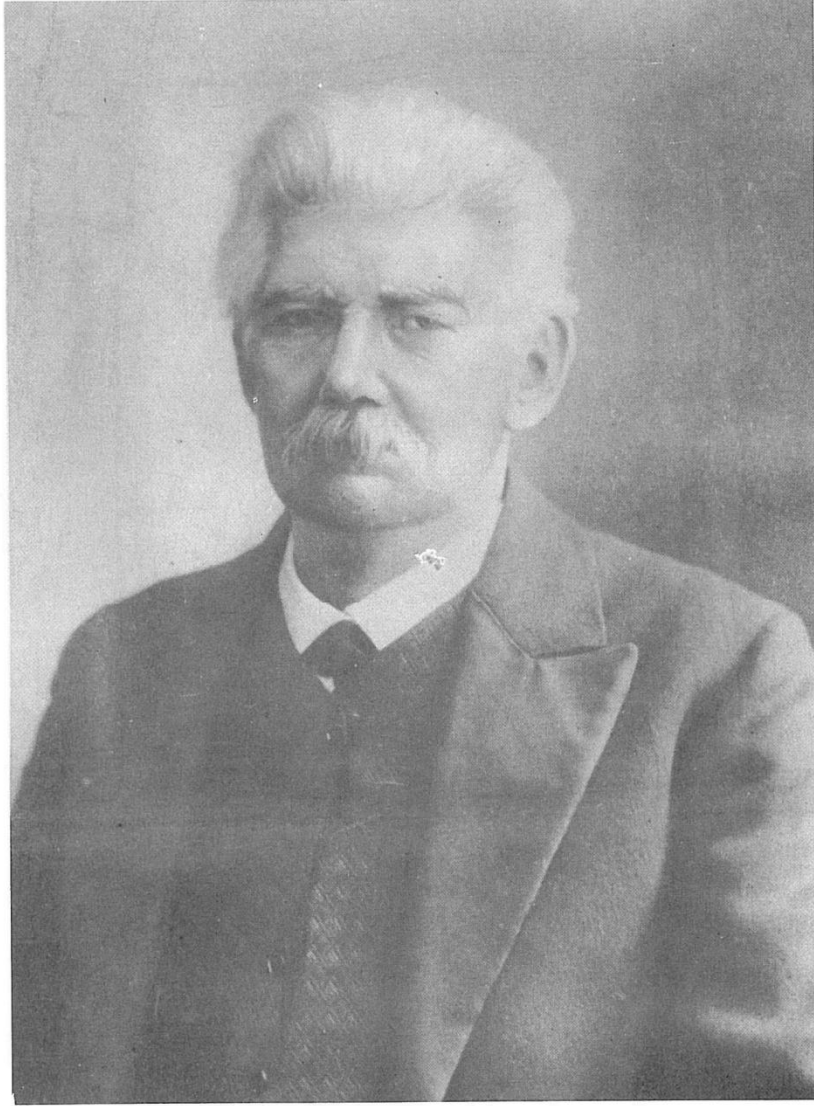
**EK-1**



**VILHELM THOMSEN**

Hasan Eren, **Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar**, TDK Yayınları, Ankara 1998, s.378

EK-2



WILHELM RADLOFF

Hasan Eren, **Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar**, TDK Yayınları, Ankara 1998, s.374



EK-3



ÁRMIN VÂMBÉRY

EK-4



JÓZSEF THÚRY

EK-5



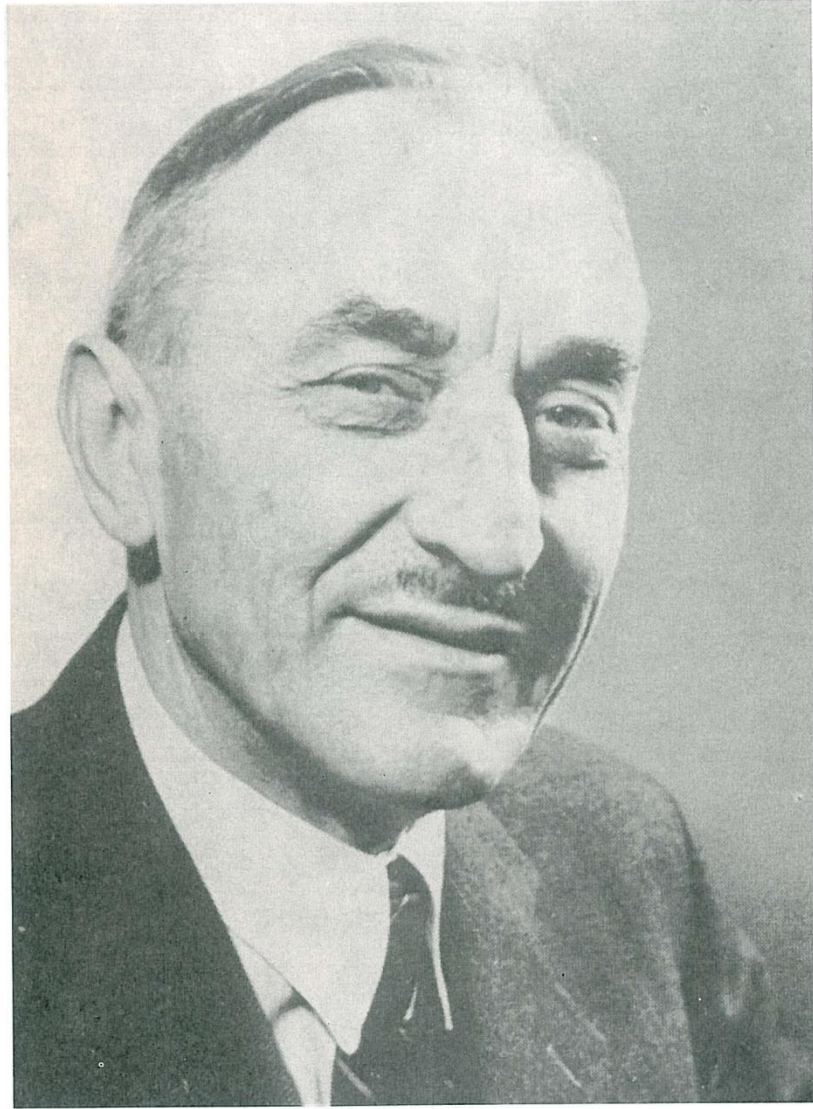
ZOLTÁN GOMBOCZ

EK-6

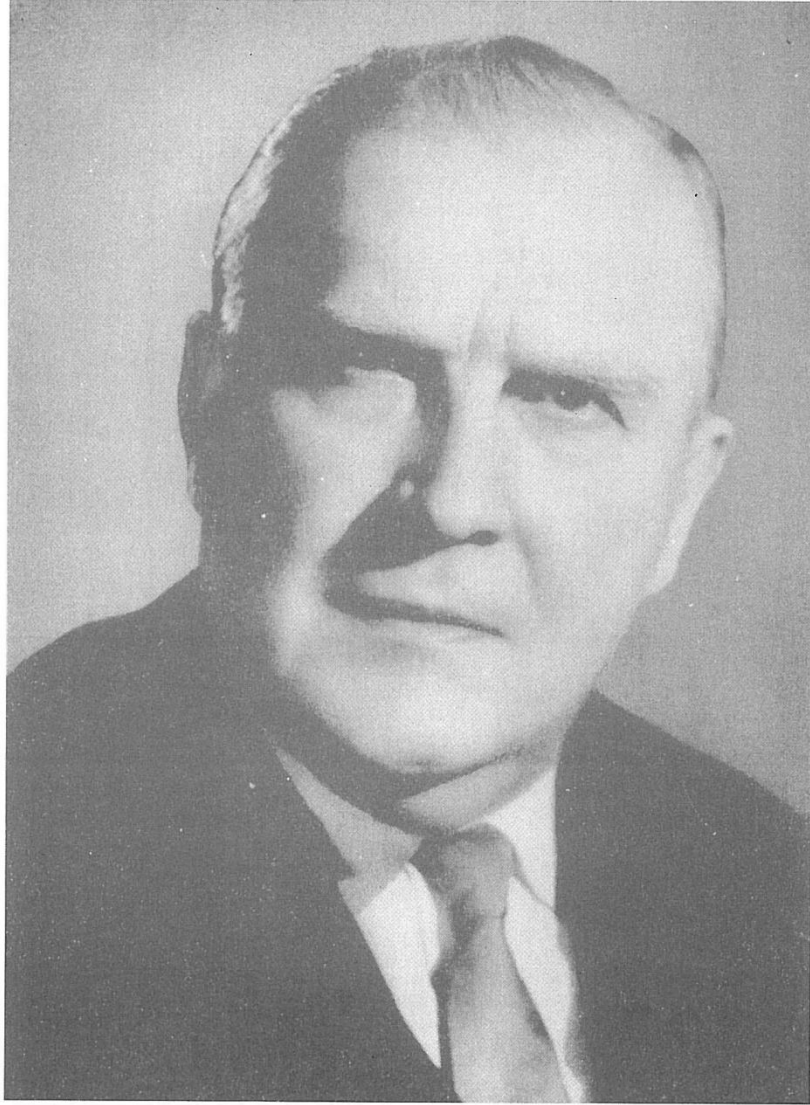


**GYULA NÉMETH**

Hasan Eren, **Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar**, TDK Yayınları, Ankara 1998, s.365

**EK-7****LAJOS FEKETE**

EK-8



LAJOS LİGETİ

Hasan Eren, **Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar**, TDK Yayınları, Ankara 1998, s.364

## KİŞİSEL BİLGİLER

**Adı Soyadı : Müjdat KARAGÜLMEZ**

**Doğum Yeri : Ödemiş**

**Doğum Yılı : 03.02.1988**

**Medeni Hali : Bekar**

## EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

**Lise 2002-2005 : Ödemiş Lisesi**

**Lisans 2006-2010 : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tarih Bölümü**

**Yabancı Dil : İngilizce**